

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ**

Практикум

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2019**

УДК 339.9(075.034)

C24

Авторський колектив: канд. екон. наук, доцент С. В. Бестужева – вступ, п. 1, 3, 8; канд. екон. наук, доцент В. А. Вовк – п. 2, 5; канд. екон. наук, доцент С. В. Громенкова – п. 9, 10, 12; канд. екон. наук, доцент Ю. Б. Доброскок – п. 7, 11; канд. екон. наук, доцент Н. В. Проскурніна – п. 4, 6.

Рецензенти: д-р екон. наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна *І. Ю. Матюшенко*; канд. екон. наук, професор кафедри міжнародної міжнародної економіки Харківського державного університету харчування та торгівлі *Т. В. Андросова*.

Рекомендовано до видання рішенням ученої ради Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Протокол № 6 від 21.01.2019 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Світове господарство і міжнародні економічні відносини
C24 [Електронний ресурс] : практикум / С. В. Бестужева, В. А. Вовк,
С. В. Громенкова та ін. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 166 с.
ISBN 978-966-676-728-1

Розглянуто основні практичні питання функціонування сучасної міжнародної економічної системи. Наведено ключові поняття, що сприяють поглибленому вивченню понятійно-категоріального апарату міжнародних економічних відносин. Із метою оцінювання рівня компетентностей студентів у практикумі містяться ситуаційні, розрахунково-аналітичні задачі та тестові завдання.

Рекомендовано для студентів усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня всіх форм навчання і викладачів, що проводять практичні заняття із цієї навчальної дисципліни.

УДК 339.9(075.034)

© Бестужева С. В., Вовк В. А.,
Громенкова С. В., Доброскок Ю. Б.,
Проскурніна Н. В., 2019

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2019

ISBN 978-966-676-728-1

Вступ

Євроінтеграційне спрямування національного економічного розвитку формує підґрунтя докорінно нової моделі ведення бізнесу, інтегрованої у світовий економічний простір. Сьогодні саме зовнішньоекономічна сфера є домінантою для подальшого національного економічного розвитку, що обумовлює необхідність у поглибленому дослідженні сучасних тенденцій, форм міжнародного економічного співробітництва та механізмів його регулювання як на національному, так і на міжнародному рівнях. Водночас ефективне реформування національної економіки неможливе без вирішення завдань оптимізації системи міжнародної економічної діяльності, яка є і компонентом системи господарювання, і потужним каталізатором його подальшого розвитку. Тому ефективність зовнішньоекономічних зв'язків України залежить від виявлення та швидкого реагування на зміни у світовому господарстві, поглибленого вивчення їхніх причин і наслідків.

Саме міжнародні економічні відносини (МЕВ) є функціональною системою реалізації економічних інтересів суб'єктів міжнародного бізнесу за допомогою специфічних методів, принципів, інструментів, притаманних інтернаціональному рівню взаємодії.

Навчальна дисципліна "Світове господарство і міжнародні економічні відносини" належить до циклу професійно-орієнтованих дисциплін з усіх спеціальностей.

Об'єктом навчальної дисципліни є світове господарство як цілісна економічна система.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретико-методичні засади формування та розвитку світового господарства як цілісної економічної системи.

Метою викладання цієї навчальної дисципліни є формування системи знань, умінь і практичних навичок щодо теоретичних засад та методико-практичного інструментарію міжнародних економічних відносин.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент має

знати:

понятійний і категорійний апарат міжнародних економічних відносин;
новітні підходи до оцінювання еволюційного характеру розвитку системи МЕВ;

фактори розвитку міжнародних економічних відносин;

методичні підходи до оцінювання поточного стану та прогнозування тенденцій розвитку основних форм МЕВ;

особливості та принципи міжнародного й державного регулювання руху факторів виробництва і міжнародної торгівлі;

уміти:

здійснювати оцінювання рівня впливу факторів розвитку міжнародних економічних відносин;

аналізувати механізми та форми співробітництва між країнами в торговельній, науково-технічній, інвестиційній, валютно-фінансовій і кредитній сферах;

здійснювати оцінювання експортного потенціалу країни й обґрунтувати заходи з підвищення його ефективності;

аналізувати та обґрунтовувати доцільність участі країни в інтеграційних процесах;

використовувати емпіричний і статистичний аналізи стану міжнародного середовища для обґрунтування стратегій зовнішньоекономічної діяльності на рівні окремих підприємств;

застосовувати методики здійснення порівняльного аналізу щодо загроз і переваг для вітчизняних підприємств під час виходу на різні сегменти міжнародних товарних, фінансових, валютних ринків.

Вивчення теоретичних основ та особливостей міжнародних економічних відносин сприяє формуванню у студентів комплексу вмінь і навичок у сфері міжнародного економічного співробітництва та його регулятивного забезпечення.

Пропонований практикум призначено для підготовки та проведення практичних та семінарських занять із навчальної дисципліни "Світове господарство і міжнародні економічні відносини". Його структура відповідає робочій програмі навчальної дисципліни та відображає основні питання формування і розвитку світового господарства як цілісної економічної системи. Кожне із практичних занять побудовано за єдиною схемою: ключові поняття, завдання для поглибленого засвоєння понятійно-категоріального апарату, методичні рекомендації до виконання завдань, ситуаційні завдання, розрахунково-аналітичні задачі, перелік рекомендованої літератури.

Розділ 1

Теоретичні засади формування та розвитку міжнародних економічних відносин

1. Предмет і завдання навчальної дисципліни "Світове господарство і міжнародні економічні відносини"

1.1. Ключові поняття

Міжнародна економіка – це сукупність національних господарств, пов'язаних системою міжнародного розподілу праці, економічними та політичними відносинами.

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) здійснюють універсальний зв'язок між національними господарствами.

Світове господарство – це сукупність міжнародних економічних відносин у взаємозв'язку із продуктивними силами та відповідним механізмом їхнього регулювання.

Суб'єкти міжнародних економічних відносин – це країни, транснаціональні корпорації, компанії, фірми, підприємства, міжнародні організації, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Міжнародний поділ праці – це вищий ступінь розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами, який передбачає стійку концентрацію виробництва певної продукції в окремих країнах.

Міжнародне виробничо-інвестиційне співробітництво – це процес міждержавного переміщення капіталу у формі прямих та портфельних інвестицій.

Міжнародний науково-технічний обмін – це сукупність економічних відносин між суб'єктами світового господарства щодо трансферу технологій на комерційній та некомерційній основі.

Міжнародна міграція робочої сили – це процес міждержавного переміщення робочої сили як фактора виробництва, обумовлений причинами економічного та неекономічного характеру.

Міжнародна торгівля – це сукупність економічних відносин між країнами у сфері торгівлі товарами, послугами, об'єктами інтелектуальної власності.

Міжнародні валютно-кредитні та фінансові відносини – це сукупність економічних відносин між суб'єктами світового господарства у валютній, фінансовій та кредитній сферах.

Міжнародна економічна інтеграція – це процес господарчо-політичного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків і поділу праці між національними господарствами, взаємодії їхніх відтворювальних структур на різних рівнях та в різних формах.

Метод історичного та логічного аналізу МEB – це метод дослідження еволюції розвитку міжнародних економічних відносин і виявлення певних закономірностей та тенденцій на кожному історичному етапі.

Метод наукової абстракції – це метод дослідження субстанціональної основи світового господарства шляхом виявлення найбільш стійких, постійно повторюваних явищ і процесів, тобто закономірностей та законів розвитку світового господарства як економічної системи з динамічним розвитком.

Метод аналізу – це метод дослідження кожного з елементів структури світового господарства для узагальнення особливостей його розвитку.

Метод синтезу – це метод дослідження всієї системи світового господарства для подальшого визначення особливостей розвитку кожного з її елементів.

1.2. Тестові завдання

1. Фундаментальним завданням теорії міжнародних економічних відносин є:

- а) взаємовигідність зовнішньоекономічних зв'язків;
- б) реалізація національних інтересів у міжнародному економічному просторі;
- в) формування механізму вирішення глобальних проблем;
- г) організація процесу співробітництва між країнами.

2. Об'єктом вивчення міжнародних економічних відносин є:

- а) економіка окремої країни;
- б) діяльність транснаціональних корпорацій;

- в) світове господарство;
- г) діяльність міжнародних економічних організацій.

3. Світове господарство є сукупністю:

- а) міжнародних коопераційних взаємозв'язків суб'єктів господарювання;
- б) міжнародних відтворювальних взаємозв'язків суб'єктів господарювання;
- в) міжнародних коопераційних і відтворювальних взаємозв'язків суб'єктів господарювання;
- г) міжнародних коопераційних та генетичних взаємозв'язків суб'єктів господарювання.

4. Об'єктивність міжнародних економічних відносин полягає у:

- а) функціональній незалежності від матеріальних носіїв, насамперед від продуктивних сил;
- б) розвитку як відособленої системи за своїми особливими, лише їй притаманними законами й закономірностями;
- в) функціональній незалежності від матеріальних носіїв, розвитку як самостійної економічної системи з певними законами та закономірностями;
- г) змінами в сутності та формах вияву під впливом продуктивних сил.

5. Суб'єктами міжнародних економічних відносин є:

- а) тільки міжнародні організації;
- б) міжнародна торгівля та міжнародний поділ праці;
- в) країни, підприємства, фірми, транснаціональні корпорації, міжнародні організації;
- г) світове господарство загалом.

6. На міжнародному рівні економічні відносини між суб'єктами господарювання виявляються як:

- а) економічні суперечності;
- б) економічна взаємодія;
- в) економічні інтереси;
- г) економічне співробітництво.

7. Сукупність міжнародних економічних відносин у взаємозв'язку із продуктивними силами та відповідним механізмом їхнього регулювання – це:

- а) міжнародна економіка;
- б) світове господарство;
- в) міжнародні економічні відносини;
- г) міжнародний ринок.

8. Як рушійну силу системи міжнародних економічних відносин слід розглядати:

- а) економічні суперечності між суб'єктами світового господарства;
- б) економічні інтереси суб'єктів світового господарства;
- в) механізми регулювання й управління міжнародних економічних відносин на національному та міжнародному рівнях;
- г) розвиток світових продуктивних сил.

9. Сукупність економічних відносин між суб'єктами світового господарства щодо трансферу технологій на комерційній та некомерційній основі – це:

- а) міжнародна торгівля;
- б) міжнародна економічна інтеграція;
- в) міжнародний науково-технічний обмін;
- г) міжнародний поділ праці.

10. Процес господарчо-політичного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків і поділу праці між національними господарствами, взаємодії їхніх відтворювальних структур на різних рівнях та в різних формах – це:

- а) міжнародна економіка;
- б) міжнародна економічна інтеграція;
- в) міжнародні економічні відносини;
- г) міжнародна торгівля.

11. Вищий ступінь розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами, який передбачає стійку концентрацію виробництва певної продукції в окремих країнах, – це:

- а) міжнародна економіка;
- б) міжнародна економічна інтеграція;

- в) міжнародне виробничо-інвестиційне співробітництво;
- г) міжнародний поділ праці.

12. Процес міждержавного руху капіталу у формі прямих та портфельних інвестицій – це:

- а) міжнародна міграція робочої сили;
- б) міжнародна економічна інтеграція;
- в) міжнародне виробничо-інвестиційне співробітництво;
- г) міжнародна торгівля.

13. Процес міждержавного переміщення робочої сили як фактора виробництва, обумовлений причинами економічного та неекономічного характеру, – це:

- а) міжнародна міграція робочої сили;
- б) міжнародна економічна інтеграція;
- в) міжнародне виробничо-інвестиційне співробітництво;
- г) міжнародна торгівля.

14. Метод дослідження еволюції розвитку міжнародних економічних відносин – це метод:

- а) аналізу;
- б) наукової абстракції;
- в) історичного та логічного аналізу;
- г) дедукції.

15. Метод дослідження окремих елементів системи світового господарства для узагальнення тенденцій її розвитку – це метод:

- а) аналізу;
- б) синтезу;
- в) дедукції;
- г) індукції.

16. Метод дослідження системи світового господарства загалом для подальшого виявлення закономірностей розвитку окремих її елементів – це метод:

- а) аналізу;
- б) синтезу;

- в) дедукції;
- г) індукції.

17. Сукупний вартісний обсяг продукції сфери матеріального виробництва і послуг, виробленої резидентами цієї країни без урахування їхнього територіального розташування, за певний період часу – це:

- а) чистий національний продукт;
- б) валовий внутрішній продукт;
- в) валовий внутрішній продукт за виробництвом;
- г) валовий національний продукт.

18. Сукупний вартісний обсяг продукції сфери матеріального виробництва і послуг, виробленої суб'єктами господарювання на території цієї країни без урахування їхньої національної належності, за певний період часу – це:

- а) чистий національний продукт;
- б) валовий внутрішній продукт;
- в) валовий внутрішній продукт за виробництвом;
- г) валовий національний продукт.

19. Сукупна вартість усіх витрат на придбання загального обсягу виробленої у визначеному періоді продукції – це:

- а) валовий внутрішній продукт за виробництвом;
- б) валовий внутрішній продукт за витратами;
- в) валовий внутрішній продукт за доходами.
- г) валовий національний розподільний дохід.

20. Сукупна вартість доходів, отриманих у країні від виробництва продукції, за певний період – це:

- а) валовий внутрішній продукт за виробництвом;
- б) валовий внутрішній продукт за витратами;
- в) валовий внутрішній продукт за доходами.
- г) валовий національний розподільний дохід.

21. Валовий національний дохід містить:

- а) національний дохід і чисті трансферти із-за кордону;
- б) валовий внутрішній продукт і чистий факторний дохід із-за кордону;

- в) валовий національний продукт, чистий факторний дохід із-за кордону та чисті трансферти із-за кордону;
- г) валовий національний продукт і чисті трансферти із-за кордону.

1.3. Ситуаційні завдання

1.3.1. Визначте спільні та відмінні риси міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин за такими критеріями:

- а) об'єкт вивчення і дослідження;
- б) суб'єкти;
- в) форми взаємодії;
- г) механізм регулювання;
- д) методи дослідження.

1.3.2. Визначте, до якого рівня економічної взаємодії зараховують такі суб'єкти:

- а) підприємства, фірми;
- б) країни;
- в) міжнародні організації;
- г) транснаціональні корпорації.

1.3.3. Визначте методи вивчення та дослідження міжнародних економічних відносин для:

- а) визначення особливостей розвитку міжнародних економічних відносин на різних історичних етапах;
- б) визначення структурних змін у міжнародній торговельній сфері;
- в) визначення структурних змін у світовому господарстві загалом;
- г) визначення тенденцій розвитку світового господарства для виявлення тенденцій розвитку його окремих сфер;
- д) визначенні рівня інтеграції країни в систему світогосподарських зв'язків;
- е) визначення закономірностей розвитку світового господарства як цілісної економічної системи.

1.4. Розрахункові задачі

1.4.1. Соціально-економічний розвиток країни характеризується такими даними (млрд дол. США):

Кінцеві споживчі витрати – 10 758.

Предмети споживання тривалого використання – 9 863.

Валові капіталовкладення – 2 247.

Рентні платежі – 3 255.

Доходи фірм і корпорацій – 10 892.

Державні витрати на заробітну плату службовцям – 6 158.

Витрати держави на закупівлю товарів і послуг – 5 266.

Сальдо експорту та імпорту – –3 287.

Розрахуйте внутрішній валовий продукт (ВВП) за витратами.

1.4.2. Соціально-економічний розвиток країни характеризується такими показниками (млрд дол. США):

Валовий внутрішній продукт – 3 045.

Валовий національний продукт (ВНП) – 3 413.

Трансферти за кордон – 125.

Амортизація основного капіталу – 478.

Національний дохід (НД) – 1 798.

Трансферти з-за кордону – 137.

Розрахуйте: валовий національний дохід (ВНД); чистий факторний дохід (ЧФД); чистий національний продукт; непрямі податки.

1.4.3. Соціально-економічний розвиток країни характеризується такими даними (млрд дол. США):

Предмети споживання тривалого використання – 2 147.

Доходи некорпоративних підприємств – 1 447.

Валові капіталовкладення – 214.

Зміни запасів матеріальних оборотних коштів – +256.

Рентні платежі – 113.

Доходи фірм і корпорацій – 6 581.

Сальдо експорту та імпорту – 125.

Заробітна плата найманих робітників – 841.

Виплати за капітал, використаний у процесі створення ВВП – 415.

Амортизаційні відрахування – 44.

Непрямі податки – 21.

Розрахуйте ВВП за доходами.

1.4.4. Соціально-економічний розвиток країни характеризується такими показниками (млрд дол. США):

ВВП – 2 489.

Амортизація основного капіталу – 533.

Чистий факторний дохід із-за кордону – –155.

Чисті поточні трансферти – 196.

Споживання – 2 004.

Внутрішні капіталовкладення – 358.

Розрахуйте: чистий національний продукт (ЧНП); ВВП; ВНД; заощадження.

1.4.5. Соціально-економічний розвиток країни характеризується такими показниками (млрд дол. США):

ВВП – 3 045.

ВНП – 3 413.

Трансферти за кордон – 25.

Амортизація основного капіталу – 478.

НД – 1 798.

Трансферти із-за кордону – 37.

Розрахуйте: ВНД; ЧФД; ЧНП; непрямі податки.

1.4.6. Соціально-економічний розвиток країни характеризується такими показниками (млрд дол. США):

ВВП – 12 177.

ВНП – 12 425.

Чисті трансферти – –41.

Амортизація основного капіталу – 148.

Непрямі податки – 284.

Субсидії – 14.

Розрахуйте: ВНД; ЧФД; ЧНП; НД.

1.4.7. Соціально-економічний розвиток країни характеризується такими даними (млрд дол. США):

Доходи некорпоративних підприємств – 2 248.

Валові капіталовкладення – 2 214.

Зміни запасів матеріальних оборотних коштів – –56.
Рентні платежі – 412.
Доходи фірм і корпорацій – 3 569.
Сальдо експорту та імпорту – –1 125.
Заробітна плата найманих робітників – 2 777.
Виплати за капітал, використаний у процесі виробництва ВВП, – 423.
Амортизаційні відрахування – 521.
Непрямі податки – 201.
Предмети тривалого вжитку – 3 603.
Державні субсидії – 178.
Розрахуйте ВВП за доходами.

1.4.8. Соціально-економічний розвиток країни характеризується такими даними (млрд дол. США):

ВНП – 7 058.

ЧФД – 625.

Виплати за капітал, використаний у процесі виробництва ВВП, – 1 500.

Чисті трансферти – –115.

Податок на додану вартість (ПДВ) – 343.

ЧНП – 5 540.

Акцизний збір – 275.

Мито – 269.

Рентні платежі – 653.

Витрати на заробітну плату – 2 800.

Державні субсидії – 300.

Розрахуйте: ВНД; ВВП; амортизацію основного капіталу; НД; непрямі податки.

1.5. Методичні рекомендації до виконання задач

Для оцінювання рівня соціально-економічного розвитку країни використовують систему національних рахунків – міжнародно визнану систему правил обліку економічної діяльності країн як суб'єктів світового господарства.

До показників системи національних рахунків належать такі:

1) *первинні показники результатів економічної діяльності, розраховані на валовій основі*: валовий випуск (ВВ), валовий внутрішній продукт (ВВП), валовий національний продукт (ВНП), валовий національний дохід (ВНД).

Валовий внутрішній продукт розраховують за територіальною належністю суб'єктів – за принципом їхнього територіального розташування.

Для розрахунку ВВП використовують такі методи:

• метод розрахунку ВВП за доходами, за яким ВВП розраховують за такою формулою:

$$\text{ВВП} = \text{ЗП} + \text{Д}_{\text{фк}} + \text{Д}_{\text{нп}} + \text{Р}_{\text{п}} + \text{А} + \text{В}_{\text{п}} - \text{Д}_{\text{с}}, \quad (1.1)$$

де ЗП – зарплата найманих працівників;

$\text{Д}_{\text{фк}}$ – доходи фірм та корпорацій;

$\text{Д}_{\text{нп}}$ – доходи некорпоративних підприємств;

$\text{T}_{\text{н}}$ – надходження від непрямих податків;

$\text{Р}_{\text{п}}$ – рентні платежі;

А – амортизаційні відрахування;

$\text{В}_{\text{п}}$ – відсоток на позиковий капітал (виплати за капітал, використаний у процесі виробництва ВВП);

$\text{Д}_{\text{с}}$ – державні субсидії;

• метод розрахунку ВВП за витратами, за яким ВВП розраховують за такою формулою:

$$\text{ВВП} = \text{K}_{\text{св}} + \text{З}_{\text{д}} + \text{В}_{\text{к}} + \text{Е}_{\text{ч}}, \quad (1.2)$$

де $\text{K}_{\text{св}}$ – кінцеві споживчі витрати;

$\text{З}_{\text{д}}$ – державні закупівлі;

$\text{В}_{\text{к}}$ – валові капіталовкладення;

$\text{Е}_{\text{ч}}$ – чистий експорт.

• метод обчислення ВВП за доданою вартістю, за яким ВВП розраховують за такою формулою:

$$\text{ВВП} = \sum \text{ДВ} = (\sum \text{ВВ} - \sum \text{ПС}) + (\text{T}_{\text{прод.}} - \text{ТР}_{\text{в}}), \quad (1.3)$$

де $\sum \text{ДВ}$ – сумарна додана вартість в економіці;

ВВ – валовий випуск;

ПС – проміжне споживання (матеріальні витрати);

$T_{\text{прод.}}$ – податкові надходження від продуктових податків на бізнес та імпорт.

Слід зазначити, що для запобігання повторному врахуванню окремих показників під час розрахунку ВВП і ВВП ураховують тільки кінцеву продукцію, тобто вартісний обсяг товарів та послуг, готових для споживання, які не потребують додаткових витрат щодо їхнього доведення до кінцевого (споживчого) стану.

Валовий національний продукт розраховують за національною належністю суб'єктів – за принципом резидентності за такою формулою:

$$\text{ВВП} = \text{ВВП} + (\text{ЗПФД}_z - \text{ЗПФД}_{\text{ін}}), \quad (1.4)$$

де ЗПФД_z – зовнішні первинні факторні доходи, отримані із-за кордону;

$\text{ЗПФД}_{\text{ін}}$ – зовнішні первинні факторні доходи, сплачені за кордон.

Валовий національний дохід розраховують за такою формулою:

$$\text{ВНД} = \text{ВВП} + (\text{ЗТР}_z - \text{ЗТР}_{\text{ін}}), \quad (1.5)$$

де ЗТР_z – зовнішні трансферти отримані;

$\text{ЗТР}_{\text{ін}}$ – зовнішні трансферти надані.

Валовий національний дохід використовують для накопичення та споживання.

ВВП на душу населення – це співвідношення ВВП до кількості населення країни у відсотках;

2) *показники результатів економічної діяльності, розраховані на чистій основі*, до яких належать такі:

• **чистий внутрішній продукт (ЧВП)**, який розраховують за такою формулою:

$$\text{ЧВП} = \text{ВВП} - A, \quad (1.6)$$

де A – амортизаційні відрахування;
ВВП – валовий внутрішній продукт;

• **чистий національний продукт (ЧНП)**, який розраховують за формулою:

$$\text{ЧНП} = \text{ВВП} - A, \quad (1.7)$$

де A – амортизаційні відрахування;
ВВП – валовий національний продукт;

• **національний дохід (НД)**, який розраховують за формулою:

$$\text{НД} = \text{ЧНП} - T_n, \quad (1.8)$$

де T_n – надходження від непрямих податків;

• **національний дохід (НД)**, який можна розрахувати за такою формулою:

$$\text{НД} = P_n + B_n + D_{\text{пр.}}, \quad (1.9)$$

де B_n – відсоток на позиковий капітал;
 P_n – рентні платежі;
 $D_{\text{пр.}}$ – доходи працівників.

1.6. Запитання для самодіагностики за темою 1

1. Що є об'єктом і предметом вивчення навчальної дисципліни "Світове господарство і міжнародні економічні відносини"?
2. Які можна виділити рівні розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин?
3. Які форми міжнародних економічних відносин існують?
4. Які методи можуть бути використані для вивчення та дослідження міжнародних економічних відносин? У чому особливості їхнього використання у цій сфері?

Рекомендована література до теми 1: [3; 8; 11; 18; 26; 27; 29; 31; 33; 37; 47; 48; 51; 53].

2. Світове господарство та особливості його розвитку

2.1. Ключові поняття

Внутрішній ринок – це сформована на ранній стадії товарного виробництва сукупність економічних відносин між продавцями та покупцями товарів.

Національний ринок – це сегмент внутрішнього ринку, орієнтований на іноземних покупців.

Міжнародний ринок – це сегменти національних ринків країн, що безпосередньо орієнтовані на закордонні ринки та пов'язані з ними.

Світовий ринок – це сукупність товарно-грошових відносин між країнами на основі міжнародного руху факторів виробництва.

Структура світового господарства – це складна, органічна, багаторівнева система взаємодії його суб'єктів у різних сферах господарювання.

Закони світового господарства – це внутрішні, необхідні, сталі зв'язки між основними протилежними сторонами економічних явищ – між національними та інтернаціональними інтересами.

Закон вартості у світовому господарстві полягає у доведенні національних витрат до середньосвітових, які відображають суспільно-необхідні витрати праці за середньосвітових умов виробництва.

Закон міжнародної конкуренції виражає сталі, суттєві, внутрішні необхідні зв'язки між суб'єктами господарювання в боротьбі за найбільш вигідні умови виробництва та реалізації товарів і послуг на світові ринки, із метою отримання найбільшого прибутку.

Закон накопичення передбачає капіталізацію частини прибутку суб'єктів міжнародних економічних відносин для розвитку світової економіки.

Закон пропорціонального розвитку світової економіки передбачає дотримання певних пропорцій між структурними елементами світового господарства, які сприятимуть збереженню його цілісності, системності та сталості.

Закон відповідності продуктивних сил характеру МЄВ передбачає взаємозв'язок і взаємозалежність між розвитком національних продуктивних сил та міжнародних зв'язків: якісні й кількісні зміни національних

продуктивних сил сприяють появі нових форм та методів міжнародного економічного співробітництва.

Закономірності розвитку світового господарства – це причинно-наслідкові зв'язки, які постійно повторюються, відображають найбільш суттєві аспекти МЄВ.

Суперечності у світовому господарстві об'єктивно обумовлені та виникають у результаті взаємодії структурних елементів світового господарства і взаємодії суб'єктів світового господарства.

Внутрішні суперечності у світовому господарстві зароджуються всередині його структурних елементів – у міжнародній торгівлі, міжнародній виробничій, інвестиційній, валютній, фінансовій та кредитній сферах.

Зовнішні суперечності у світовому господарстві пов'язані із взаємодією окремих елементів світового господарства із зовнішнім середовищем і є мобільними, тобто швидко змінюють свої функції та форму.

2.2. Тестові завдання

1. Функціонування світового господарства як цілісної економічної системи забезпечує:

- а) розвинутий міжнародний рух факторів виробництва;
- б) передавання частини функцій держави у ведення світового співтовариства;
- в) створення потужних економічних угруповань у світі;
- г) перетворення підприємств, організацій та установ у головні суб'єкти світогосподарських зв'язків.

2. Сума вартісних обсягів експорту й імпорту товарів та послуг країни – це:

- а) експорт;
- б) імпорт;
- в) зовнішньоторговельне сальдо;
- г) зовнішньоторговельний оборот.

3. Різниця вартісних обсягів експорту й імпорту товарів та послуг країни – це:

- а) експорт;
- б) імпорт;

- в) зовнішньоторговельне сальдо;
- г) зовнішньоторговельний оборот.

4. Міжнародний науково-технічний обмін є:

- а) одним із головних суб'єктів світового господарства;
- б) одним зі структурних рівнів міжнародної економічної взаємодії;
- в) одним зі структурних елементів світового господарства;
- г) суперечністю у світовому господарстві.

5. Фактори виробництва – це:

- а) товари, які виробляють в одній країні, а їх можуть споживати як у внутрішній економіці, так і за кордоном;
- б) товари, які виробляють та споживають виключно у внутрішній економіці;
- в) ресурси, які необхідно витратити для виробництва товару;
- г) правильна відповідь відсутня.

6. Внутрішній ринок, частину якого орієнтовано на іноземних споживачів, – це:

- а) міжнародний ринок;
- б) національний ринок;
- в) світовий ринок;
- г) світове господарство.

7. Кошти в матеріальній, грошовій, товарній формах, необхідні для створення матеріальних благ, – це:

- а) праця;
- б) земля;
- в) капітал;
- г) технологія.

8. Наявну суперечність між світовими цінами на сировинні матеріали й цінами на готові промислові товари ("ножиці цін") обумовлено:

- а) взаємодією структурних елементів світового господарства;
- б) взаємодією суб'єктів світового господарства;
- в) взаємодією елементів світового господарства із зовнішнім середовищем;

г) взаємодією елементів світового господарства із внутрішнім середовищем.

9. Фізична та розумова діяльність людини, спрямована на досягнення певного результату, – це:

- а) праця;
- б) земля;
- в) капітал;
- г) технологія.

10. Постійно дієвою категорією міжнародного економічного розвитку є:

- а) закономірність;
- б) закон;
- в) закон і закономірність;
- г) суперечність.

11. Категорією міжнародного економічного розвитку, що діє протягом певного проміжку часу, є:

- а) закономірність;
- б) закон;
- в) закон і закономірність;
- г) суперечність.

12. Загальною рисою закону та закономірності в міжнародних економічних відносинах є:

- а) сфера дії;
- б) наявність протилежних сторін;
- в) час дії;
- г) правильна відповідь відсутня.

13. Пріоритетним інтегрованим показником розвитку світового ринку є:

- а) середня одиниця праці всього світу;
- б) ціни національних ринків;
- в) ціни світового ринку;
- г) інтернаціональна вартість товару.

14. Основною рисою закону вартості у світовому господарстві є:

- а) експорт товару;
- б) еквівалентний обмін одного товару на інший;
- в) імпорт товару;
- г) правильна відповідь відсутня.

15. Вирішення суперечностей у системі зовнішньоекономічних зв'язків підприємств здійснюють:

- а) укладанням та ухваленням міждержавних угод про економічне і науково-технічне співробітництво;
- б) вирішенням питань у межах роботи спеціальних міжнародних економічних організацій;
- в) підготовкою та укладанням зовнішньоторговельних контрактів;
- г) розробленням та ухваленням нормативно-законодавчих актів із регулювання зовнішньоекономічної сфери у країнах-партнерах.

16. Вирішення суперечностей у системі міжнародних економічних зв'язків держав здійснюють:

- а) укладанням та ухваленням міждержавних угод про економічне і науково-технічне співробітництво;
- б) вирішенням питань у межах роботи спеціальних міжнародних економічних організацій;
- в) підготовкою та укладанням зовнішньоторговельних контрактів;
- г) розробленням та ухваленням нормативно-законодавчих актів із регулювання зовнішньоекономічної сфери в країнах-партнерах.

17. Вирішення суперечностей у системі міжнародних економічних зв'язків окремої держави здійснюють:

- а) укладанням та ухваленням міждержавних угод про економічне і науково-технічне співробітництво;
- б) вирішенням питань у межах роботи спеціальних міжнародних економічних організацій;
- в) підготовкою та укладанням зовнішньоторговельних контрактів;
- г) розробленням та ухваленням нормативно-законодавчих актів із регулювання зовнішньоекономічної сфери у країнах-партнерах.

18. Вирішення глобальних суперечностей у системі світового господарства зв'язків здійснюють:

а) укладанням та ухваленням міждержавних угод про економічне і науково-технічне співробітництво;

б) вирішенням питань у межах роботи спеціальних міжнародних економічних організацій;

в) підготовкою та укладанням зовнішньоторговельних контрактів;

г) розробленням та ухваленням нормативно-законодавчих актів із регулювання зовнішньоекономічної сфери у країнах-партнерах.

19. Сфера стійких товарно-грошових відносин між країнами, що ґрунтується на міжнародному поділі праці – це:

а) міжнародний ринок;

б) національний ринок;

в) світовий ринок;

г) світове господарство.

20. Сукупність національних економік країн світу, пов'язаних між собою мобільними факторами виробництва, – це:

а) міжнародний ринок;

б) національний ринок;

в) світовий ринок;

г) світове господарство.

2.3. Ситуаційні завдання

2.3.1. Визначте вид суперечності, джерело його виникнення та спосіб вирішення під час розгляду таких ситуацій:

1) Велика Британія встановлює нові санітарні норми на імпорт української молочної продукції;

2) румунська фірма не виконала зобов'язання з постачання товару українській фірмі;

3) Франція та Німеччина розробляють нове міграційне законодавство;

4) США встановлює ембарго проти Сирії;

5) КНДР додатково вводить санкції проти Китаю;

6) на Африканському континенті загострюються воєнні конфлікти.

2.3.2. Визначаючи, що світове господарство є цілісною економічною системою, яка має багаторівневу структуру, взаємозв'язки та суперечності між елементами, наведіть приклади таких взаємозв'язків і взаємозалежностей між структурними елементами світового господарства.

2.3.3. Серед запропонованих до розгляду країн є різні типи соціально-економічного розвитку, обумовлені різним характером соціально-економічної політики:

1) Польща є великим реципієнтом допомоги ЄС, зокрема в межах європейської сільськогосподарської політики;

2) у Японії впроваджують нову промислову політику, спрямовану на залучення інвестицій на внутрішній ринок, насамперед інвестиції в науково-технічну сферу;

3) у Китаї в межах 13-ї п'ятирічки розроблено заходи щодо технологічної модернізації економіки та розвитку соціальної сфери;

4) Центральна-Африканська Республіка є одним із найбільших реципієнтів міжнародної гуманітарної допомоги;

5) Кувейт має значні запаси нафти та є одним із найбільших експортерів нафти у світі.

З урахуванням цього визначте країни, у яких вища орієнтованість на поточне споживання, та країни, у яких вища орієнтованість на майбутнє споживання.

2.3.4. Уряд країни, розробляючи стратегію соціально-економічного розвитку, основним завданням розвитку експортної сфери визначив нарощування обсягів експорту і забезпечення високих темпів його зростання.

Ураховуючи взаємозв'язок між секторами національної економіки, обґрунтуйте доцільність та ефективність таких рішень.

2.3.5. Обґрунтуйте доцільність порівняння рівня життя в окремих країнах за показником рівня доходів на душу населення, беручи до уваги те, що відмінності в цінах на товари в них, переважно, залежать від штучних бар'єрів на шляху торгівлі.

2.4. Розрахункові задачі

2.4.1. У табл. 2.1 наведено показники зовнішньоекономічного розвитку країни.

Дані зовнішньоекономічного розвитку країни

| Роки | Обсяг експорту, млрд дол. США | Обсяг імпорту, млрд дол. США | Обсяг номіналь- ного ВВП, млрд дол. США | Обсяг ВВП за паритетом купівельної спроможності, млрд дол. США |
|------|----------------------------------|---------------------------------|-----------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|
| 2006 | 550,5 | 451,1 | 4 362,6 | 4 079,5 |
| 2007 | 590,3 | 524,1 | 4 378,0 | 4 297,1 |
| 2008 | 746,5 | 708,3 | 4 879,8 | 4 341,2 |
| 2009 | 545,3 | 501,6 | 5 033,0 | 4 111,4 |
| 2010 | 730,1 | 639,1 | 5 458,8 | 4 323,5 |
| 2011 | 787,0 | 807,6 | 5 855,0 | 4 389,0 |
| 2012 | 776,6 | 830,1 | 5 984,0 | 4 525,0 |
| 2013 | 714,9 | 832,6 | 5 007,0 | 4 729,0 |
| 2014 | 699,5 | 798,6 | 4 770,0 | 4 807,0 |
| 2015 | 622,0 | 627,3 | 4 127,0 | 4 658,0 |
| 2016 | 641,4 | 629,8 | 4 730,0 | 4 932,0 |
| 2017 | 688,95 | 644,72 | 4 872,14 | 5 428,81 |

На основі наведених даних розрахуйте:

- 1) зовнішньоторговельний оборот і зовнішньоторговельне сальдо за роками;
- 2) експортну, імпортну та зовнішньоторговельну квоту;
- 3) коефіцієнт покриття експортом імпорту;
- 4) теми зростання та приросту експорту й імпорту.

Зробіть висновки про динаміку розвитку зовнішньоторговельної сфери країни.

2.4.2. У табл. 2.2 наведено дані щодо обсягів експорту й імпорту країн і кількість їхнього населення, які мають різний рівень соціального та економічного розвитку, а також різний ступінь інтегрованості у світове господарство.

**Дані щодо обсягів експорту, імпорту, ВВП країн
та кількості їхнього населення**

| Країни | Обсяг експорту, млрд дол. США | Обсяг імпорту, млрд дол. США | Обсяг ВВП за паритетом купівельної спроможності, млрд дол. США | Кількість населення, млн осіб |
|----------------------|----------------------------------|---------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|
| США | 1 547,60 | 2 361,90 | 19 390,60 | 325,70 |
| Німеччина | 1 434,20 | 1 134,40 | 4 170,79 | 82,70 |
| Японія | 688,95 | 644,72 | 5 428,81 | 126,79 |
| Франція | 549,90 | 601,70 | 2 835,75 | 67,10 |
| Велика Британія | 441,20 | 615,90 | 2 914,04 | 66,00 |
| Польща | 224,60 | 223,70 | 1 125,60 | 37,90 |
| Угорщина | 98,70 | 96,20 | 289,60 | 9,80 |
| Китай | 2 216,50 | 1740,30 | 23 208,20 | 1 386,40 |
| Чеська Республіка | 144,70 | 134,70 | 375,94 | 10,60 |
| Світ загалом | 17 585,00 | 18 000,00 | 80 050,96 | 7 444,44 |

На основі даних табл. 2.2 визначте:

- 1) ступінь відкритості національних економік – через розрахунок експортних, імпортних, зовнішньоторговельних квот;
- 2) обсяг експорту й імпорту на душу населення;
- 3) питому частку кожної країни в загальному обсязі світового експорту та імпорту.

Які із країн найбільшою мірою залежать від зовнішньоекономічної сфери і чи є це позитивним для національного господарства? Обґрунтуйте відповідь.

2.5. Методичні рекомендації до виконання задач

Основними показниками оцінювання рівня інтегрованості країни в систему світогосподарських зв'язків є такі:

1) макроекономічні показники, які входять до системи національних рахунків;

2) показники рівня активності країни у світовій торгівлі:

• *експортна квота* – це кількісний показник, що характеризує значущість експорту для національної економіки загалом та окремих галузей за тими або тими видами продукції, його розраховують за такою формулою:

$$E_k = \frac{E_x}{\text{ВВП}} \times 100 \%, \quad (2.1)$$

де E_x – вартісні обсяги експорту товарів країни за певний період часу (рік);

ВВП – вартісні обсяги валового внутрішнього продукту країни за певний період часу (рік);

• *імпортна квота* – це кількісний показник, що характеризує значущість імпорту для національної економіки й окремих галузей за різними видами продукції, його розраховують за такою формулою:

$$I_k = \frac{I_m}{\text{ВВП}} \times 100 \%, \quad (2.2)$$

де I_m – вартісні обсяги імпорту товарів країни за певний період часу (рік);

• *зовнішньоторговельна квота* – це кількісний показник, що характеризує ступінь відкритості національної економіки за рівнем розвитку її міжнародного економічного сектору, його розраховують за такою формулою:

$$ЗТ_k = \frac{(E_x + I_m)}{\text{ВВП}} \times 100 \%; \quad (2.3)$$

• *частка країни у світовому виробництві ВВП (ВНП);*

• *частка країни у світовому експорті та імпорті* – чим вона більша, тим значніше країну включено до системи світогосподарських зв'язків;

3) показники результативності країни у світовій торгівлі:

• *зовнішньоторговельний оборот* – це сума вартісних обсягів експорту й імпорту країни, розраховують за такою формулою:

$$\text{ЗТО} = \text{Ex} + \text{Im}; \quad (2.4)$$

• *зовнішньоторговельне сальдо* – це різниця вартісних обсягів експорту й імпорту країни, розраховують за такою формулою:

$$\text{ЗТС} = \text{Ex} - \text{Im}; \quad (2.5)$$

4) показники міжнародного руху капіталу:

• обсяги закордонних інвестицій та їхнє співвідношення з національним багатством країни;

• інвестиційна позиція країни;

• відношення обсягів зовнішнього боргу країни до ВВП.

2.6. Запитання для самодіагностики за темою 2

1. Що є субстанціональною основою світового господарства?

2. Які основні ознаки світового господарства як економічної системи?

3. Яка структура сучасного світового господарства?

4. Як вирішують суперечності між суб'єктами світового господарства?

5. Які основні групи країн у міжнародній економіці ви знаєте та в чому полягають особливості їхнього економічного розвитку?

6. Як класифікують країни за методиками Світового банку та Міжнародного валютного фонду?

7. Які показники використовують для визначення рівня економічного розвитку країни?

Рекомендована література до теми 2: [3; 8; 11; 18; 26; 27; 29; 31; 33; 37; 47; 48; 51; 71; 76; 78; 79].

3. Міжнародний поділ праці – матеріальна основа світового господарства

3.1. Ключові поняття

Суспільний поділ праці – це відокремлення різних видів трудової діяльності.

Загальний суспільний поділ праці – це поділ праці між великими сферами національної економіки.

Приватний суспільний поділ праці – це поділ праці між галузями та підгалузями національної економіки.

Одиничний суспільний поділ праці – це поділ праці всередині підприємств на певні види діяльності або в межах певних структурних підрозділів.

Міжнародний поділ праці – це вищий ступінь суспільного територіального поділу праці, який передбачає спеціалізацію окремих країн у виробництві певних видів продукції для задоволення власних потреб та потреб світового ринку.

Міжнародний загальний поділ праці – це спеціалізація окремих країн на великих сферах виробництва – промисловості, сільському господарстві, сфері послуг тощо.

Міжнародний приватний поділ праці – це галузева та внутрішньогалузева спеціалізація окремих країн.

Міжнародний одиничний поділ праці – це спеціалізація окремих країн на великих стадіях технологічного процесу (складання, комплектація, допоміжне виробництво тощо).

Міжнародна спеціалізація – це форма міжнародного поділу праці, яка передбачає зростання концентрації та обсягів виробництва певних видів продукції в окремих країнах понад внутрішні потреби для задоволення потреб світового ринку.

Міжнародна міжгалузева спеціалізація – це спеціалізація країн на виробництві продукції різних галузей економіки.

Міжнародна внутрішньогалузева спеціалізація – це спеціалізація країн на виробництві диференційованих товарів однієї галузі.

Міжнародноспеціалізована галузь – це галузь із високою часткою експортованої продукції та високим рівнем внутрішньогалузевої спеціалізації.

Міжнародноспеціалізована продукція – це продукція, що виробляють у декількох країнах на основі розмежування виробничих програм, відповідно до їхньої спеціалізації.

Міжнародна предметна спеціалізація – це спеціалізація країн, підприємств, компаній на виробництві готової (кінцевої) продукції.

Міжнародна подетальна спеціалізація – це спеціалізація на виробництві вузлів, деталей, напівфабрикатів, компонентів тощо.

Міжнародна технологічна спеціалізація – це концентрація виробничих зусиль суб'єктів господарювання на окремих стадіях технологічного процесу.

Міжнародне виробниче кооперування – це форма міжнародного поділу праці, яка передбачає об'єднання матеріальних, інноваційних, фінансових ресурсів декількох країн для реалізації великих науково-технічних проектів.

3.2. Тестові завдання

1. Суспільний поділ праці класифікують за критеріями:

- а) територіальним і виробничим;
- б) фінансовим та інноваційним;
- в) фінансовим і виробничим;
- г) територіальним та інноваційним.

2. Суспільний поділ праці передбачає:

- а) спеціалізацією суб'єктів господарювання на окремих видах діяльності;
- б) об'єднання ресурсів суб'єктів господарювання різних країн для реалізації великих міжнародних проектів;
- в) відокремлення різних видів трудової діяльності;
- г) відокремлення виробничих процесів за видами та родами діяльності.

3. Розвиток міжнародного розподілу праці є передумовою:

- а) виникнення монополій у світовій економіці;
- б) формування світового ринку;
- в) розвитку міжнародної торгівлі;

г) поглиблення спеціалізації країн на виробництві окремих видів продукції.

4. Форма поділу праці між країнами, яка передбачає зростання концентрації та обсягів виробництва певних видів продукції в окремих країнах понад внутрішні потреби для задоволення потреб світового ринку, – це:

- а) міжнародне кооперування виробництва;
- б) міжнародна спеціалізація виробництва;
- в) міжнародний поділ праці;
- г) суспільний поділ праці.

5. Основним фактором формування та розвитку міжнародного поділу праці є:

- а) міжнародне торговельне співробітництво;
- б) науково-технічний прогрес;
- в) рівень відкритості економіки країн;
- г) рівень лібералізації світової торгівлі.

6. Методами міжнародного виробничого кооперування є:

- а) предметна спеціалізація;
- б) подетальна спеціалізація;
- в) технологічна спеціалізація;
- г) договірна спеціалізація.

7. Поділ праці між великими сферами національного господарства країни – це:

- а) одиничний суспільний поділ праці;
- б) загальний суспільний поділ праці;
- в) міжнародний поділ праці;
- г) приватний суспільний поділ праці.

8. Поділ праці за галузями та підгалузями – це:

- а) одиничний суспільний поділ праці;
- б) загальний суспільний поділ праці;
- в) приватний суспільний поділ праці;
- г) міжнародний поділ праці.

9. Спеціалізація країни на виробництві запасних частин для літаків – це:

- а) одиничний суспільний поділ праці;
- б) загальний суспільний поділ праці;
- в) приватний суспільний поділ праці;
- г) міжнародний поділ праці.

10. Спеціалізація країни на виробництві сільськогосподарської продукції – це:

- а) одиничний суспільний поділ праці;
- б) загальний суспільний поділ праці;
- в) приватний суспільний поділ праці;
- г) міжнародний поділ праці.

11. Розмежування виробничих програм і закріплення за кожним учасником певного асортименту кінцевої продукції – це:

- а) предметна спеціалізація;
- б) подетальна спеціалізація;
- в) технологічна спеціалізація;
- г) договірна спеціалізація.

12. Міжнародна спеціалізація розвивається на такими напрямками:

- а) технологічному та виробничому;
- б) технологічному та територіальному;
- в) виробничому та територіальному;
- г) продуктовому та технологічному.

13. Форма міжнародного поділу праці, яка передбачає об'єднання зусиль виробників кількох країн у випуску певних видів товарів, – це:

- а) міжнародне кооперування;
- б) міжнародна спеціалізація;
- в) міжнародний поділ праці;
- г) суспільний поділ праці.

14. До форм міжнародної спеціалізації виробництва не зараховують:

- а) предметну;
- б) подетальну;

- в) технологічну;
- г) договірну.

15. Реалізацію спільних програм у межах міжнародного кооперування здійснюють шляхом:

- а) подетального та технологічного кооперування;
- б) створення спільного підприємства;
- в) виключно підрядного кооперування;
- г) підрядного кооперування й організації спільного виробництва.

16. Об'єднання на пайовій основі власності партнерів на умовах довгострокового співробітництва з чітким розподілом прибутків і ризиків – це:

- а) подетальне та технологічне кооперування;
- б) створення спільного підприємства;
- в) підрядне кооперування;
- г) підрядне кооперування й організація спільного виробництва;

17. Спеціалізація країн на виробництві продукції різних галузей економіки є:

- а) міжгалузевою;
- б) внутрішньогалузевою;
- в) міжнародною збутовою;
- г) міжнародною договірною.

18. Міжнародне співробітництво суб'єктів господарювання різних галузей – це:

- а) міжгалузеве кооперування;
- б) внутрішньогалузеве кооперування;
- в) міжнародне збутове кооперування;
- г) міжнародне економічне кооперування.

19. Об'єднання ресурсів виробників декількох країн у випуску товарів певної галузі для світового ринку – це :

- а) міжгалузеве кооперування;
- б) внутрішньогалузеве кооперування;

- в) міжнародне збутове кооперування;
- г) міжнародне економічне кооперування.

20. Відношення частки експорту товару в загальному обсязі експорту країни до частки експорту товару у світовому обсязі експорту – це:

- а) експортна квота;
- б) зовнішньоторговельна квота;
- в) коефіцієнт товарності країни;
- г) коефіцієнт відносної експортної спеціалізації країни.

3.3. Ситуаційні завдання

3.3.1. У світовій економіці здійснюють значну кількість міжнародних економічних операцій у різних сферах матеріального та нематеріального виробництва, а саме:

- 1) Україна експортує до країн Західної Європи продукцію агропромислового комплексу, а імпортує із цих країн машини та обладнання;
- 2) Китай імпортує з Німеччини високотехнологічне обладнання, а Німеччина імпортує з Китаю текстиль;
- 3) Франція розробляє державну програму регулювання імміграційних потоків;
- 4) австрійська та німецька компанії створили спільне підприємство з виробництва побутової техніки;
- 5) США надає Мексиці кошти для фінансування науково-технічних програм;
- 6) Венесуела збільшує обсяги видобування нафти;
- 7) Кувейт експортує нафту до Канади, а Канада експортує до Кувейту деревину.

Визначте, які із цих міжнародних економічних операцій належать до міжнародного поділу праці, міжнародного поділу факторів виробництва, міжнародної кооперації.

3.3.2. Мексика забезпечена основними факторами виробництва, а США – розвинутими.

Чи можливо за таких умов сформувати довгострокові конкурентні переваги в обох країнах, відповідно до особливостей їхньої факторо-

забезпеченості? Обґрунтуйте відповідь та наведіть приклади інших країн з аналогічними вихідними умовами.

3.3.3. У теорії міжнародної економіки під факторами виробництва розуміють ресурси, необхідні для виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг.

Чи можуть фактори виробництва розглядати як товар? Доведіть на прикладах можливість такої їхньої трансформації.

3.3.4. Розвиток міжнародного співробітництва господарювання суб'єктів супроводжується активізацією використання ними факторів виробництва, до того ж характер такого використання може бути як інтенсивним, так і екстенсивним.

Чи доцільне міжнародне кооперування у використанні таких факторів виробництва, як праця, земля, технологія і капітал? Обґрунтуйте відповідь.

3.3.5. Визначте, до якого виду міжнародного кооперування належать такі операції:

1) компанії Німеччини й Австрії уклали угоду про співробітництво у сфері реалізації кооперованої продукції;

2) компанії Чехії та Словаччини спільно здійснюють генерування ідей та формування стратегії подальшого співробітництва;

3) кооперування між структурними підрозділами корпорації LG;

4) укладання угоди між українською і польською компанією, що передбачає акумулювання значних інноваційних ресурсів для розроблення та реалізації науково-технічного проекту;

5) створення угорською й австрійською компаніями міжнародного логістичного центру.

Обґрунтуйте відповідь.

3.4. Розрахункова задача

У табл. 3.1 наведено дані щодо обсягів експорту країн та обсяги світового експорту за окремими галузями.

**Обсяги експорту країн та обсяги світового експорту
за окремими галузями**

| Показники, млн дол. США | Країна А | Країна Б | Країна В |
|------------------------------------|----------|----------|----------|
| Обсяги експорту країн загалом | 2 500 | 3 250 | 4 175 |
| Обсяги експорту текстилю | 125 | 639 | 212 |
| Обсяги експорту пшениці | 280 | 125 | 789 |
| Обсяги експорту вугілля | 615 | 118 | 274 |
| ВВП | 20 950 | 25 980 | 27 313 |
| Обсяги імпорту країн загалом | 3 275 | 3 189 | 5 280 |
| Обсяги світового експорту текстилю | 1 689 | | |
| Обсяги світового експорту пшениці | 4 520 | | |
| Обсяги світового експорту вугілля | 7 250 | | |

Розрахуйте показники рівня міжнародної спеціалізації галузей цих країн та визначте перспективи їхнього подальшого зовнішньоекономічного розвитку в контексті здобутих результатів.

3.5. Методичні рекомендації до виконання задачі

Основними показниками рівня міжнародної спеціалізації галузі є:

1) *коефіцієнт відносної експортної спеціалізації* – це відношення частки експорту товару в загальному обсязі експорту країни до частки експорту товару у світовому обсязі експорту:

$$K_e = \frac{\frac{Ex_i}{Ex}}{Ex_{CB}}, \quad (3.1)$$

де K_e – коефіцієнт відносної експортної спеціалізації;

Ex – вартісні обсяги експорту країни;

Ex_i – вартісні обсяги експорту i -го виду продукції;

Ex_{CB} – вартісні обсяги світового експорту.

Галузь вважають міжнародно спеціалізованою за значення $K_e \geq 1$;

2) *галузева експортна квота* – це відношення обсягу експорту галузі до обсягу ВВП країни, що дозволяє визначити експортну орієнтацію країни:

$$E_{k_r} = \frac{E_{x_r}}{\text{ВВП}} \times 100 \%, \quad (3.2)$$

де E_{k_r} – галузева експортна квота;

E_{x_r} – вартісні обсяги експорту галузі;

3) *індекс товарності* характеризує ступінь участі країни в міжнародному поділі праці, його визначають за такою формулою:

$$t = \frac{(E + I)}{\text{ВВП}}, \quad (3.3)$$

де t – індекс товарності країни;

E – річні обсяги експорту;

I – річні обсяги імпорту.

3.6. Запитання для самодіагностики за темою 3

1. Чому міжнародний поділ праці є матеріальною основою світового господарства?

2. Дайте порівняльну характеристику суспільного і міжнародного поділу праці.

3. Як пов'язані міжнародна спеціалізація та міжнародна кооперація?

4. У чому необхідність та які причини участі країн у міжнародному поділі праці?

5. Що становить світовий ринок як економічна категорія? Які його риси?

6. Як пов'язано формування світового ринку з міжнародним поділом праці?

Рекомендована література до теми 3: [3; 7; 8; 12; 13; 26; 27; 29; 31; 33; 37; 46; 49; 53; 71; 76; 78; 79].

4. Міжнародна торгівля як провідна форма міжнародних економічних відносин

4.1. Ключові поняття

Теорія (закон) порівняльних (вартісних) переваг стверджує, що кожна країна має порівняльні переваги у виробництві якого-небудь товару (тобто виготовляє його з меншими витратами) і дістає вигоду, спеціалізуючись на його виробництві й обмінюючи на товари, котрі вона сама неспроможна ефективно виготовляти.

Теорія абсолютних переваг аналізує країни, що володіють природними перевагами (пов'язаними із кліматичними умовами та природними ресурсами) і набутими перевагами (пов'язаними з розвитком технології та високою кваліфікацією працівників) у виробництві тих чи тих товарів, можуть виготовляти їх більш ефективно, ніж інші. Якщо торгівлю не буде обмежено, то кожна країна буде спеціалізувати на виробництві тих товарів і наданні послуг, де вона має абсолютну перевагу. Обмін між країнами надлишками спеціалізованої продукції є вигідним для кожної країни.

Теорія відносної переваги у витратах засвідчує, що міжнародна торгівля вигідна для будь-якої країни: і для тієї, котра ні в чому не має переваг, і для тієї, котра має переваги абсолютно для всіх товарів. У кожній країні (без урахування абсолютних переваг) завжди знайдеться товар, виробництво якого більш ефективне (щодо співвідношення витрат), ніж виробництво решти товарів. Країна дістає більший вигоду, якщо сконцентрує свої ресурси на більш ефективних виробництвах. Товар, для якого відносна вигода є найбільшою, і має експортуватися.

Теорія відносної забезпеченості факторами виробництва Хекшера – Оліна стверджує, що кожна країна буде прагнути до спеціалізації й експорту тієї продукції, під час виготовлення якої інтенсивно використовують надлишкові, а відтак більш дешеві фактори виробництва, а, отже, і до імпорту тих продуктів, фактори виробництва яких через відносну їхню рідкісність у цій країні є дорогими.

Теорема вирівнювання цін на фактори виробництва, або теорема Хекшера – Оліна – Семуельсона (HOS) пояснює, що вирівнювання в результаті торгівлі відносних цін на товари приводить до вирівнювання відносних цін і на фактори виробництва, за допомогою яких ці товари було вироблено.

Теорема Столпера – Самуельсона пояснює, що зростання світових цін на експортний товар зумовлює збільшення його пропозиції на зовнішньому ринку, це стимулює виробництво. Зростання ж обсягів готової продукції потребує більшого залучення ресурсів; на внутрішньому ринку підвищується попит на ресурсоінтенсивний фактор, а разом із тим і ціни на нього.

"Парадокс Леонт'єва" – це емпіричне дослідження теорії Хекшера – Оліна, у результаті якого було спростовано висновок про капіталомісткість експорту США та трудомісткість їхнього імпорту.

Теорія життєвого циклу товару Р. Вернона пояснює мотиви та спрямування зовнішньої торгівлі, зумовлені невідповідністю фаз життєвого циклу товарів у різних країнах.

Теорія конкурентних переваг М. Портера стверджує, що наявність у країні природних ресурсів не може стати конкурентною перевагою нації. Навпаки, країни з багатими природними ресурсами можуть відставати в економічному розвитку, а ті країни, які відчувають нестачу природних ресурсів, – активно розвиватися за рахунок інновацій та оновленні технологій.

Теорія подібності країн або теорія перехресного попиту С. Ліндера стверджує, що коли країни (кожна зі своєю специфікою внутрішнього споживання) вступають у відносини товарного обміну, то до його сфери потрапляють ті товари, які споживають в обох країнах, тобто на які існує перехресний попит.

Теорема Рибчинського пояснює, що збільшення одного фактора виробництва (наприклад, капіталу) має зумовити абсолютне розширення виробництва того товару, випуск якого пов'язаний із відносно інтенсивнішим використанням саме цього фактора (порівняно з іншим, наприклад, працею) і до скорочення виробництва іншого товару, випуск якого засновано на посиленому використанні іншого фактора (тобто праці).

Умови торгівлі – це відношення експортних цін цієї країни до її імпортних цін.

Міжнародна торгівля – це сфера МЕВ, що відображає закономірності руху товарів і послуг за межами національних кордонів окремих держав і становить сукупний оплачуваний товарообіг між усіма країнами світу. Проте поняття "міжнародна торгівля" застосовують і в більш вузькому значенні: наприклад, сукупний товарообіг промислово розвинутих країн, сукупний товарообіг країн, що розвиваються, сукупний товарообіг

країн будь-якого континенту, регіону, наприклад, країн Східної Європи тощо.

Зовнішня торгівля – це торгівля будь-якої країни з іншими країнами, що складається з оплачуваного ввезення і вивезення (імпорту й експорту).

Механізм міжнародної торгівлі – це сукупність загальноприйнятих економічних, правових, організаційних форм, засобів і методів, що забезпечують надійність, своєчасність, стандартність та ефективність зовнішньоекономічних угод.

Експорт – це продаж і вивезення товарів за кордон та передавання їх у власність контрагента.

Реекспорт – це вивезення за кордон попередньо завезених товарів, що не підлягали переробленню у країні експортера.

Імпорт – це закупівля іноземних товарів та їхнє ввезення для подальшої реалізації на внутрішньому ринку.

Реімпорт – це ввезення через кордон раніше вивезених вітчизняних товарів, що не підлягали переробленню.

Товар – це продукт виробничо-економічної діяльності, що має матеріально-речовинну форму і є об'єктом купівлі-продажу в ринковій економіці.

Послуга – це вид діяльності, у процесі якої відбувається зміна характеристик (якісних, територіальних) суб'єкта-отримувача або вже наявного продукту, блага, надані не у вигляді речей, а у формі діяльності на основі економічних відносин.

Зустрічна торгівля – це угода, за якою фірма-імпортер бере на себе зобов'язання закупити у фірми-експортера визначений товар. Остання, своєю чергою, зобов'язується або придбати у країни-імпортера, або допомогти їй збути у третю країну визначені товари, обладнання, технології та навіть цілі підприємства.

Товарообмінні (бартерні) угоди – це угоди, за якими одна сторона зобов'язується постачити іншій визначений товар в обмін на інший товар на однакову суму, тобто вони здійснюють обмін еквівалентними за вартістю товарами без доплати у валюті.

Компенсаційні угоди – це форма зустрічної торгівлі, за якої вартість обладнання, що постачають, компенсовано зустрічним постачанням готової продукції, виробленої на цьому обладнанні після його встановлення та монтажу. Компенсаційний договір може передбачати

часткове грошове покриття придбання товарів, що й відрізняє її від бартерної угоди.

Операції з давальницькою сировиною використовують у тих випадках, коли одна країна має можливість добувати сировину в обсягах, що перевищують наявні потужності для її перероблення, а інші країни мають резерви таких потужностей. Виготовлені з давальницької сировини товари повертаються до країни-власника сировини після закінчення виробничого процесу для здійснення подальшого продажу на внутрішньому ринку.

Метод торгівлі – це засіб здійснення торговельного обміну (торговельної операції чи угоди).

Міжнародні товарні біржі – це постійно діючі оптові ринки продажу однорідних (взаємозамінних) товарів. Спеціалізуються на торгівлі сировинними товарами мінерального та сільськогосподарського походження.

Міжнародні товарні аукціони – це спеціально організовані, періодично діючі у спеціально визначеному місці ринки, де шляхом публічних торгів здійснюють продаж раніше оглянутих товарів, які переходять у власність покупця. Спеціалізуються на збуті реальних товарів із суто індивідуальними властивостями.

Міжнародні торги – це міжнародні спеціалізовані установи, у межах яких здійснюють укладання угод на виконання певного обсягу робіт, надання послуг, постачання товарів за попередньо наданими продавцями умовами.

Світова ціна – це грошове обчислення інтернаціональної вартості виробництва.

Вільна торгівля – це політика мінімального державного втручання в зовнішню торгівлю, що розвивається на основі вільних ринкових сил попиту і пропозиції та ґрунтується на усуненні будь-яких перешкод щодо ввезення та вивезення іноземних і вітчизняних товарів.

Протекціонізм – це державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції шляхом використання тарифних і нетарифних інструментів торговельної політики.

Митний тариф – це: 1) інструмент торговельної політики й державного регулювання внутрішнього ринку країни у процесі його взаємодії зі світовим ринком; 2) перелік ставок мита, які застосовують до товарів, що переміщуються через митний кордон, систематизований, відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності; 3) конкретна

ставка мита, що підлягає сплаті під час вивезенні або ввезенні певного товару на митну територію країни.

Мито – це обов'язковий податок, що стягується митними органами під час імпорту або експорту товару.

Нетарифні обмеження – це заходи, спрямовані на непряме й адміністративне обмеження імпорту чи експорту, із метою захисту певних галузей національного виробництва.

Система квотування товарів – це обмеження щодо вартості або кількості, які вводять на імпорт або експорт певних товарів на певний період.

Ліцензування – це регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом дозволу, який видається державними органами на експорт або імпорт товару в певній кількості за певний проміжок часу.

"Добровільне" обмеження експорту – це кількісне обмеження експорту, що ґрунтується на зобов'язанні одного з партнерів по торгівлі добровільно обмежити або не збільшити обсяг експорту товару, що прийнятий у межах офіційної міжурядової або неофіційної угоди про встановлення квот на експорт товару.

Демпінг – це засіб фінансової нетарифної торговельної політики, що полягає у просуванні товару на зовнішній ринок за рахунок зниження експортних цін від нормального рівня цін, наявного в цих країнах.

СОТ – це законодавча й інституціональна основа міжнародної торговельної системи, механізм багатостороннього погодження і врегулювання політики країн-членів у сфері торгівлі товарами та послугами, урегулювання торговельних спірних питань і розроблення стандартної зовнішньоторговельної документації.

4.2. Тестові завдання

1. Ідею про різну відносну забезпеченість країн факторами виробництва втілено в теорії:

- а) абсолютних переваг А. Сміта;
- б) порівняльних переваг Д. Рікардо;
- в) життєвого циклу товару Р. Вернона;
- г) співвідношення факторів виробництва Хекшера – Оліна.

2. Згідно з теорією Хекшера – Оліна, країни спеціалізуються на виробництві й експорті:

а) продукції інтенсивного використання дефіцитних факторів виробництва;

б) продукції інтенсивного використання надлишкових для країни факторів виробництва;

в) відносно трудомісткої продукції;

г) відносно дефіцитних факторів виробництва.

3. Парадокс В. Леонтьєва можна пояснити:

а) неоднорідністю факторів виробництва, не врахованою в теорії Хекшера – Оліна;

б) ієрархічністю факторів виробництва;

в) капіталомістким характером галузей добувної промисловості;

г) дією державної торговельної політики.

4. Показник умов торгівлі можна визначити як:

а) співвідношення світових цін на товари;

б) індекс експортних та імпорتنих цін на товари;

в) відношення індексів експортних та імпорتنих цін на товари;

г) склад і співвідношення світової торгівлі за групами товарів;

д) сума зовнішньоторговельного обороту країни й сума транзитних товарів.

5. До показників динаміки розвитку міжнародної торгівлі зараховують:

а) темпи зростання і приросту обсягів експорту й імпорту;

б) сальдо торговельного балансу;

в) обсяги експорту й імпорту;

г) географічна та товарна структура експорту й імпорту.

6. До показників результативності міжнародної торгівлі зараховують:

а) темпи зростання і приросту обсягів експорту й імпорту;

б) сальдо торговельного балансу;

в) обсяги експорту й імпорту;

г) географічна та товарна структура експорту й імпорту.

7. Основною умовою розвитку світового ринку послуг є:

- а) розвиток виробництва;
- б) розвиток сфери послуг;
- в) зростання світового товарного ринку;
- г) зростання кількості компаній із надання послуг.

8. На світовому ринку послуг провідне місце посідають такі послуги:

- а) біржові та страхові;
- б) банківські й посередницькі;
- в) транспортні та туристичні;
- г) послуги з експорту технологій.

9. Сукупність операцій, у процесі здійснення яких закупівлю продукції супроводжують відповідними поставками товарів, – це:

- а) біржова торгівля;
- б) зустрічна торгівля;
- в) аукціонна торгівля;
- г) міжнародні торги.

10. Міжнародна торгівля за стандартними контрактами – це:

- а) біржова торгівля;
- б) зустрічна торгівля;
- в) аукціонна торгівля;
- г) міжнародні торги.

11. Торгівля в формі конкурсної закупівлі машин і обладнання або розміщення замовлень на капітальне будівництво – це:

- а) біржова торгівля;
- б) зустрічна торгівля;
- в) аукціонна торгівля;
- г) міжнародні торги.

12. Міжнародні тендери, за яких контракт передбачає збереження операції в таємниці, – це:

- а) відкриті;
- б) закриті;

- в) напівзакриті;
- г) одиничні.

13. Визначення "великий ринок, який регулярно діє, збирається в певний період року для демонстрування зразків товарів та укладання торговельних угод" стосується міжнародних:

- а) виставок;
- б) ярмарок;
- в) аукціонів;
- г) бірж.

14. Визначення "демонстрація досягнень країн у галузі виробництва, науки та техніки й обміну інформацією, що не має на меті комерційні цілі" стосується міжнародних:

- а) виставок;
- б) ярмарок;
- в) аукціонів;
- г) бірж.

15. Світова ціна – це:

- а) грошове обчислення вартості товару, економічна категорія для вимірювання величини витраченого на виробництво товару суспільно необхідного робочого часу;
- б) переважний рівень цін на світових товарних ринках у кожний конкретний період часу;
- в) грошове обчислення інтернаціональної вартості товару;
- г) правильна відповідь відсутня.

16. Видами мит за походженням є:

- а) сезонні, антидемпінгові, компенсаційні;
- б) автономні, конвенційні, преференційні;
- в) імпорتنі, експортні, транзитні;
- г) номінальні, ефективні.

17. Фінансовими методами зовнішньоторговельної політики держави є:

- а) експортні субсидії, експортне кредитування, демпінг;
- б) торговельні угоди, правові режими, технічні бар'єри, субсидії;

- в) експортні субсидії, експортне кредитування, ліцензування;
- г) внутрішні податки та збори, демпінг.

18. Видами мит за типами ставок є:

- а) сезонні, антидемпінгові, компенсаційні;
- б) специфічні, адвалерні, комбіновані;
- в) постійні, змінні;
- г) номінальні, ефективні.

19. Ставка оптимального імпортного тарифу:

- а) дорівнює нулю;
- б) більша від забороненої ставки імпортного тарифу;
- в) більша за нуль, але менша від забороненої ставки імпортного тарифу;
- г) менша за нуль.

20. Організацією, що регулює міжнародну торгову сферу, є:

- а) Міжнародний валютний фонд;
- б) Світова організація торгівлі;
- в) Міжнародний банк реконструкції та розвитку;
- г) Міжнародна організація праці.

4.3. Ситуаційні завдання

4.3.1. Уважно прочитайте текст кейса та дайте відповіді на запитання.

Кейс "Торгівля Шрі Ланки"

Шрі Ланка, що в перекладі означає "блискуча земля" є острівною державою біля південного краю півострова Індостан, площею 65,5 тис. км² та з населенням понад 16 млн осіб. Характеризується гарячим тропічним кліматом із двома періодами мусонів, але в гірських районах досить прохолодно, бувають заморозки. Відома у Європі під назвою Цейлон від початку XVI ст. і до 1972 р. Шрі Ланка за багатьма аспектами є типовим прикладом більшості країн, що розвиваються: низький дохід на душу населення (близько 420 дол. США на рік), значна залежність від експорту

небагатьох сировинних товарів, недостатня валютна виручка для закупівлі необхідного споживчого та промислового імпорту і високий рівень безробіття. Але за деякими показниками якості життя вона посідає досить високе місце: рівень грамотності (87 %) – один із найвищих в Азії; рівень харчування, медичного обслуговування та розподілу доходів – один із найвищих у "третьому світі"; середня очікувана тривалість життя (71 рік) є однією з найвищих у слабкорозвинутих країнах (СРК); темпи зростання населення, які становлять останнього десятиліття 1,5 % на рік – серед найнижчих у світі.

Хоча Шрі Ланка досягла незалежності лише 1948 р., у неї є тривала документована історія міжнародної торгівлі: цар Соломон посилав свої галери до Шрі Ланки для купівлі коштовних каменів, слонів та павичів, країна посилала своїх послів імператорові Клавдію до Римської імперії, а пізніше встановила торговельні відносини з Китаєм. Одна за одною європейські держави завойовували острів, щоб отримувати продукти, яких у них не було (корицю, гвоздику, кардамон, чай, каучук, кокосові горіхи та ін.). Із моменту досягнення незалежності Шрі Ланка розглядала політику міжнародної торгівлі як засіб, що сприяє вирішенню проблем дефіциту іноземної валюти, надзвичайної залежності від одного продукту та одного ринку і недостатнього зростання обсягів виробництва та зайнятості. До 1975 р. понад 1/2 валютної виручки до країни надходило від продажу чаю. Це робило її вразливою із двох боків. По-перше, світовий попит на чай зростав не так швидко, як на багато інших товарів, особливо промислових. По-друге, ціни на чай зазнають значних коливань, залежно від урожайності або у зв'язку зі стихійними лихами в будь-якій країні-експортері чаю. Були випадки, наприклад, коли оптова ціна чаю з року в рік змінювалася на 90 %. Оскільки Шрі Ланка колись була англійською колонією, то й після 1948 р. третина її експорту надходила до Великої Британії. Це робило країну потенційно вразливою перед англійськими політичними вимогами та економічними спадами. Із 1948 до 1960 р. Шрі Ланка майже не намагалася змінити ступеня своєї залежності від експорту чаю, каучуку, кокосових горіхів для оплати імпорту продуктів харчування та промислових товарів. Із 1960 р. і до зміни уряду 1977 р. акцент робився на обмеженні імпорту для стимулювання місцевого виробництва та економії іноземної валюти. Надалі увагу було звернено на розвиток нових галузей, які могли б експортувати частку своєї продукції, і таким чином заробляти валюту.

Рішення про розвиток експорту нетрадиційних товарів ставить питання про те, які це мають бути товари та як змусити фірми продукувати їх для закордонних ринків. 1977 р. новообраний уряд Шрі Ланки вжив численних заходів до пом'якшення обмежень на імпорт, щоб визначити, де є конкурентні переваги. Влада вважала, що галузі, які витримали конкуренцію з імпортом, виявляться найбільш конкурентоспроможними на експортних ринках. Відділ розвитку експорту міністерства промисловості досяг значних результатів у створенні методики визначення продукції, придатної для розроблення та просування на експорт.

Одним із шляхів вибору товарних груп було виявлення нетрадиційних товарів, які вже експортували в незначному обсязі. Відділ розвитку експорту (ВРЕ) намагався також віднайти інші товари, які б мали потенційні дані для конкуренції за кордоном. Спочатку було визначено товари, для виробництва яких необхідна велика кількість низькокваліфікованої та кваліфікованої робочої сили, тому що: 1) собівартість робочої сили у Шрі Ланці була низькою; 2) робоча сила мала досить значний освітній рівень; 3) рівень безробіття та неповної зайнятості був високим. ВРЕ зв'язав цю групу товарів так, щоб до неї входили тільки вироби, для виробництва та упакування яких країна мала місцеві сировинні матеріали. Це розглядали як важливий показник конкурентоспроможності, оскільки було надто дорого імпортувати матеріали для перероблення та експорту.

Нарешті ВРЕ дослідив кон'юнктуру на ринках, де Шрі Ланка мала найбільші можливості збуту. Дослідження ґрунтувалося на аналізі попиту на ринках двох типів: 1) на тих, де країна має особливі ринкові пільги і, таким чином, мінімальні торговельні бар'єри; 2) на близько розташованих до Шрі Ланки ринках, що обслуговують із мінімальними транспортними витратами. Було виявлено 17 пріоритетних товарів, залежно від їхнього експортного потенціалу та вигод, які передбачали для країни. До пріоритетних видів товарів було зараховано такі: перероблений чай (у пакетах і розчинний); готовий одяг (сорочки, піжами та сукні); хімічні похідні кокосової олії; харчові жири; велосипедні шини й камери; інші гумові вироби, наприклад автомобільні шини та камери, а також парусинове взуття, консервовані ананаси, керамічні вироби, морепродукти (омари та креветки), вироби місцевих виробників і коштовні камені.

Визначення найбільш конкурентоспроможних галузей спонукало деяких бізнесменів розглянути можливість капітальних укладень у нові галузі. Крім того, уряд започаткував зони промислового розвитку. Компанії,

що займалися виробництвом у цих зонах і експортували з них свою продукцію, могли розраховувати на звільнення від податків протягом 10 років та отримання податкових пільг на 15 років, залежно від розміру інвестицій і кількості робітників. Вони могли також увозити товари та комплектні вироби без оплати податків на імпорт у момент увезення. Першими промисловцями, які скористалися цими стимулами, були виробники текстильних виробів і взуття, які мали доступ на американський та європейські ринки. Державну підтримку дістали також такі види бізнесу, як виробництво полівінілхлоридної плівки, ковдр, пристроїв уведення інформації. Шрі Ланка також обмежила ввезення великих споживчих товарів, але дозволила безперешкодне ввезення невеликих виробів, наприклад наручних годинників, уважаючи, що їх так чи інакше ввезуть контрабандою.

У результаті у Шрі Ланці, унаслідок появи нових галузей, частка обробної промисловості в загальному експорті зросла, а частка виробництва чаю впала, відбулося також розосередження експортних ринків; усе більшого значення стали набувати ринки США, Східно-Азійського регіону (САР), Німеччини та Індії. Якщо колись третина експорту надходила до Англії, то тепер жодна із країн не отримує більше ніж 15 % продукції Шрі Ланки.

Запитання до кейса

1. На які теорії торгівлі спиралися ланкійські посадові особи, розробляючи торговельну стратегію своєї країни?
2. Чому Шрі Ланці або будь-якій іншій країні недостатньо товарів та послуг, що виробляють на її території? Чому їм взагалі необхідно торгувати?
3. Із якими ризиками може зіткнутися в майбутньому Шрі Ланка, якщо вона буде намагатися стати більш незалежною від зовнішнього середовища?
4. Які, на вашу думку, фактори економічного розвитку слід контролювати уряду Шрі Ланки, щоб запобігти зниженню ролі торгівлі товарами в міжнародному бізнесі?

4.3.2. Уважно прочитайте текст кейса та дайте відповіді на запитання.

Кейс "Disney Land за кордоном"

Тематичні парки з'явилися у США, коли 17 липня 1955 р. Уолт Дісней побудував і відкрив знаменитий Disney Land, уклавши у справу 17 млн дол. США. Новий парк площею 180 акрів спочатку проектувався як економічний об'єкт, спрямований на отримання прибутку. Звичайно, для створення повноцінного тематичного парку потрібні великі площі та величезна капітальні вкладення. Оскільки Disney Land працює як транснаціональна корпорація за єдиною науково-виробничою та фінансовою стратегією, сформованої у США, то поширення американського "культурного продукту", а разом із ним способу життя і мислення. Disney Land – американська легенда. Це чарівний простір, у якому діти й дорослі потрапляють у казку. Сила цієї легенди настільки велика, що вона стала унікальним торговельним брендом. Зараз торговельний знак Disney Land є одним з основних нематеріальних активів компанії, який успішно інвестують у розвиток Дісней-проектів по всьому світу.

Проте успішність бренда на споживчому ринку однієї країни не гарантує його триумфу на ринках інших країн. Просування товарного знака потребує вивчення особливостей національних культур і специфіки ментальності майбутніх споживачів. Більшості проектів необхідна серйозна адаптація до місцевих умов.

Зростання кількості зарубіжних філій тематичного парку Disney Land відбувалося достатньо швидко. 1984 р. токійський Disney Land підбив підсумки першого року свого функціонування, хоча з моменту укладання угоди між американською корпорацією Walt Disney та японською компанією Oriental Land минуло 5 років, витрачених на розроблення проекту та будівництво. Понад 10 млн осіб (9 % із яких були відвідувачі, які приїхали з інших азійських країн) ознайомилися з парком, витративши 355 млн дол. США. Ця цифра перевищила очікувану на 155 млн дол. США завдяки тому, що середні витрати в розрахунку на одного відвідувача дорівнювали 30 дол. США, замість попередньо розрахованого 21 дол. США. Таким чином, токійський Disney Land (DL) надзвичайно швидко став рентабельним. Потік відвідувачів зростав, і 1990 р. парк відвідали вже понад 14 млн осіб, що перевищило рівень відвідування Disney Land у Каліфорнії та становило половину від рівня відвідування парку, розташованого у Флориді.

Токійський парк виявився майже точною копією двох американських парків. Дороговкази виконано англійською мовою, годують, переважно,

стравами американської кухні. Керівництво компанії Oriental Land вирішило зробити так, щоб у відвідувачів залишилось почуття перебування не в копії парку, а його оригіналі. Цьому значно сприяла та обставина, що такі франшизи, як McDonald's, користуються у Японії величезною популярністю, яка свідчить про те, що японська молодь сприйняла американську культуру. Водночас виявилися необхідними й деякі зміни, наприклад, створення на території парку японського ресторану. Час відкриття токійського DL збігся зі збільшенням рівня доходів та вільного часу у японців. Аналогічне підвищення доходів та вільного часу сприяло успішній роботі першого парку в Лос-Анджелесі. Той факт, що парк у Токіо майже ідентичний паркам США, приховує всю різноманітність операційних доробок. Найважливішими з них, очевидно, стали методи реклами. Тоді як Disney Land покладає відповідальність за підготовку реклами у США на співробітників власного штату, у Японії корпорація звернулася до послуг місцевих фірм для адаптації до культурної специфіки. Проте культурні відмінності є навіть усередині самої Японії. Наприклад, рекламні оголошення за межами Токіо мають інформативний характер, тоді як у столиці рекламні щити більше відображають розважальний характер парку.

Корпорація Disney не здійснювала фінансування операцій у Токіо. Вона лише надала генеральний план, проекти, виробничі потужності та підготувала кадри для виконання будівельних робіт, а також давала консультації після закінчення будівництва основних споруд. Корпорація отримувала доходи на етапі будівництва, а зараз отримує 10 % роялті за використання авторського права та 5 % доходу від продажу продуктів харчування та інших товарів.

Успіх токійського DL наштовхнув компанію на думку про розширення ринку та вихід у Європу. 12 квітня 1992 р. відкрився паризький Disney Land. Він займає 2 тис. га і розташований за 32 км від Парижа. Це величезний розважальний комплекс, що містить два парки розваг – Disney Land Park і Walt Disney Studios Park, зону відпочинку Disney Village з ресторанами, дискотеками, магазинами, нічними клубами та сімома готелями, що мають рейтинги від двох до чотирьох зірок. Disney створив світ атракціонів Disney Land, ґрунтуючись на науковій фантастиці Жуля Верна.

Холодніший клімат Паризького регіону привів до необхідності у створенні деяких атракціонів у закритих приміщеннях: було продумано розташування каменів, скляних куполів над алеями, захищених місць для черг. Корпорація Disney погодилась придбати у власність 49,9 % парку "Євро

Дісней" ("ЄД"), що передбачало інвестиції для забезпечення інфраструктури парку, включаючи готелі, торговельні центри, кемпінги та інші споруди. Решту власності було розпродано через міжнародний синдикат банків та дилерів із цінних паперів, водночас 50 % пішло інвесторам у Франції, 25 % – у Великій Британії, а решта – у різні країни Європи. Будівництво "Євродіснейленду" обійшлося в 1,5 млрд. дол.

Як показали дослідження ринку тематичних парків, основна частина потенційних відвідувачів має жити від них не більш ніж за дві години їзди. Однак під час проектування французького Disney Land вважалося, що гості будуть добиратися до парку повітряним шляхом. Таким чином, плановане відвідання зростало до 300 млн. осіб на рік. Передбачалося, що в день відкриття до парку прийдуть 500 тис. осіб, але реальна кількість виявилася в 10 разів меншою. Щоденне відвідування за вартості вхідного квитка близько 40 дол. США насилу досягало 25 тис. осіб, замість очікуваних 60 тис. осіб. У результаті готелі парку виявилися незатребуваними. Над Євродіснейлендом нависла загроза банкрутства. Екстрено було знижено ціни на їжу та проживання, помітно активізувалася рекламна кампанія. У результаті до 1995 р. кількості відвідувачів суттєво збільшилася, парк окупив витрати й навіть отримав прибуток у розмірі 22 млн дол. США. З'явилася можливість інвестувати кошти в нові атракціони.

Паризький парк виявив відмінність між європейським і американським споживчим ринками. Виявилось, що жителі Старого Світу зовсім не в захваті від Міккі Мауса. Незважаючи на підвищення кількості відвідувачів, укладення в парк виявилися невиправдано великими.

Приклад того як маркетологи компанії Walt Disney вчать на своїх помилках, китайський Disney Land. Його проект розроблено з урахуванням особливостей національної культури й адаптовано до звичаїв цього народу. Disney Land, відкритий 12 вересня 2005 р. у Сянгані, став найменшим у родині Дісней-парків, його площа всього 126 га, а штат – 5 тис. осіб. Під час проектування парку враховували прийняті у фен-шуй уявлення про гармонію, багатство і щастя, тому ландшафти китайського Disney Land рясніють пагорбами, звивистими доріжками, струмками, фонтанами та водоспадами. Китайсько-американські інвестиції у спільне підприємство становили 3,5 млрд дол. США. Владі країни належить 57 % пакета акцій. Передбачають, що за 40 років роботи парк дасть дохід у розмірі 19 млрд дол. США. Тільки за перший рік роботи його відвідали 5,6 млн осіб.

Незважаючи на очевидний успіх, маркетологи не задоволені розмірами доходів. Вони вважають, що причина недоотримання запланованого прибутку пов'язана з низкою соціально-економічних причин. Труднощі полягають у тому, що більшість відвідувачів парку є жителями материкового Китаю, які лише 12 років тому познайомилися з героями мультфільмів Уолта Діснея. Для людей середнього і старшого віку американська та європейська культура залишається чужою. Тому вирішено орієнтувати нову рекламну політику парку на успішних 25 – 30-річних китайців із досить високим рівнем заробітної плати, які вперше побачили Міккі Мауса на початку 90-х рр. Молоді "європеїзовані" професіонали визнані найважливішими потенційними відвідувачами, тому що вони можуть дозволити собі недешеві тури до Disney Land, де вартість квитка для дорослих становить 38 дол. США, тоді як звичайний китайський робітник отримує 70 – 110 дол. США на місяць. Реклама Disney Land пішла з білбордів і переміщається в Інтернет – головне середовище спілкування китайських япі. Компанія Walt Disney доклала чимало зусиль, щоб гонконзький Disney Land відповідав звичкам і смакам китайців. До традиційних персонажів уведено китайську дівчину Мулань, футболки, які продаються в парку, підігнані під китайську фігуру, у ресторанах широко представлено національну кухню. Ураховано навіть схильність китайців до купівлі золотих прикрас, для цього список сувенірних крамниць поповнився ювелірним магазином. Отже, маркетологи компанії Walt Disney розглядають гонконзький Disney Land як трамплін для виходу на ринок внутрішніх районів КНР.

Запитання до кейса

1. Які мотиви, на вашу думку, спонукали корпорацію Disney організувати парки атракціонів за кордоном та що можна зарахувати до плюсів і мінусів цього підприємства, з погляду корпорації Walt Disney?
2. Чому, на ваш погляд, корпорація вирішила не купувати власність у своєї японської філії, тоді як у Франції вона стала власником максимально можливої частки власності?
3. Які операційні доробки, крім описаних у конкретному прикладі, можуть знадобитися для забезпечення успіху економічної діяльності компанії за кордоном?
4. Чи може корпорація продовжити створення тематичних парків за межами США? Якщо так, то де? Які типи організаційних форм тоді слід

було б розглянути? Що могла б зробити корпорація Disney, щоб адекватно реагувати на загрозу конкуренції, що виникла за кордоном?

4.4. Розрахункові задачі

4.4.1. Витрати праці (у год) на виробництво шинки й пива в Німеччині та Чехії наведено в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Витрати праці на виробництво шинки й пива в Німеччині та Чехії, год

| Товари \ Країни | Німеччина | Чехія |
|-----------------|-----------|-------|
| Шинка, кг | 10 | 2 |
| Пиво, л | 2 | 6 |

Визначте:

1) у виробництві якого товару Німеччина та Чехія мають абсолютну перевагу;

2) вигравш від торгівлі, відповідно, Німеччини та Чехії, якщо вони обміняють 10 кг шинки на 6 л пива;

3) вигравш від торгівлі, відповідно, Німеччини та Чехії, якщо вони обміняють 10 кг шинки на 12 л пива.

4.4.2. Витрати праці (у год) на виробництво печива та цукерок у Швейцарії та Польщі наведено в табл. 4.2

Таблиця 4.2

Витрати праці на виробництво печива та цукерок у Швейцарії та Польщі, год

| Товари \ Країни | Швейцарія | Польща |
|-----------------|-----------|--------|
| Печиво, кг | 12 | 2 |
| Цукерки, кг | 4 | 8 |

Визначте:

- 1) у виробництві якого товару Швейцарія та Польща мають відносну перевагу і чому;
- 2) альтернативну ціну цукерок, виражену через ціну печива, для Швейцарії та для Польщі;
- 3) у якому інтервалі буде перебувати ціна рівноваги на цукерки в разі розвитку торгівлі між двома країнами;
- 4) якщо відносна ціна рівноваги на цукерки, унаслідок торгівлі, буде дорівнювати 4, на якому з товарів буде спеціалізуватися кожна із країн і чому;
- 5) вигравш Польщі від торгівлі, якщо вона буде спеціалізуватися на виробництві печива.

4.4.3. Канадська ферма виробляє пшеницю та молоко, для чого максимально може використати 800 год праці та 1 200 га землі. Виробництво 1 т пшениці потребує 20 год праці та використання 10 га землі. Виробництво 1 т молока потребує 8 год праці та 16 га землі.

Визначте:

- 1) які фактори виробництва відносно більш інтенсивно використовують для виробництва пшениці та молока;
- 2) можливості ферми виробити 50 т молока та 90 т пшениці одночасно.

4.4.4. Магнітофони є відносно трудомістким товаром, вони потребують для виробництва 30 год праці та 6 га землі, їх продають за 90 дол. США кожний. Авокадо – товар, що потребує відносно більших витрат землі. На виробництво 1 т авокадо необхідно 1,5 год праці та 6 га землі, водночас 1 т авокадо можна продати за 6 дол. США. Якщо у США 180 млн працівників та 300 млн га землі, а в Мексиці – 60 млн працівників та 75 млн га землі, то у якому співвідношенні будуть здійснювати торгівлю двома товарами між США та Мексикою?

Чому спеціалізація в реальній торгівлі може бути зовсім іншою, ніж впливає з теорії співвідношення факторів виробництва?

4.4.5. Розгляньте виробничі можливості Канади й Іспанії до встановлення зовнішньоторговельних відносин, показані в табл. 4.3. Канада й Іспанія продукують два товари – телевізори й сир.

**Виробничі можливості Канади й Іспанії
до встановлення зовнішньоторговельних відносин**

| Товари | Денні обсяги виробництва | |
|-----------------|--------------------------|---------|
| | Канада | Іспанія |
| Телевізори, шт. | 8 | 6 |
| Сир, кг | 40 | 20 |

Визначте, використовуючи теорії абсолютних і порівняльних переваг:

- 1) абсолютні переваги кожного з товарів;
- 2) відносні ціни цих товарів на внутрішньому ринку в умовах, коли зовнішня торгівля відсутня;
- 3) порівняльні переваги кожного з товарів;
- 4) на виробництві якого товару вигідно спеціалізуватися Канаді;
- 5) напрями експортно-імпортних потоків, якщо країни почнуть торгувати в умовах вільної торгівлі;
- 6) межі, у яких має встановитися співвідношення світових цін на товари в умовах вільної торгівлі між Канадою й Іспанією.

4.4.6. Туреччина й Польща продукують по два товари кожна – велосипеди й окуляри. У Туреччині загальна кількість витрат праці на їхнє виробництво становить 1 000 год, а в Польщі загальна кількість витрат праці на їхнє виробництво більша і становить 1 200 год. У Туреччині необхідно витратити 5 год на виробництво кожного велосипеда й 2 год на кожні окуляри. У Польщі і на велосипед, і на окуляри потрібно по 3 год.

Підрахуйте відносну ціну велосипедів, обчислену через ціну окулярів і відносну ціну окулярів, обчислену через ціну велосипеда, у Польщі й Туреччині. Зробіть висновки про порівняльні переваги й напрями експорту й імпорту (якщо країни почнуть торгувати). Визначте, у якому інтервалі буде перебувати рівноважна ціна на велосипеди, а також рівноважна ціна на окуляри, якщо країни почнуть торгувати.

4.4.7. Припустіть, що Польща й Чехія продукують тільки два товари – телевізори й комп'ютери. Витрати праці на виробництво цих товарів наведено в табл. 4.4.

Граничні витрати заміщення за будь-яких обсягів виробництва залишаються незмінними. Обидві країни використовують загальну валюту.

Таблиця 4.4

**Виробничі можливості Польщі й Чехії
до встановлення зовнішньоторговельних відносин**

| Товари | Витрати праці (трудомісткість), людино-години на одиницю випуску | |
|------------|---------------------------------------------------------------------|-------|
| | Польща | Чехія |
| Телевізори | 10 | 30 |
| Комп'ютери | 50 | 90 |

Використовуючи теорії абсолютних і відносних переваг, визначте:

- 1) яка країна має абсолютну перевагу у виробництві телевізорів, а яка – у виробництві комп'ютерів і чому;
- 2) відносні ціни цих товарів в умовах, коли зовнішня торгівля відсутня;
- 3) відносні переваги, тобто яка країна має відносну перевагу у виробництві телевізорів, а яка – у виробництві комп'ютерів і чому;
- 4) напрями експортно-імпортних потоків, якщо країни почнуть торгувати в умовах вільної торгівлі;
- 5) межі, у яких має встановитися співвідношення світових цін на телевізори й комп'ютери.

4.4.8. Підприємство укладає зовнішньоторговельну угоду 2017 р. з іноземною фірмою на постачання обладнання 2019 р. за цінами на умовах "ковзання". На дату укладання контракту:

базисна ціна товару становила 10 млн ум. од.;

витрати на сировину – 45 %;

витрати на зарплату – 40 %;

постійні витрати – 15 %;

індекс цін на сировину за період "ковзання" – 1,54;

індекс цін на заробітну плату за період "ковзання" – 1,2.

На основі наведених даних розрахуйте, яку суму імпортер має сплатити експортеру 2019 р. за придбання обладнання.

4.4.9. Польське підприємство має закупити 50 тис. шт. товару за ціною 10 дол. США за 1 шт. Витрати на обслуговування закупівель планують у розмірі 2 тис. дол. США на кожну партію, витрати на створення товарного запасу (у відсотках від середньої вартості товарного запасу) 20 %.

Розрахуйте оптимальну величину партії закупаваних товарів.

4.4.10. Підприємство-виробник планує постачання на експорт біноклів за ціною 40 дол. США за шт. Собівартість виробництва одиниці продукції становить 100 грн/шт., а питомі капітальні вкладення 500 грн/шт. Витрати зовнішньоторговельного посередника будуть становити 2 дол. США з одиниці проданої продукції.

Визначте ефективність експорту 1 тис. шт. біноклів для підприємства і посередника, якщо оптова ціна на внутрішньому ринку становить 220 грн/шт.

4.4.11. У Швеції вводять тариф на імпорт телевізорів у розмірі 100 дол. США за один телевізор. Світова ціна телевізорів становить 450 дол. США за 1 телевізор. Про зміни, що відбулися на внутрішньому ринку Швеції, свідчать дані табл. 4.5.

Таблиця 4.5

**Показники стану внутрішнього ринку Швеції
до та після введення імпортного тарифу**

| Показники | До введення імпортного тарифу | Після введення імпортного тарифу |
|---------------------------------------|-------------------------------|----------------------------------|
| Обсяг внутрішнього попиту, млн шт. | 18 | 14 |
| Обсяг внутрішньої пропозиції, млн шт. | 8 | 10 |

На підставі даних, наведених у табл. 4.5, розрахуйте такі величини:

- 1) ціну одиниці продукції на внутрішньому ринку після введення специфічного тарифу;
- 2) як зміниться обсяг імпорту, унаслідок уведення митного тарифу;
- 3) як вплинуло введення тарифу на добробут споживачів і виробників у Швеції;
- 4) який розмір надходжень до держбюджету від тарифних зборів;
- 5) як змінився добробут країни загалом.

4.4.12. Угорщина вводить тариф на експорт рису в розмірі 20 дол. США за тонну. Світова ціна 1 т рису становить 300 дол. США за тонну. Зміну попиту та пропозиції цього товару на внутрішньому ринку наведено в табл. 4.6.

Таблиця 4.6

**Показники стану внутрішнього ринку Угорщини
до та після введення імпортного тарифу**

| Показники | До введення імпортного тарифу | Після введення імпортного тарифу |
|-------------------------------------|-------------------------------|----------------------------------|
| Обсяг внутрішнього попиту, млн т | 6 | 8 |
| Обсяг внутрішньої пропозиції, млн т | 22 | 20 |

На підставі даних, наведених у табл. 4.6, визначте:

- 1) ціну рису на внутрішньому ринку після введення тарифу;
- 2) зміну обсягу експорту в результаті введення митного тарифу;
- 3) вплив тарифу на добробут споживачів, виробників, дохідну частину державного бюджету;
- 4) чистий ефект від упровадження експортного тарифу на рис для національного добробуту Угорщини.

4.4.13. Світова ціна на цукор становить 320 дол. США за тонну. Уряд країни, яка є великим імпортером цукру, має намір увести імпортний тариф у розмірі 21 %. Внутрішнє щорічне виробництво цукру становить 110 млн т, споживання – 170 млн т, а імпорт – 60 млн т. За оцінками експертів, скорочення імпорту країною призведе до зниження світової ціни на цукор на 13 дол. США за тонну, його внутрішнє виробництво зросте до 120 млн т, споживання скоротиться до 150 млн т, а імпорт – до 30 млн т.

Оцініть, як вплине введення тарифу на економічну ситуацію у країні та розрахуйте доходи, які вона отримає в результаті покращення умов торгівлі.

4.4.14. Бразилія вводить тариф на експорт цукру в розмірі 20 дол. США за тонну. У табл. 4.7 наведено обсяги внутрішнього виробництва та споживання до та після введення імпортного тарифу.

**Обсяги внутрішнього виробництва та споживання у Бразилії
до та після введення імпортного тарифу**

| Показники | До введення імпортного тарифу | Після введення імпортного тарифу |
|-------------------------------------|-------------------------------|----------------------------------|
| Світова ціна на цукор, дол. США | 300 | 300 |
| Обсяг внутрішнього попиту, млн т | 6 | 8 |
| Обсяг внутрішньої пропозиції, млн т | 22 | 20 |

На основі даних, наведених у табл. 4.7, розрахуйте:

- 1) виграш бразильських споживачів від уведення тарифу;
- 2) витрати бразильських виробників від уведення тарифу;
- 3) розмір надходжень до державного бюджету від тарифних зборів;
- 4) чистий ефект від уведення експортного мита на цукор для національного добробуту Бразилії.

4.4.15. Ставка мита на іноземний одяг становить 15 %, а на тканини – 3 %. Вартість тканини – 25 % від вартості одягу.

Розрахуйте ефективний рівень тарифу:

- 1) за наведених умовах;
- 2) якщо тариф на одяг скоротився до 10 %;
- 3) якщо тариф на тканини скоротився до 1,4 %;
- 4) якщо тариф на одяг збільшився на 15 %;
- 5) якщо тариф на тканини збільшився до 7 %.

4.4.16. Країна експортує та імпортує три групи товарів. Обсяги зовнішньоторговельних операцій країни наведено в табл. 4.8.

Обсяги експортно-імпортних операцій країни

| Товари | Експорт, дол. США | Імпорт, дол. США |
|--------|-------------------|------------------|
| I | 1 600 | 3 250 |
| II | 2 300 | 5 300 |
| III | 1 510 | 1 600 |

Визначте тип зовнішньоторговельних операцій та розрахуйте рівень внутрішньогалузевої торгівлі країни.

4.5. Методичні рекомендації до виконання задач

Для визначення рівня та галузевого характеру зовнішньої торгівлі товарами використовують **індекс внутрішньогалузевої торгівлі країни**, який розраховують для двох типів зовнішньоторговельних операцій:

1) *для збалансованої торгівлі*, за якої сукупні вартісні обсяги експорту за певний період часу дорівнюють сукупним вартісним обсягам імпорту, тоді індекс розраховують за такою формулою:

$$I_B = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n |Ex_i - Im_i|}{\sum_{i=1}^n (Ex_i + Im_i)}, \quad (4.1)$$

де Ex_i – вартісні обсяги експорту i -ї товарної групи;

Im_i – вартісні обсяги імпорту i -ї товарної групи;

n – кількість товарних груп.

2) *для незбалансованої торгівлі*, за якої сукупні вартісні обсяги експорту за певний період часу не дорівнюють сукупним вартісним обсягам імпорту, тоді індекс розраховують за такою формулою:

$$I_B = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n \left| \frac{Ex_i}{Ex} - \frac{Im_i}{Im} \right|}{\sum_{i=1}^n \left(\frac{Ex_i}{Ex} + \frac{Im_i}{Im} \right)}, \quad (4.2)$$

де Ex – сукупні вартісні обсяги експорту за всіма товарними групами;

Im – вартісні обсяги імпорту за всіма товарними групами.

Якщо $I_B > 0,5$, то зовнішня торгівля країни має, переважно, внутрішньогалузевий характер.

Якщо $I_B < 0,5$, то зовнішня торгівля країни має, переважно, міжгалузевий характер.

Якщо $I_B = 0,5$, то зовнішня торгівля країни має і внутрішньогалузевий, і міжгалузевий характер [4].

Для оцінювання впливу митного регулювання на умови зовнішньої торгівлі країни в міжнародній торгівлі розглядають дві умови: уведення імпортного тарифу малою та великою країнами. Водночас малою вважають країну, якщо зміна попиту на імпортні товари в ній не приводить до зміни світових цін. Відповідно, великою є країна, якщо зміна попиту на імпортні товари в ній приводить до зміни світових цін

Уведення малою країною імпортного тарифу сприяє виникненню таких **ефектів**:

1) *ефект доходів* – це обсяг збільшення доходів бюджету в результаті обкладання товарів імпортним мито, який становить:

$$E_d = Im_2 \times T_{im}, \quad (4.3)$$

де E_d – ефект доходів бюджету;

T_{im} – імпортний тариф;

Im_2 – обсяг імпорту після введення імпортного тарифу.

2) *ефект перерозподілу* – це перерозподіл доходів від споживачів до виробників товарів, які конкурують з імпортом:

$$E_p = Q_2 \times T_{im} - (Q_2 - Q_1) \times \frac{1}{2} \times T_{im}, \quad (4.4)$$

де E_p – ефект перерозподілу;

Q_1 – обсяг внутрішнього виробництва до введення імпортного тарифу;

Q_2 – обсяг внутрішнього виробництва після введення імпортного тарифу.

3) *ефект захисту* виникає в результаті заміщення імпортних товарів національними, хоча ефективність виробництва імпортних товарів значно вища за ефективність виробництва національних товарів:

$$E_z = (Q_2 - Q_1) \times P_{w+t} - (Q_2 - Q_1) \times P_w, \quad (4.5)$$

де P_w – світова ціна на пшеницю до введення імпортного тарифу;

P_{w+t} – світова ціна на пшеницю з урахуванням імпортного тарифу.

4) *ефект споживання* виникає в результаті скорочення обсягів споживання за рахунок збільшення його ціни на внутрішньому ринку, що визначають за такою формулою:

$$E_c = (Q_{p1} - Q_{p2}) \times \frac{1}{2} T_{im}, \quad (4.6)$$

де E_c – ефект споживання;

Q_{p1} – обсяги споживання у країні-імпортері до введення імпортного тарифу;

Q_{p2} – обсяги споживання у країні-імпортері після введення імпортного тарифу.

Уведення імпортною тарифу великою країною має на меті покращення умов її торгівлі з іншими країнами. Ефекти доходу великої країни розподіляють на:

1) *ефект внутрішніх доходів* – це перерозподіл доходів від національних споживачів у бюджет країни:

$$E_{вд} = (Q_2 - Q_1) \times \frac{1}{2} \times (T_{im} - \Delta P_w) + (Q_{p1} - Q_{p2}) \times \frac{1}{2} \times (T_{im} - \Delta P_w), \quad (4.7)$$

де $E_{вд}$ – ефект внутрішніх доходів;

ΔP_w – зміна світової ціни.

2) *ефект умов торгівлі* – перерозподіл доходів від іноземних виробників у бюджет країни-імпортера:

$$E_{ут} = Im_2 \times \Delta P_w, \quad (4.8)$$

де $E_{ут}$ – ефект умов торгівлі;

ΔP_w – зміна світової ціни.

Для оцінювання ефективності митного регулювання порівнюють абсолютний приріст у результаті ефекту умов торгівлі із сукупними витратами від ефекту захисту та споживання, тобто:

якщо $E_{ут} > E_{вд}$, то економічна ситуація у країні в результаті введення імпортного тарифу покращилася;

якщо $E_{ут} = E_{вд}$, то економічна ситуація у країні в результаті введення імпортного тарифу не змінилася;

якщо $E_{ут} < E_{вд}$, то економічна ситуація у країні в результаті введення імпортного тарифу погіршилася.

4.6. Запитання для самодіагностики за темою 4

1. У чому полягає цінність і обмеженість теорії абсолютних переваг А. Сміта та теорії порівняльних переваг Д. Рікардо?
2. Чи має теорія співвідношення факторів виробництва прикладний характер?
3. У чому полягає обмеженість теореми Хекшера – Оліна – Самуельсона?
4. Визначте сильні та слабкі моменти парадоксу В. Леонтьєва.
5. Визначте основні відмінності між внутрішньогалузевою та міжгалузевою торгівлею.
6. У чому полягає сутність міжнародної торгівлі послугами?
7. Які фактори сприяють динамічному розвитку міжнародної торгівлі послугами?
8. Наведіть класифікацію міжнародних послуг.
9. У чому полягають принципові відмінності між політикою вільної торгівлі та політикою протекціонізму?
10. Чи є різниця між митом і митним тарифом?
11. Визначте позитивні та негативні наслідки тарифного регулювання.
12. Чи можна вважати нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі більш ефективними, ніж імпортний тариф? Обґрунтуйте відповідь.
13. У чому різниця між імпортним тарифом та імпортною квотою?
14. Яким методам розподілу ліцензій слід віддавати перевагу?
15. Які види прихованого протекціонізму використовують у зовнішньоторговельній політиці держави?
16. Чи можна вважати імпортний тариф та експортну субсидію аналогічними інструментами торговельної політики за їхньою спрямованістю на зовнішню торгівлю?

Рекомендована література до теми 4: [2; 4 – 6; 8; 11; 13; 16; 18; 20; 22; 26 – 28; 33; 35 – 37; 43 – 45; 53 – 56; 59; 62; 65; 68; 77 – 79].

5. Міжнародна інвестиційна діяльність і виробниче співробітництво

5.1. Ключові поняття

Капітал – це кошти, що вкладають у виробництво, із метою збільшення його обсягів та забезпечення економічного результату.

Офіційний капітал – це кошти державного бюджету або міжнародних організацій, які вкладають за кордон або залучають із-за кордону за рішенням урядів або міжурядових організацій

Приватний капітал – це кошти приватних компаній, корпорацій та інших недержавних організацій, які вкладають за кордон або залучають із-за кордону за рішенням їхнього керівництва.

Підприємницький капітал – це кошти приватних компаній, які у грошовій, матеріальній чи нематеріальній формі вкладають у виробництво, із метою отримання прибутку.

Позиковий капітал – це кошти державних установ чи приватних компаній, що надають у кредит на умовах зворотності, терміновості та платності.

Іноземний інвестор – це фізична або юридична особа-нерезидент, яка вкладає капітал в економіку країни у формі прямих та портфельних інвестицій.

Компанія-реципієнт – це юридична особа-резидент, яка залучає іноземний капітал у свою діяльність.

Прямі інвестиції – це вкладання капіталу у виробництво, із метою отримання прибутку та контролю за об'єктом інвестування.

Портфельні інвестиції – це вкладання капіталу в цінні папери, із метою отримання прибутку, які не дають право контролю над об'єктом інвестування.

Дочірня компанія – це компанія, у якій прямий інвестор-нерезидент володіє понад 50 % капіталу.

Асоційована компанія – це компанія, у якій прямий інвестор-нерезидент володіє менш ніж 50 % капіталу.

Філія – це компанія, яка повністю належить прямому іноземному інвестору.

Акціонерні цінні папери – це грошові документи, які обертаються на ринку та засвідчують майнове право його власника (акціонера) щодо особи, яка їх випустила (емітента).

Боргові цінні папери – це документи, які засвідчують боргове право його власника щодо особи, яка їх випустила.

Інвестиційна позиція країни – це співвідношення вартості активів, якими володіють резиденти країни за кордоном, до вартості активів, якими володіють іноземні компанії в цій країні,

Інвестиційний портфель – це певний набір акцій, облігацій та інших боргових цінних паперів із різним ступенем забезпечення та ризику.

Інвестиційний клімат – це ситуація у країні, з погляду потенційних іноземних інвесторів, які мають наміри вкласти у її економіку власний капітал.

Інвестиційний ризик – це ймовірність втрати активів, які вкладає іноземний інвестор в економіку країни.

5.2. Тестові завдання

1. На міжнародному рівні заходи з реформування системи міжнародного інвестиційного співробітництва розробляються:

- а) Світовою організацією торгівлі (СОТ);
- б) Міжнародним валютним фондом (МВФ);
- в) Комісією ООН із торгівлі та розвитку (ЮНКТАД);
- г) Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР).

2. У структурі заходів із регулювання міжнародної інвестиційної сфери переважають заходи:

- а) зі стимулювання міжнародного інвестування;
- б) із лібералізації інвестиційних процесів;
- в) зі створення та функціонування спеціальних економічних зон;
- г) із диверсифікації міжнародного інвестування.

3. Кошти державного бюджету або міжнародних організацій, які переміщують за кордон або надходять із-за кордону за рішенням урядів або міжурядових організацій, – це:

- а) державний капітал;
- б) підприємницький капітал;

- в) позиковий капітал;
- г) спекулятивний капітал.

4. Кошти, які прямо або опосередковано вкладають у виробництво, із метою отримання прибутку, – це:

- а) державний капітал;
- б) підприємницький капітал;
- в) позиковий капітал;
- г) спекулятивний капітал.

5. Компанія, у якій прямий інвестор-нерезидент володіє понад 50 % капіталу, – це:

- а) філія;
- б) дочірня компанія;
- в) асоційована компанія;
- г) структурний підрозділ.

6. Компанія, у якій прямий інвестор-нерезидент володіє 100 % капіталу, – це:

- а) філія;
- б) дочірня компанія;
- в) асоційована компанія;
- г) структурний підрозділ.

7. Міжнародний інвестиційний портфель, орієнтований на переважне зростання курсової вартості цінних паперів, – це:

- а) портфель доходу;
- б) портфель зростання;
- в) агресивний портфель;
- г) портфель зростання та доходу.

8. Міжнародний інвестиційний портфель має складатися з:

- а) 10 – 15;
- б) 20 – 25;
- в) 5 – 10;
- г) понад 30 видів цінних паперів.

9. Міжнародний інвестиційний портфель, який формують з акцій компаній із помірним зростанням курсової вартості та високим дивідендами, – це:

- а) портфель доходу;
- б) портфель зростання;
- в) агресивний портфель;
- г) портфель зростання та доходу.

10. Міжнародний інвестиційний портфель із високим рівнем доходності та високим рівнем ризику є:

- а) агресивним;
- б) консервативним;
- в) помірним;
- г) диверсифікованим.

11. Міжнародний інвестиційний портфель із низьким рівнем доходності та низьким рівнем ризику є:

- а) агресивним;
- б) консервативним;
- в) помірним;
- г) диверсифікованим.

12. Співвідношення активів, якими країна володіє за кордоном, і активів, якими володіють іноземці в цій країні, – це:

- а) чистий продаж активів;
- б) інвестиційна позиція країни;
- в) коефіцієнт накопичення інвестицій;
- г) середньозважений коефіцієнт накопичення інвестицій.

13. Основними принципами формування міжнародного інвестиційного портфелю є принципи:

- а) оптимальності та ефективності;
- б) достатньої ліквідності й ефективності;
- в) достатньої ліквідності, оптимальності та консервативності;
- г) консервативності й оптимальності.

14. Капіталізація світового ринку облігацій:

- а) приблизно дорівнює капіталізації світового ринку акцій;
- б) більша за капіталізацію світового ринку акцій;
- в) менша за капіталізацію світового ринку акцій;
- г) не визначається.

15. Понад 90 % міжнародних портфельних інвестицій здійснюються між:

- а) розвиненими країнами;
- б) розвиненими та країнами із трансформаційною економікою;
- в) країнами, що розвиваються;
- г) країнами із трансформаційною економікою.

16. Угода, яка дає право власнику придбати або продати певні цінні папери за фіксованою ціною на визначену дату чи після закінчення визначеного терміну, – це:

- а) ф'ючерс;
- б) своп;
- в) варант;
- г) опціон.

17. Обов'язкова для виконання стандартна короткострокова угода на продаж або придбання певних цінних паперів за визначеною ціною на визначену дату в майбутньому – це:

- а) ф'ючерс;
- б) своп;
- в) варант;
- г) опціон.

18. Цінний папір, який є різновидом опціону та дає можливість власнику придбати в емітента на пільгових умовах певну кількість акцій протягом певного періоду часу, – це:

- а) ф'ючерс;
- б) своп;
- в) варант;
- г) нота.

19. За міжнародною статистикою частку іноземної участі в акціонерному капіталі компанії, що дає змогу досягти контролю над об'єктом інвестування, узято в розмірі:

- а) 25 %;
- б) 10 %;
- в) 50 %;
- г) 100 %.

20. В основі аналізу міжнародної платіжної позиції країни лежить:

- а) парадокс В. Леонтьєва;
- б) теорія конкурентних переваг М. Портера;
- в) правило Л. Вальраса;
- г) кількісна теорія грошей.

5.3. Ситуаційні завдання

5.3.1. Із наведених міжнародних економічних операцій визначте операції з портфельного інвестування:

- 1) білоруська компанія збільшила свою частку у статутному капіталі спільного підприємства в Казахстані зі збуту тракторів із 40 до 50 %;
- 2) австралійський банк увозить 445 млн дол. США готівкою із США для забезпечення попиту на долари своїх клієнтів;
- 3) німецька фірма розміщує 15 млн дол. США на короткостроковому депозиті в американському банку;
- 4) австрійський банк укладає 200 млн євро в облігації німецького інвестиційного фонду;
- 5) канадська компанія відкриває філію в Польщі,
Обґрунтуйте відповідь.

5.3.2. Із наведених міжнародних економічних операцій визначте операції із прямого інвестування:

- 1) польська компанія придбала акції чеської компанії на суму 20 млн євро за загального обсягу емісії 100 млн євро;
- 2) німецька компанія уклала угоду своп з австрійською компанією;
- 3) французька компанія придбала ноту іспанського банку;
- 4) американська компанія придбала нерухомість у Кракові для відкриття філії;

- 5) білоруський банк придбав 10 % акцій підприємства з Казахстану;
- 6) американський фонд уклав кошти у спільне американо-українське підприємство.

Обґрунтуйте відповідь.

5.3.3. Французька компанія тривалий час експортує вино та винний концентрат у Грузію. Грузинський уряд ухвалює рішення щодо захисту вітчизняних виноробних компаній від іноземної конкуренції шляхом введення високих імпортних мит на вино та підвищує ставку акцизного збору. Для французької компанії ринок Грузії є достатньо привабливим і високодохідним.

Проаналізуйте цю ситуацію та запропонуйте рішення для французької компанії:

- 1) яка має значний ринковий сегмент у Грузії та не бажає втрачати;
- 2) тривалий час працює в умовах високонкументного середовища з боку національних виноробів;
- 3) працює в умовах посилення державного митного тиску і вимушена сплачувати більше митних платежів та акцизних зборів;
- 4) прагне зберегти власні активи у Грузії.

Обґрунтуйте відповідь.

5.3.4. Австрійська компанія вирішила відкрити мережу своїх філій у Венесуелі, однак через політичну нестабільність у країні та економічні проблеми існує високий ризик втрати активів. Водночас прогнозовані інвестиційні прибутки для неї є одним із мотивів укладення капіталу в економіку цієї країни.

З урахуванням цієї ситуації та з огляду на наявні методи зниження інвестиційного ризику, виберіть найбільш ефективний із них і обґрунтуйте доцільність такого вибору.

5.3.5. Припустіть, що уряд Алжиру розробляє ряд нормативно-законодавчих актів щодо стимулювання залучення капіталу транснаціональних компаній (ТНК) для реформування економіки та впровадження важливих соціальних програм. У зв'язку із цим, представники транснаціональних компаній будуть вимагати державних гарантій збереження їхніх активів у країні.

Поясніть, чи буде означати це здобуття контролю з боку ТНК над економікою Алжиру та лобіювання їхніх інтересів під час ухвалення урядових рішень. Визначте позитивні й негативні наслідки збільшення надходження іноземного капіталу в цю країну. Визначте найбільш ефективні форми залучення капіталу в економіку країн, що розвиваються. Обґрунтуйте відповідь.

5.4. Розрахункові задачі

5.4.1. Канадська компанія має можливість інвестувати в комерційні векселі, обчислені у євро або доларах США, 1 млн канадських доларів. За комерційними векселями, обчисленими у євро, дохідність становить 1,5 % на місяць, за обчисленими в доларах США – 1,1 %. Термін погашення векселів – 6 міс.

На момент здійснення вкладень було визначено такі валютні курси:

1 євро становив 1,521 канадського долара;

1 долар США – 1,331 канадського долара.

Прогнозовані курси євро та долара США на момент погашення векселів такі:

1 євро становив 1,535 канадського долара;

1 долар США – 1,325 канадського долара.

Обґрунтуйте доцільність укладення коштів у комерційні векселі, обчислені у євро або доларах США, за рівнем їхньої дохідності.

5.4.2. Відсоткова ставка в Австралії становить 7,3 % річних, а в Німеччині – 5,6 %. Прогнозують, що за рік курс австралійського долара щодо євро підвищиться з 1,61 дол./євро до 1,58 дол./євро.

Ураховуючи тільки ці умови визначте, у якій із цих країн більш вигідно інвестувати гроші. Обґрунтуйте відповідь.

5.4.3. Італійській компанії для модернізації технологічної лінії необхідно обладнання вартістю 300 000 євро, яке будуть експлуатувати протягом 3 років. Компанія вирішує проблему кредитування за допомогою банківського кредиту або фінансового лізингу. Водночас щорічний лізинговий платіж буде становити 17 %. Після цього терміну залишкова

вартість обладнання – 85 000 євро. Обладнання можна також придбати у кредит за умови банківського кредиту в сумі 300 000 євро на 3 роки під 18 % річних.

Визначте найбільш вигідну для італійської компанії форму фінансування придбання обладнання. Обґрунтуйте відповідь.

5.4.4. Іспанській фірмі потрібні кошти в розмірі 27 млн євро на 7 місяців. У фірми є можливість залучити ці кошти шляхом отримання кредиту в банку або випуску векселів. За умови залучення кредитних коштів банківський відсоток буде становити 18 % річних. Відсоткова ставка за комерційним векселем – 13 % річних. Вартість отримання кредитного рейтингу – 210 000 євро, комісійні банку за розміщення векселів – 0,88 % від суми розміщених цінних паперів.

Виберіть найбільш дешеву форму фінансування фірми. Обґрунтуйте відповідь.

5.4.5. Відсоткова ставка в Іспанії становить 4,3 % річних, у Канаді – 3,5 %, у Новій Зеландії – 4,3 %. Прогнозують, що за рік курс канадського долара щодо євро підвищиться з 1,52 дол./євро до 1,497 дол./євро, а курс австралійського долара щодо євро знизиться з 1,61 дол./євро до 1,64 дол./євро.

За інших однакових умов визначте, в економіку якої із цих трьох країн більш вигідно інвестувати капітал. Обґрунтуйте відповідь.

5.5. Методичні рекомендації до виконання задач

В основі аналізу міжнародної платіжної позиції країни лежить правило Л. Вальраса, відповідно до якого вартість імпорту країни дорівнює сумі вартості експорту та чистих закордонних продажів активів і відсотків за ними:

$$I = E + NA + NR, \quad (5.1)$$

де I – імпорт;

E – експорт;

NA – чисті продажі активів (різниця вартості проданих і придбаних активів);

NR – чисті платежі відсотків (різниця між отриманими та виплаченими відсотками на вкладений капітал).

Перетворивши формулу, знаходять:

$$-NA = E - I + NR. \quad (5.2)$$

Отже, згідно із правилом Л. Вальраса, поточний баланс країни дорівнює балансу руху капіталу із протилежним знаком.

Для визначення характеру міжнародної інвестиційної діяльності країни розраховують її міжнародну інвестиційну позицію та чисту міжнародну інвестиційну позицію.

Водночас *міжнародну інвестиційну позицію* розраховують за такою формулою:

$$I_p = \frac{A_z}{A_{in}}, \quad (5.3)$$

де I_p – інвестиційна позиція України;

A_z – вартість активів, якими володіють резиденти України за кордоном;

A_{in} – вартість активів, якими володіють іноземні компанії в Україні.

Якщо $A_z > A_{in}$, то Україна є, переважно, інвестором; якщо ж $A_z < A_{in}$, то Україна є об'єктом інвестування.

Чисту міжнародну інвестиційну позицію країни розраховують за такою формулою:

$$I_p = A_z - A_{in}. \quad (5.4)$$

Під час ухвалення рішення про вкладання іноземним інвестором коштів в економіку декількох країн розраховують очікуваний дохід від іноземного інвестування як різницю відсоткової ставки за кордоном та відсотка знецінення або подорожчання курсу національної валюти:

$$\mu = r_d - \left(r_f + \frac{E_{t+1} - E_t}{E_t} \right) = r_d - r_f - \left(\frac{E_{t+1} - E_t}{E_t} \right), \quad (5.5)$$

де μ – очікуваний дохід від інвестицій;

r_d – відсоткова ставка у країні;

r_f – відсоткова ставка за кордоном;

E_{T+1} – майбутній (очікуваний) обмінний курс національної валюти;

E_T – наявний обмінний курс національної валюти.

За позитивного значення цього показника іноземний інвестор ухвалює позитивне рішення про інвестування, за негативного – відмовляється від інвестування.

5.6. Запитання для самодіагностики за темою 5

1. У чому полягає взаємозв'язок міжнародної торгівлі та міжнародного руху факторів виробництва?

2. Як співвідносяться торгівля товарами та рух капіталу, згідно із правилом Вальраса?

3. Як визначають інвестиційну позицію країни?

4. Які економічні ефекти виникають у результаті прямих інвестицій?

5. Чи є зв'язок між інвестиційним кліматом та інвестиційним ризиком?

6. Хто оцінює рівень інвестиційного ризику?

7. Які методи використовують для зменшення інвестиційного ризику?

8. Які методи та інструменти державного регулювання міжнародної інвестиційної діяльності є найбільш ефективними для:

а) розвинених країн;

б) країн, що розвиваються;

в) країн із перехідною економікою?

Рекомендована література до теми 5: [1; 7; 8; 11; 23; 24; 26; 33; 37; 49; 53; 71; 76; 78].

6. Міжнародна міграція робочої сили

6.1. Ключові поняття

Міжнародна міграція робочої сили – це процес переміщення робочої сили з однієї країни до іншої терміном понад один рік з економічних та неекономічних причин.

Еміграція – це процес виїзду робочої сили за межі країни.

Імміграція – це процес в'їзду іноземної робочої сили на територію країни.

Міграційне сальдо – це різниця між обсягами імміграції та еміграції робочої сили або населення за певний проміжок часу.

Реєміграція – це процес повернення емігрантів на батьківщину.

"Відплив інтелекту" – процес еміграції висококваліфікованої робочої сили за кордон.

Трудовий дохід – це сукупність усіх отриманих працівником-нерезидентом доходів за виконану роботу.

Переміщення мігрантів – це показник оцінювання вартості майна, що перевозять із собою мігранти до іншої країни.

Перекази робітників – це обсяги грошових коштів та речей у грошовому еквіваленті, що пересилаються працівниками із-за кордону на батьківщину.

Світовий ринок праці – це система відносин між державами, які виникають щодо погодження попиту і пропозиції трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту.

6.2. Тестові завдання

1. Міжнародна міграція робочої сили – це:

- а) виїзд працездатного населення із країни за її кордони;
- б) в'їзд працездатного населення в певну країну з інших країн;
- в) міжнародна міграція висококваліфікованих кадрів;
- г) міждержавне переміщення працездатного населення терміном понад 1 рік з економічних та неекономічних причин.

2. "Відплив інтелекту" – це:

- а) виїзд працездатного населення із країни за її кордони;
- б) в'їзд працездатного населення в певну країну з інших країн;

- в) міжнародна міграція висококваліфікованих кадрів;
- г) переміщення працездатного населення через кордони певних національних економік зі зміною місця постійного проживання або періодичним поверненням до нього.

3. До неекономічних факторів міжнародної міграції робочої сили зараховують:

- а) диференціацію вартості робочої сили в межах окремих країн;
- б) стан національного ринку праці;
- в) дискримінацію за національними та расовими ознаками;
- г) структурну перебудову економіки.

4. За територіальною ознакою міжнародну міграцію робочої сили класифікують так:

- а) безповоротна, тимчасова, щоденна, маятникова;
- б) легальна, нелегальна;
- в) міжконтинентальна, континентальна;
- г) міграція в межах промислово розвинених країн; міграція робочої сили між країнами, що розвиваються; міграція висококваліфікованої робочої сили із промислово розвинених країн до країн, що розвиваються; міграція із країн, що розвиваються, та постсоціалістичних країн до промислово розвинених.

5. Міжнародну міграцію робочої сили за терміном класифікують так:

- а) тимчасова, щоденна, маятникова;
- б) легальна, нелегальна;
- в) міжконтинентальна, континентальна;
- г) міграція висококваліфікованої робочої сили, міграція некваліфікованої робочої сили.

6. Негативне міграційне сальдо свідчить про:

- а) надлишок робочої сили в країні;
- б) непривабливість країни для іммігрантів;
- в) перевищення кількості емігрантів над кількістю іммігрантів;
- г) перевищення кількості іммігрантів над кількістю емігрантів.

7. Перевагами еміграції робочої сили для національної економіки є:
а) посилення позицій вітчизняних виробників на національному ринку;

б) економія на освіті та професійній підготовці;

в) зменшення безробіття;

г) забезпечення низки галузей промисловості та інфраструктурних служб працівниками, без яких неможливий нормальний виробничий процес.

8. Перевагами імміграції робочої сили для національної економіки є:

а) зменшення безробіття;

б) зниження соціальної напруженості у країні;

в) забезпечення низки галузей промисловості та інфраструктурних служб працівниками, без яких неможливий нормальний виробничий процес;

г) диверсифікація джерел надходження вільно конвертованої валюти у країну.

9. Щоденні поїздки населення до місця роботи за кордони країни – це:

а) постійна;

б) тимчасова;

в) сезонна;

г) маятникова міграція.

10. Валова міграція показує:

а) різницю між потоками еміграції та імміграції;

б) суму потоків еміграції й імміграції;

в) кількість мешканців держави, що залишили кордони країни та змінили громадянство протягом року;

г) кількість громадян країни, які прибули з інших держав і набули її громадянства та (або) права на тимчасове місце проживання протягом року.

11. Чиста міграція показує:

а) різницю між потоками еміграції та імміграції;

б) суму потоків еміграції й імміграції;

в) кількість мешканців держави, що залишили кордони країни та змінили громадянство протягом року;

г) кількість громадян країни, які прибули з інших держав і набули її громадянства та (або) права на тимчасове місце проживання протягом року.

12. У результаті міжнародної трудової міграції за незмінних інших умов чистий економічний вигравш здобудуть:

а) працівники, які залишилися у країні-донорі, і підприємці у країні-реципієнті трудових ресурсів;

б) підприємці у країні-донорі та працівники у країні-реципієнті робочої сили;

в) працівники у країні-реципієнті та країні-донорі;

г) ніхто не відчує на собі впливу трудової міграції.

13. Віза – це:

а) позначка в паспорті, що дозволяє в'їзд на територію або проїзд територією держави, яка її відкрила;

б) позбавлення громадянства;

в) право на свободу пересування;

г) право покидати свою або іншу країну.

14. Правове регулювання міграційних процесів на національному рівні здійснюють:

а) виключно за нормами національного законодавства;

б) виключно за міжнародними нормативно-правовими актами;

в) за нормами національного права та міжнародними нормативно-правовими актами;

г) за нормами міжнародних організацій, що діють у сфері регулювання міграцій (МОП і МОМ).

15. Об'єктивними обмеженнями міграції робочої сили є:

а) обмеженість місткості ринків праці в окремих країнах;

б) мовні бар'єри;

в) відсутність угод про визнання дипломів про освіту;

г) відсутність угод про взаємне працевлаштування громадян.

16. Міжнародна організація, яка сприяє вирішенню національних міграційних проблем, а також питань переселення, працевлаштування та соціального захисту біженців, – це:

- а) Міжнародна організація праці (МОП);
- б) Міжнародна організація з міграцій (МОМ);
- в) Управління Верховного комісара у справах біженців при ООН;
- г) Міжнародний комітет з питань міграції (CIME).

17. Світовий ринок праці – це:

- а) сукупність усіх форм територіального руху населення, пов'язаного із трудовою діяльністю на території інших країн;
- б) сукупність національних ринків робочої сили всіх країн світу;
- в) система відносин між країнами світу щодо погодження попиту і пропозиції світових трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту;
- г) сукупність національних ринків робочої сили окремих регіонів світу.

18. Непрямим інструментом еміграційної політики держави є:

- а) кваліфікаційні вимоги до суб'єктів трудової міграції;
- б) лімітування видачі закордонних паспортів;
- в) заборона на виїзд певних категорій працівників;
- г) установлення термінів обов'язкової роботи у країні після здобуття освіти на державні кошти.

19. Прямим інструментом еміграційної політики держави є:

- а) надання пільг за валютними вкладками;
- б) митна політика, що передбачає пільги для реемігрантів;
- в) заборона на виїзд певних категорій працівників;
- г) валютна та банківська політика, орієнтована на заохочення валютних переказів із-за кордону.

20. Наслідками впливу міжнародної міграції робочої сили на економіку країни, що спеціалізується на виробництві капіталомістких і трудомістких товарів, є:

- а) скорочення обсягів виробництва капіталомістких товарів;
- б) зростання обсягів виробництва капіталомістких товарів;
- в) скорочення обсягів виробництва трудомістких товарів;
- г) зростання обсягів виробництва трудомістких товарів.

6.3. Ситуаційні завдання

6.3.1. Уважно прочитайте текст кейса та дайте відповіді на запитання.

Кейс "Ринок праці в Україні"

Формування, розвиток і використання трудового потенціалу суспільства значною мірою залежить від інтеграції України до світового ринку праці. Цивілізоване входження України до світового ринку праці є обмеженим і недостатнім. Цей процес відображено передусім в угодах, укладених Україною з іншими державами.

Відповідно до офіційної статистичної звітності, яку подають до Державної служби зайнятості України суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність, пов'язану із працевлаштуванням громадян за кордоном, протягом 2007 р. за кордоном працювало 36 329 громадян України. Із загальної кількості працевлаштованих за кордоном 31 069 – трудові мігранти, лише 419 – сезонні працівники. Але, як свідчить практика, ці дані містять інформацію лише про незначну частину тих громадян України, які працюють за кордоном. А це означає, що ті, які залишилися поза угодами, не мають захищеності своїх прав. Як впливає з дослідження, яке ґрунтується на даних Держкомстату України про перетин кордону, щорічно громадяни України здійснюють за кордон приблизно 1,4 млн робочих поїздок та близько 3 млн комерційних. Оскільки йдеться про перетин кордону нерідко одними й тими самими особами, то реальна кількість тих, хто працює на виїзді, має бути меншою. Проте існують і інші оцінки, що значно перевищують дані Держкомстату України. Наприклад, Мінпраці України оцінює трудову міграцію за кордон як 3 – 4 млн осіб. Деякі економісти називають цифру 5 і навіть 7 млн. Проте неважко дійти висновку, що в будь-якому разі, коли виходити з названих цифр, відсутність на батьківщині від 15 до 30 % економічно активного населення, кваліфікованого й освіченого, створює потенційну загрозу нормальному економічному розвитку України.

Щодо розподілу по країнах, то дані такі: у Польщі на заробітках – 300 тис. громадян України, в Італії та Чехії по 200 тис. осіб, у Португалії – 15 тис. осіб, Іспанії – 100 тис. осіб, Туреччині – 35 тис. осіб, США – 20 тис. осіб. Кількість заробітчан на виїзді в Росії, за оцінками посольства

України, сягає 1 млн осіб, однак у сезонний пік ця цифра може потроюватися. Незважаючи на різноманітність указаних оцінок, усі вони свідчать про те, що трудова й комерційна міграція за кордон є вельми поширеною. Проте, порівнюючи офіційні дані з даними досліджень та експертними оцінками, слід зробити й такий висновок, що значна частина міграції не є організованою, а ситуацію із прикордонною міграцією взагалі не врегульовано, а тому такі мігранти – громадяни України – покинуті напризволяще і не можуть позитивно впливати на інтеграцію України у світовий ринок праці. Слід сказати також про соціальну незахищеність зовнішніх трудових мігрантів. Переважна більшість зовнішніх трудових мігрантів (81,8 %) і членів їхніх сімей за період роботи за кордоном за медичною допомогою не зверталися; 1,3 % за медичною допомогою зверталися, однак її не мали. Ніхто з них не отримував якихось соціальних виплат через хворобу, сімейної допомоги тощо. Трудові мігранти з України в інших країнах майже не звертаються за захистом своїх прав, а також не намагаються створити для такого захисту громадських організацій.

Щодо умов праці та побуту в період роботи за кордоном, то слід зазначити, що переважна більшість (69,5 %) трудових мігрантів з України за кордоном працювали за усною домовленістю. Тобто фактично вони не мали жодних юридичних гарантій щодо оплати праці, її умов, режиму праці та відпочинку тощо; не мали основи для захисту своїх громадянських прав. Тим часом, за даними соціологічних досліджень Інституту соціології НАН України, середня тривалість робочого часу за кордоном у зовнішніх трудових мігрантів становила 11,5 години, а 3,4 %, із них працювали 17 та більше годин на день.

Отже, національний ринок праці для збереження та розвитку трудового потенціалу потребує специфічних заходів щодо його захисту. Уряд України здійснює заходи щодо поліпшення ситуації. Так, порушено питання про розроблення програми співробітництва між Радою Європи, Європейською комісією та Україною, до якої планується включити заходи щодо співробітництва з імплементації Європейської соціальної хартії (переглянутої).

Запитання до кейса

1. На вашу думку, на що мають бути спрямовані угоди що підтверджують входження України до світового ринку праці та укладені Україною з іншими державами?

2. У чому полягає потенційна загроза нормальному економічному розвитку України, пов'язана з відсутністю на батьківщині певного відсотка економічно активного населення?

3. Чому більшість мігрантів з України в інших країнах майже не звертаються за захистом своїх прав?

4. Яких специфічних заходів зі свого захисту потребує національний ринок праці та з якою метою?

6.3.2. Оцініть ступінь і характер впливу імміграції на виробництво трудомісткого та капіталомісткого товарів у країні-імпортері робочої сили за теорією співвідношення факторів виробництва Хекшера – Оліна і за теорією специфічних факторів виробництва Самуельсона. Обґрунтуйте відповідь.

6.3.3. Керівництво великого підприємства планує розширити власне виробництво за двома напрямками: шляхом створення додаткового виробництва аналогічної продукції у країні, що розвивається, із дешевою робочою силою за рахунок власних прямих інвестицій або шляхом будівництва власного нового цеху за рахунок залучення зовнішніх інвестицій.

Виберіть оптимальне рішення цієї проблеми з урахуванням ставлення профспілок до її вирішення. Обґрунтуйте відповідь.

6.3.4. Якщо розглядати робочу силу не як фактор виробництва, а як товар, і міжнародну міграцію не як переміщення фактора виробництва, а як звичайну міжнародну торгівлю, у чому полягає специфіка такої торгівлі? У чому схожість і відмінність між міжнародною трудовою міграцією та міжнародною торгівлею товаром "робоча сила"?

6.3.5. Охарактеризуйте вплив таких заходів уряду Мексики на міжнародні міграційні процеси:

- 1) лібералізація правил виїзду громадян зі своєї країни за кордон;
 - 2) лібералізація правил в'їзду у країну із-за кордону;
 - 3) запровадження програми економічної допомоги країнам, що розвиваються;
 - 4) запровадження програми диверсифікації географічної структури.
- Обґрунтуйте відповіді.

6.3.6. Які кроки уряду США приведуть до зростання міжнародної міграції та чому (розкрийте зміст та сутність кожного кроку):

- 1) лібералізація правил виїзду громадян зі своєї країни за кордон;
- 2) лібералізація правил в'їзду у країну із-за кордону;
- 3) упровадження програми економічної допомоги країнам, що розвиваються;
- 4) упровадження програми диверсифікації географічної структури імміграції?

6.3.7. Робочі-іммігранти, переважно, отримують менший дохід, ніж інші робітники країни, тому в результаті імміграції знижується рівень середнього доходу у країні. Це суперечить висновку про те, що країна імміграції загалом виграє від міграції робочої сили.

Дайте пояснення цьому парадоксу.

6.4. Розрахункові задачі

6.4.1. Міжнародна трудова міграція становить багатовимірний процес, який неоднозначно впливає на різні компоненти й окремі параметри економічної життєдіяльності суспільств, що залучають іноземну робочу силу. Крім того, сучасна імміграція складається із зовсім не однорідних потоків, що визначає диференційованість їхнього соціально-економічного впливу на національні економіки приймальних країн.

У табл. 6.1 наведено дані, які характеризують кількість міжнародних мігрантів протягом 1990 – 2015 рр. та їхній розподіл за регіонами світу.

Таблиця 6.1

Географічний розподіл міжнародних мігрантів, тис. осіб

| Регіони \ Роки | 1990 | 2000 | 2010 | 2015 |
|-----------------------|---------|---------|---------|---------|
| Світ загалом | 153 956 | 174 781 | 185 267 | 243 700 |
| Розвинені країни | 81 424 | 105 119 | 118 784 | 137 000 |
| Менш розвинені країни | 72 532 | 70 662 | 69 248 | 106 700 |
| Африка | 16 221 | 16 277 | 16 309 | 22 000 |
| Азія | 48 856 | 49 781 | 49 571 | 75 000 |
| Європа | 48 437 | 56 100 | 60 027 | 75 000 |
| Латинська Америка | 6 994 | 5 944 | 5 525 | 9 600 |
| Північна Америка | 27 597 | 40 844 | 49 421 | 54 000 |
| Австралія і Океанія | 4 751 | 5 835 | 6 416 | 8 100 |

На основі наведених даних:

1) розрахуйте темпи приросту кількості міжнародних мігрантів протягом 1990 – 2000 рр., 2000 – 2010 рр., 2010 – 2015 рр., а також питому частку різних регіонів світу в залученні іноземної робочої сили;

2) проаналізуйте динаміку міжрегіональних переміщень міжнародних мігрантів та поясніть різноспрямованість цих процесів у різних регіонах світу.

6.4.2. На межі тисячоліть у більшості постіндустріальних країн спостерігають загальний і структурний дефіцит трудових ресурсів. Скорочення кількості та старіння населення, зміна пропорцій між його працездатною і непрацездатною частиною на користь останньої – це процеси, які будуть визначати демографічний портрет розвинених країн у найближчому майбутньому.

У табл. 6.2 наведено дані, які характеризують трудовий потенціал розвинених країн світу.

Таблиця 6.2

Кількість іммігрантів в основних країнах-реципієнтах іноземної робочої сили, млн осіб

| Країни | Кількість населення | Кількість економічно активного населення | Кількість іноземних громадян | Кількість іноземної робочої сили |
|-----------------|---------------------|------------------------------------------|------------------------------|----------------------------------|
| Австралія | 19,9 | 9,7 | 4,6 | 2,4 |
| Австрія | 8,1 | 3,9 | 0,9 | 0,4 |
| Бельгія | 10,4 | 3,9 | 0,9 | 0,4 |
| Велика Британія | 59,3 | 29,0 | 2,4 | 1,3 |
| Італія | 57,6 | 22,4 | 1,4 | 0,3 |
| Канада | 31,6 | 14,9 | 5,1 | 2,9 |
| Нідерланди | 16,2 | 8,1 | 1,7 | 0,3 |
| США | 290,8 | 140,3 | 28,6 | 17,5 |
| Німеччина | 82,5 | 38,9 | 7,4 | 3,5 |
| Франція | 59,8 | 25,8 | 6,0 | 1,6 |
| Швейцарія | 7,4 | 3,9 | 1,4 | 0,8 |
| Японія | 127,6 | 77,5 | 1,7 | 0,2 |

На основі наведених даних:

1) розрахуйте частку національної робочої сили та іммігрантів у загальній кількості економічно активного населення розвинених країн світу;

2) які країни найбільшою мірою залежать від трудової імміграції та які наслідки для їхніх національних економік буде мати така залежність у середньо- і довгостроковій перспективі?

6.4.3. Кількість населення країни 47,2 млн осіб, із них 13,7 млн осіб – це діти до 16 років, а також люди, які перебувають у тривалій ізоляції; 26,4 млн осіб – це пенсіонери, студенти та домогосподарки; 3,5 млн осіб – безробітні; 3,6 млн осіб – працівники з ненормованим робочим днем, які шукають кращу роботу.

Розрахуйте кількість робочої сили та рівень безробіття в країні. Визначте основні напрями державної політики зайнятості.

6.5. Методичні рекомендації до виконання задач

Для оцінювання динаміки та структури міжнародних міграційних потоків використовують як абсолютні, так і відносні показники.

Як абсолютний показник розглядають міграційне сальдо, яке розраховують за такою формулою:

$$M_c = I - E, \quad (6.1)$$

де E – кількість емігрантів, осіб;

I – кількість іммігрантів, осіб.

До відносних показників зараховують темпи зростання і приросту кількості міжнародних емігрантів та іммігрантів.

Темп зростання кількості міжнародних емігрантів розраховують за такою формулою:

$$T_{зр-е} = \frac{E_{M_1}}{E_{M_0}} \times 100 \%, \quad (6.2)$$

де E_{M_1} – кількість міжнародних емігрантів у поточному році;

E_{M_0} – кількість міжнародних емігрантів у попередньому році;

Темп приросту кількості міжнародних емігрантів розраховують за такою формулою:

$$T_{пр-е} = T_{зр-е} - 100 \%. \quad (6.3)$$

Темпи зростання кількості міжнародних імігрантів розраховують за такою формулою:

$$T_{зр-імм} = \frac{I_{імм1}}{I_{імм0}} \times 100 \%, \quad (6.4)$$

де $I_{імм1}$ – кількість міжнародних імігрантів у поточному році;

$I_{імм0}$ – кількість міжнародних імігрантів у попередньому році;

Темпи приросту кількості міжнародних імігрантів розраховують за такою формулою:

$$T_{пр-імм} = T_{зр-імм} - 100 \%. \quad (6.5)$$

Аналіз динаміки міжрегіональних переміщень міжнародних мігрантів здійснюють шляхом розрахунку:

1) абсолютних відхилень кількості міжнародних емігрантів у поточному році та кількості міжнародних емігрантів у попередньому році загалом і в аспекті регіонів;

2) абсолютних відхилень кількості міжнародних імігрантів у поточному році та кількості міжнародних імігрантів у попередньому році загалом і в аспекті регіонів.

6.6. Запитання для самодіагностики за темою 6

1. Які кількісні показники міграції робочої сили знаходять відображення у платіжному балансі країни?
2. Назвіть основні центри "притягання" міграції робочої сили.
3. Які заходи запроваджує країна для регулювання еміграції?
4. Які характерні риси сучасного світового ринку праці?
5. Дайте характеристику сучасного розвитку ринку праці в Україні.
6. У чому полягає сутність селективного підходу під час регулювання іміграції?
7. Чи має економічний сенс стимулювання рееміграції?

Рекомендована література до теми 6: [7; 8; 14; 26; 33; 49; 51; 53; 72; 78; 82].

7. Міжнародний науково-технічний обмін

7.1. Ключові поняття

Міжнародні науково-технічні відносини – це взаємодія країн світу щодо формування світового ринку технологій, ноу-хау, патентів і ліцензій, інжинірингових та інформаційних послуг.

Суб'єкти світового ринку технологій – це держава, її науково-технічні організації, університети, інші заклади освіти, підприємства, фірми, неприбуткові організації, фонди та окремі фізичні особи (науковці, спеціалісти).

Об'єкти світового ринку технологій – це результати інтелектуальної праці в уречевленій (обладнання, агрегати, інструменти, технологічні лінії) та неуречевленій (різного роду технічна документація, знання, досвід) формах.

Технологія – це сукупність систематизованих наукових знань, а також вироблених на цій основі технічних, організаційних та інших рішень, що стосуються процесу виробництва, споживчих властивостей продукції чи наданих послуг у різних сферах діяльності людини. Поняття технології охоплює три групи: технологію продуктів, технологію процесів і технологію управління.

Високі технології – це технології, що ґрунтуються на принципово нових знаннях сучасного етапу науково-технічного прогресу. Їх створюють і застосовують для виготовлення й постачання продукції з високим рівнем наукомісткості, що відповідає визначеному переліку у структурі світового товарного ринку та пріоритетам науково-технічної й інноваційної політики розвинених країн.

Software – це сукупність знань про впровадження чи вдосконалення машин, обладнання, виробів, що забезпечують оброблення, виготовлення, зміну стану, можливостей і форми сировини, матеріалів та напівфабрикатів (патенти, ліцензії, товарні знаки, технічні послуги, маркетингові ноу-хау).

Hardware – це сукупність способів виробництва товарів і послуг, матеріалізована технологія, утілена в машинах, обладнанні тощо, яка і є ресурсом.

Технологічний обмін – це частка спектра міжнародних економічних відносин, включаючи купівлю-продаж патентів і ліцензій, торгівлю товарами, надання послуг тощо.

Передавання технологій – це придбання технології у продавця за ліцензійною угодою або без неї, яка передбачає передавання такої технології міжнародними монополіями своїм філіям в інших країнах, дочірнім компаніям, підприємствам зі змішаним капіталом або науково-технічну допомогу іншим державам.

Ліцензійна угода – це одна з основних форм передавання технологій. Об'єктами такої угоди можуть бути патенти, ноу-хау, винаходи, промислові зразки тощо.

Патент – це охоронний документ (свідоцтво), що видається компетентним урядовим (міжнародним) органом винахіднику і засвідчує пріоритет, авторство та право власності на винахід (корисну модель або промисловий зразок).

Ліцензія – це дозвіл, який видається власником об'єкта інтелектуальної власності (ліцензіаром), захищеного або незахищеного патентом, зацікавленій стороні (ліцензіату) і підтверджує його право використовувати винахід на певних умовах (протягом певного часу та за певну плату).

Ноу-хау – це відомості будь-якого характеру (оригінальні знання), які охороняються режимом комерційної таємниці та можуть бути предметом купівлі-продажу або обміну (передавання) для використання у практичній діяльності (виробництві).

Торговельна (товарна) марка – це символ певної компанії (графічне зображення, поєднання букв тощо), який слугує для її індивідуалізації та не може бути використаний іншими організаціями без офіційного дозволу власника. Дозвіл певною компанією на використання своєї марки може супроводжуватися передаванням технологій, наданням патентів, ліцензій, ноу-хау та ін.

Трансферт технологій – це придбання ліцензій, патентів, технічної документації, зразків машин, товарних знаків промислових виробів, виробничо-технічного досвіду тощо. Крім цього, технологічний трансферт означає оволодіння технікою виконання операцій на новому обладнанні.

Новації – це нові продукти (процеси) інтелектуальної діяльності та організаційне їхнє впровадження (до ринкової стадії).

Інновації – це нові продукти (процеси) як результат відтворення і комерціалізації новацій (ринкова стадія).

Методи збуту технологій – це створення закордонних філій ТНК, участь у спільних підприємствах, експорт та імпорт техніки, виробленої за технологією компанії, продаж ліцензій тощо.

Комерційні відносини в науково-технологічній сфері – це передавання права власності на науково-технологічні знання чи права на їхнє тимчасове використання, що дає грошову вигоду.

Некомерційні відносини в науково-технологічній сфері – це сукупність різних відносин, пов'язаних із науково-технологічною сферою, що певною мірою сприяють розвиткові науки й технологій у країнах-учасницях цих відносин.

Канали обміну технологіями розподіляють на міждержавний, що здійснюють за програмами науково-технічного співробітництва або зовнішньоторговельних угод; міжфірмовий – за широким спектром контрактів з іноземними партнерами; внутрішньофірмовий – між структурами однієї корпорації, філіями й дочірніми підприємствами, які діють у різних країнах.

Науково-технічні зони – це високотехнологічні виробничі комплекси, у яких створено необхідні умови для впровадження наукових розробок у виробництво.

Інноваційні центри або інкубатори – це центри підтримки малого інноваційного підприємництва, у яких здійснюють упровадження нових форм організації праці та управління в масштабах галузі, а також підготовка кадрів.

Технологічні парки – це центри, головною метою яких є діяльність щодо виконання інвестиційних та інноваційних проектів, виробничого впровадження наукомістких розробок, високих технологій і конкурентоспроможної продукції на світових ринках продукції.

Технополіси – це найбільш перспективна форма інтелектуалізації господарства, організації регіональних науково-виробничих комплексів, на рівні міста, де здійснюють поєднання науки та високих технологій зі світовою і традиційною національною культурою, у яких, на відміну від технопарків, не тільки здійснюють ділову активність, але й створено комфортне середовище проживання населення.

7.2. Тестові завдання

1. Міжнародний обмін технологіями у вигляді знань, досвіду науково-технічної інформації – це їхнє передавання:

- а) в уречевленій формі;
- б) у "чистому вигляді";
- в) обидві відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді.

2. Міжнародний обмін технологіями у вигляді машин, обладнання, матеріалів – це їхнє передавання:

- а) в уречевленій формі;
- б) у "чистому вигляді";
- в) обидві відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді.

3. До якої форми обміну технологіями належить торгівля патентами та ноу-хау:

- а) некомерційної;
- б) комерційної;
- в) обидві відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді?

4. Винахід, який захищено авторським правом – це:

- а) патент;
- б) ноу-хау;
- в) ліцензія;
- г) інжиніринг.

5. Сукупність знань, якісно захищених патентом, тобто конфіденційних, – це:

- а) патент;
- б) ноу-хау;
- в) ліцензія;
- г) інжиніринг.

6. Технічні секрети виробництва, технологічний досвід, інструкції, схеми, креслення, технологічні карти, належать до:

- а) патентів;
- б) ноу-хау;
- в) ліцензій;
- г) інжинірингу.

7. Пункт про відповідальність за незбереження конфіденційності у процесі передавання інформації міститься в ліцензійних угодах під час торгівлі:

- а) патентами;
- б) ноу-хау;
- в) ліцензіями;
- г) інжинірингу.

8. До яких форм передавання технологій належать наукові конференції, виставки, ярмарки, спеціальна література:

- а) до комерційних;
- б) до некомерційних;
- в) обидві відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді?

9. До яких форм передавання технологій належать отримання технологій через створення спільних підприємств, навчання, стажування та практику студентів і вчених, міграцію вчених та спеціалістів:

- а) до комерційних;
- б) до некомерційних;
- в) обидві відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді?

10. До яких форм передавання технологій належить промисловий шпіонаж і технологічне "піратство":

- а) до комерційних;
- б) до некомерційних;

- в) обидві відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді?

11. На частку якої з розвинених країн припадає 2/3 світового продажу технологій:

- а) Японії;
- б) Німеччини;
- в) Франції;
- г) США?

12. Яка країна посідає перше місце в імпорті технологій:

- а) Японія;
- б) Німеччина;
- в) Франція;
- г) США?

13. Назвіть групу країн, що розвиваються, які виділяються у світовому експорті технологій:

- а) нові індустріальні країни, Таїланд, Аргентина;
- б) Мексика, Південна Корея, Сінгапур;
- в) слабкорозвинені країни;
- г) арабські країни.

14. Назвіть групу країн, що розвиваються, які виділяються у світовому імпорті технологій:

- а) нові індустріальні країни, Таїланд, Аргентина;
- б) Мексика, Південна Корея, Сінгапур;
- в) слабкорозвинені країни;
- г) арабські країни.

15. Зазначте частку вартості простої ліцензії у вартості продукції, яку реалізують:

- а) 30 – 50 %;
- б) 10 %;
- в) 20 %;
- г) 60 %.

16. Зазначте частку вартості унікальних ліцензій у вартості продукції, яку реалізують:

- а) 30 – 50 %;
- б) 10 %;
- в) 20 %;
- г) 60 %.

17. Зазначте вид ліцензійної угоди, за якої ліцензіар передає ліцензію ліцензіату, сам її використовує і передає "третім" сторонам:

- а) проста;
- б) виняткова;
- в) повна;
- г) звичайна.

18. Зазначте вид ліцензійної угоди, за якої ліцензіар передає ліцензію ліцензіату, сам її використовує, але не може передавати її "третім" сторонам:

- а) проста;
- б) виняткова;
- в) повна;
- г) звичайна.

19. Зазначте вид ліцензійної угоди, за якої ліцензіар поступається всіма правами на ліцензію ліцензіату і сам не може використовувати предмет ліцензії:

- а) проста;
- б) виняткова;
- в) повна;
- г) звичайна.

20. До якого виду послуг належить надання на комерційній основі послуг виробничого і науково-технічного характеру:

- а) франчайзинг;
- б) консалтинг;
- в) лізинг;
- г) інжиніринг?

7.3. Ситуаційні завдання

7.3.1. Визначте комерційні форми передавання технологій:

- а) Франція в результаті операції купівлі-продажу передає Німеччині технології в матеріалізованому (уречевленому) вигляді;
- б) українські науковці розміщують науково-технічні публікації в міжнародних періодичних виданнях, навчальній літературі, довідниках, оглядах, реферативних виданнях, матеріалах конференцій, симпозіумів, інформаційних масивах Інтернету, базах даних;
- в) Франція розміщує прямі інвестиції в Німеччині із супровідним будівництвом, реконструкцією, модернізацією підприємств, фірм;
- г) корейська компанія передає українському товаровиробнику патент – документ, який надає власнику монопольне право виробляти, продавати або використовувати свій винахід (відкриття) на українській території протягом 10 років;
- д) українська компанія передає своєму філіалу в Польщі ліцензії на всі види запатентованої промислово-технічної власності;
- е) американський уряд передає ліцензії на незапатентовані види промислової власності українському уряду, а також надає можливості навчання фахівців, консультаційний супровід, експертизи тощо;
- є) чеські та українські науковці проводять спільні дослідження і здійснюють розроблення;
- ж) спільна китайсько-корейська науково-виробнича кооперація;
- з) науковці з ОАЕ надають українським товаровиробникам послуги інжинірингу, реінжинірингу, франчайзингу та консалтингу.

7.3.2. Визначте некомерційні форми передавання технологій:

- а) українська компанія стає власником портфельних інвестицій, які супроводжують потоком інвестиційних товарів;
- б) канадські спеціалісти через особисті контакти взаємодіють із науковцями із США у процесі спільних фундаментальних досліджень та розроблень, обміну ідеями, спільного використання забутих результатів;
- в) марокканські й українські науковці через особисті контакти передали один одному технологічний досвід під час наукових закордонних відряджень і стажувань у державних та приватних компаніях;

г) чеські й польські співробітники ТНК спільно проводили дослідження, здійснювали розроблення та науково-виробничу кооперацію;

д) українській компанії надали послуги інжинірингу, реінжинірингу, франчайзингу та консалтингу канадські спеціалісти;

е) українські вчені, інженери й техніки мігрують до США на тимчасовій або безповоротній основі;

є) спільні українсько-німецькі науково-технічні публікації, навчальна література, довідники, огляди, реферативні видання, матеріали конференцій, симпозіумів, інформаційні масиви Інтернету, бази даних.

7.4. Розрахункові задачі

7.4.1. Власник винаходу розглядає дві можливості використання своїх розробок:

1. Іноземна компанія пропонує за право використання винаходом сплатити паушальний платіж у розмірі 65 400 грн.

2. Вітчизняне підприємство пропонує винахіднику використати його винахід на власному виробництві протягом 3 років і сплатити за користування винаходом роялті. Умови сплати роялті наведено в табл. 7.1.

Таблиця 7.1

Прогнозовані результати використання винаходу

| Роки | Обсяг виробництва, шт. | Вартість од., грн | Імовірність здійснення плану, % | Винагорода винахідника, % |
|------|------------------------|-------------------|---------------------------------|---------------------------|
| 1 | 26 000 | 5 | 60 | 4 |
| 2 | 51 000 | 8 | 75 | 7,5 |
| 3 | 68 000 | 7,5 | 50 | 8 |

Який варіант комерціалізації свого винаходу краще вибрати винахіднику?

7.4.2. Американська компанія Apple на ринку комп'ютерних технологій продає оновлену версію свого програмного забезпечення.

Обґрунтуйте, який засіб платежу – роялті, паушальний платіж, часткову участь у прибутку або участь у власності – за використання цієї

програми доцільно внесли до ліцензійної угоди під час продажу програми:

- 1) індивідуальним користувачам;
- 2) компаніям, які розробляють прикладні програми в IOS;
- 3) компаніям, які розробляють додаткові пристрої (принтери, сканери) до IOS;
- 4) користувачам які є бізнес-партнерами компанії;
- 5) компаніям, які займаються поширенням ліцензійних угод на комп'ютерну програму IOS;
- 6) корпоративним користувачам;
- 7) компаніям, які займаються електронним бізнесом в мережі Інтернет.

7.5. Методичні рекомендації до виконання завдань

Прогнозований фінансовий результат від використання винаходу можна визначити за такою формулою:

$$V \times C \times I \times P, \quad (7.1)$$

де V – обсяг виробництва продукції;

C – вартість одиниці продукції;

I – імовірність використання винаходу;

P – винагорода винахіднику.

7.6. Запитання для самодіагностики за темою 7

1. Що розуміють під міжнародним науково-технічним співробітництвом та які основні форми міжнародного науково-технічної взаємодії виділяють?

2. Що таке "патент", "ліцензія", "ноу-хау", "торговельна марка"?

3. Які існують основні канали трансферту технологій у міжнародному економічному середовищі?

4. Яку роль у забезпеченні розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва відіграє ООН?

Рекомендована література до теми 7: [2; 7; 10; 26; 28; 29; 31; 33; 37; 47; 50; 51; 71; 77; 78].

Розділ 2

Інституційні засади розвитку світового господарства в умовах глобалізації та міжнародної економічної інтеграції

8. Світова валютна система.

Міжнародні валютно-фінансові та кредитні відносини

8.1. Ключові поняття

Світова валютна система – це встановлена на основі укладання міждержавних угод форма організації та регулювання валютних відносин.

Національна валютна система – це встановлена національним законодавством форма організації та регулювання валютних відносин у країні.

Валюта – це національна грошова одиниця, яка є основою національної валютної системи.

Конвертованість валюти – це здатність грошової одиниці країни обмінюватися на грошові одиниці інших країн.

Валютний паритет – це законодавчо встановлене (фіксоване) співвідношення між валютами різних країн.

Валютний курс – це ринкова ціна іноземної валюти, обчислена в національній валюті.

Міжнародна валютна ліквідність – це здатність країни своєчасно погашати свої міжнародні фінансові зобов'язання придатними для кредитора платіжними засобами.

Валютний ринок – це система ринкових відносин, яка забезпечує акумуляцію та перерозподіл валютних ресурсів для забезпечення відтворювального процесу як у національному, так і світовому масштабі.

Валютна операція "спот" – це операція з купівлі або продажу валюти на умовах її постачання протягом двох робочих днів від дня укладання угоди за курсом, зафіксованим в угоді.

Валютна операція "форвард" – це термінова операція на купівлю або продаж валюти через певний період часу, але за курсом, зафіксованим на поточну дату.

Валютна операція "своп" – це операція, за якої продаж готівкової валюти (спот) здійснюють з одночасною її купівлею на термін (форвард), або навпаки.

Крос-курс – це курс обміну між двома валютами, відповідно до їхнього співвідношення до третьої валюти.

Валютне котирування – це спосіб установлення валютного курсу.

Платіжний баланс – це статистичний звіт, у якому відображають усі міжнародні економічні операції країни у формі надходжень та платежів за певний період часу.

Міжнародний кредит – це кошти, які надаються контрагентами різних країн у товарній або грошовій формі на умовах платності, терміновості, зворотності.

Світовий ринок позикового капіталу – це сукупність економічних відносин між суб'єктами світового господарства з надання та залучення коштів на умовах кредитування для забезпечення їхнього ефективного використання.

Фірмовий кредит – це відтермінування платежу імпортера експортером за поставлені товари та послуги.

Вексельний кредит – це оформлення експортером після укладання зовнішньоторговельного контракту переказного векселя (тратти) на імпортера, який погоджується на оплату у визначений термін (акцептує тратту) після отримання відповідних товарних документів.

Авансовий платіж імпортера – це форма кредитування експортера імпортером до постачання товару.

Кредит за відкритим рахунком – це форма кредитування експортером імпортера під час постачання товару.

Факторинг – це придбання спеціалізованою фінансовою компанією контрактних вимог експортера до імпортера та їхня інкасація.

Форфейтинг – це придбання спеціалізованою фінансовою компанією в експортера векселів імпортера та їхня інкасація.

Лізинг – це довгострокова оренда майна із правом його подальшого викупу.

Державна валютна політика – це сукупність законодавчо встановлених методів та інструментів державного впливу на національний валютний ринок.

8.2. Тестові завдання

1. У сучасній валютній системі існує вільний вибір країною однієї з:

- а) 2 систем установлення режиму валютних курсів;
- б) 3 систем установлення режиму валютних курсів.
- в) 4 систем установлення режиму валютних курсів;
- г) 5 систем установлення режиму валютних курсів.

2. Спеціальні права запозичення (СПЗ) у світовій валютній системі використовують як:

- а) законну платіжну одиницю у всіх країнах;
- б) валютну одиницю у спільних фондах фінансових організацій;
- в) валюту єдиних сільськогосподарських цін;
- г) кошти розрахунків у МВФ.

3. Система фіксованих валютних курсів і золотого паритету долара США – це:

- а) система золотодевізного стандарту;
- б) система золотого стандарту;
- в) європейська валютна система;
- г) сучасна світова валютна система.

4. Придбання спеціалізованими фінансовими компаніями контрактних вимог експортера до імпортера та їхня інкасація – це:

- а) лізинг;
- б) факторинг;
- в) форфейтинг;
- г) франчайзинг.

5. Міжнародну резервну валюту використовують як:

- а) акредитив, інкасо, банківський переказ;
- б) міжнародні платіжні кошти, резервна, прив'язка валют;
- в) ф'ючерс, опціон, форвард;
- г) валюта ціни та валюта платежу за контрактами.

6. Офіційним міжнародним кредитом є:

- а) міжурядова позика;
- б) вексельні кредити;
- в) авансовий платіж імпортера;
- г) кредит за відкритим рахунком.

7. За забезпеченням міжнародні кредити розподіляють на:

- а) разові й поновлювальні;
- б) забезпечені та бланкові;
- в) готівкові й акцептні;
- г) забезпечені та поновлювальні.

8. Державна валютна політика, яка ґрунтується на використанні відсоткової ставки центрального банку як інструменту регулювання експорту й імпорту капіталу, – це:

- а) девізна політика;
- б) дисконтна політика;
- в) диверсифікація валютних резервів;
- г) валютні обмеження.

9. Міжнародні приватні кредити не містять:

- а) фірмові кредити;
- б) банківські кредити;
- в) вексельні кредити;
- г) синдиковані банківські позики.

10. За умовами використання міжнародні кредити розподіляють на:

- а) разові й поновлювальні;
- б) забезпечені та бланкові;
- в) готівкові й акцептні;
- г) забезпечені та поновлювальні.

11. Державна валютна політика регулювання курсу національної валюти шляхом купівлі-продажу центральним банком країни іноземної валюти – це:

- а) дисконтна політика;
- б) політика валютних обмежень;

- в) диверсифікація валютних резервів;
- г) девізна політика.

12. В умовах функціонування системи золотого стандарту валютний паритет був:

- а) фіксованим;
- б) "плаваючим" (змінним);
- в) фіксованим та "плаваючим";
- г) не визначався.

13. Елементом національної валютної системи є:

- а) резервна валюта;
- б) умови взаємної конвертованості валют;
- в) регламентація міжнародних розрахунків країни;
- г) уніфікований режим валютних паритетів.

14. Елементом світової валютної системи є:

- а) національна валюта;
- б) умови взаємної конвертованості валют;
- в) регламентація міжнародних розрахунків країни;
- г) установлений у країні режим валютних паритетів.

15. Не є структурними факторами впливу на валютний курс:

- а) кон'юнктура національного ринку;
- б) темпи інфляції;
- в) рівень міжнародної конкурентоспроможності країни;
- г) чутки, прогнози.

16. Міжнародні валютні відносини регулюються:

- а) Міжнародним валютним фондом;
- б) Світовим банком;
- в) Світовою організацією торгівлі;
- г) Організацією Об'єднаних Націй.

17. Придбання спеціалізованими фінансовими компаніями простих акцептованих векселів імпортера експортеру та їхня інкасація – це:

- а) лізинг;
- б) факторинг;

- в) форфейтинг;
- г) франчайзинг.

18. Платіжний баланс за структурою складається:

- а) із двох розділів;
- б) із трьох розділів;
- в) із чотирьох розділів;
- г) має національну структуру для кожної окремої країни.

19. Платіжний баланс складають, відповідно до:

- а) п'ятої редакції МВФ;
- б) шостої редакції МВФ;
- в) сьомої редакції МВФ;
- г) кожною країною, відповідно до національних особливостей розвитку зовнішньоекономічної сфери.

20. Регулювання платіжного балансу країни здійснюється:

- а) МВФ;
- б) Світовим банком;
- в) із використанням методів та інструментів державної валютної політики;
- г) із використанням методів та інструментів державної зовнішньоторговельної валютної політики.

8.3. Ситуаційні завдання

8.3.1. Китай девальвував юань на 8 %.

Визначте як вплине девальвація юаня на торговельний баланс Китаю, якщо:

- 1) еластичність експорту Китаю дорівнює 0, еластичність імпорту – 1;
- 2) еластичність експорту Китаю дорівнює 1, еластичність імпорту – 0.
- 3) еластичність експорту Китаю дорівнює 0,5; еластичність імпорту – 1.

Обґрунтуйте відповідь.

8.3.2. Реальний валютний курс швейцарського франка зріс на 10 %, тоді як номінальний – на 15 %. За той самий період реальний ефективний валютний курс зріс на 17 %.

Визначте характер інфляційних процесів у Швейцарії. Чи випереджають темпи інфляції у Японії її темпи у країнах-партнерах? Обґрунтуйте відповідь.

8.3.3. Резидент Нової Зеландії, який має депозит у доларах США в Окленді, вирішив переказати кошти та відкрити депозит у доларах США, але у Нью-Йорку.

Визначте які наслідки для платіжного балансу і валютного ринку США та Нової Зеландії буде мати така операція.

8.3.4. Центральний банк Японії ухвалює рішення збільшити грошову масу на 15,2 % протягом поточного року за прогнозного значення темпів приросту реального ВВП цього ж року на 3,5 %. Інфляція в цьому році становить 10 %.

Визначте як зміниться номінальний, реальний валютний курс національної валюти. Обґрунтуйте відповідь.

8.4. Розрахункові завдання

8.4.1. Під час здійснення непрямого котирування гривні лондонський дилер дає такі його курси щодо фунта стерлінгів:

1) за готівковими операціями:

курс продавця – 35,314; курс покупця – 35,295;

2) за угодами терміном на 3 місяці премія у гривні становить:

курс продавця – 0,152; курс покупця – 0,118.

Визначте форвардний курс гривні щодо фунта стерлінгів.

8.4.2. Австрійський банк публікує такі курси валют щодо євро:

1 євро – 1,14 – 1,23 долара США;

1 євро – 1,62 – 1,64 австралійського долара;

1 євро – 1,12 – 1,32 швейцарських франків.

Визначте суму, яку заплатить або отримає австрійська компанія:

1) під час продажу 45 000 доларів США;

2) під час купівлі 62 000 доларів США;

- 3) під час продажу 150 000 австралійських доларів;
- 4) під час купівлі 65 000 австралійських доларів;
- 5) під час продажу 120 000 швейцарських франків;
- 6) під час купівлі 31 500 швейцарських франків;
- 7) під час обміну 25 000 швейцарських франків на 20 000 австралійських доларів;
- 8) під час обміну 15 000 доларів США на 10 000 австралійських доларів.

8.4.3. Канадська фірма укладає з українською фірмою зовнішньоторговельний контракт на постачання швейного обладнання в сумі 102 млн канадських доларів, валюта платежу – долар США.

Визначте суму платежу за контрактом у гривнях, якщо:

1 канадський долар – 21,058 – 21,071 грн.

1 долар США – 27,781 – 27,792 грн.

8.4.4. У табл. 8.1 наведено дані гіпотетичного платіжного балансу країни.

Таблиця 8.1

Статті платіжного балансу країни

| Статті | Обсяги, млрд дол. США |
|-------------------------------------------------|--------------------------|
| Експорт товарів | 2 150 |
| Грошові перекази тих, хто працює, за кордон | 279 |
| Експорт послуг | 3 140 |
| Прямі інвестиції за кордон | 1 307 |
| Грошові перекази тих, хто працює, із-за кордону | 115 |
| Імпорт товарів | 1 230 |
| Прямі інвестиції із-за кордону | 1 104 |
| Портфельні інвестиції із-за кордону | 2 256 |
| Імпорт послуг | 4 120 |
| Портфельні інвестиції за кордон | 2 715 |
| Монетарне золото | +150 |
| Валютні резерви | +24 |
| Резерви у СПЗ | -15 |

На основі даних платіжного балансу, наведених у табл. 8.1, визначте: сальдо балансу руху капіталу; сальдо балансу поточних операцій; резервні активи; сальдо платіжного балансу.

8.4.5. Номінальний валютний курс гривні до долара підвищився із 27,795 до 27,782 грн/дол. США. Ціни у США вирости на 5,8 %, в Україні – на 10,15 %.

Визначте: реальний валютний курс гривні; розмір девальвації/ревальвації гривні та долара; ступінь впливу зміни валютного курсу гривні на умови зовнішньої торгівлі України.

8.5. Методичні рекомендації до виконання задач

Для оцінювання динаміки розвитку економічного країн використовують такі курси валют:

1) *номінальний валютний курс* – це офіційно встановлений курс між двома валютами:

$$E_n = \frac{C_f}{C_d}, \quad (8.1)$$

де E_n – номінальний валютний курс;

C_f – іноземна валюта;

C_d – національна валюта.

2) *реальний валютний курс* – це номінальний валютний курс, скоригований на зміни в рівні цін у заданій країні та країні-партнері, до валюти якої котирується курс національної валюти:

$$E_r = E_n \times \frac{P_f}{P_d}, \quad (8.2)$$

де E_r – реальний валютний курс;

E_n – номінальний валютний курс;

P_f – індекс цін країни-партнера;

P_d – індекс цін у заданій країні.

3) *номінальний ефективний валютний курс* – індекс валютного курсу, розрахований як співвідношення між національною валютою

та валютами інших країн, зважених, відповідно до їхньої частки у валютних операціях заданої країни:

$$E_n^e = \sum (P_n^e \times W_i), \quad (8.3)$$

де E_n^e – номінальний ефективний валютний курс;

P_n^e – індекс номінального валютного курсу поточного року (E_1) щодо базового року (E_0) кожної країни – торговельного партнера:

$$P_n^t = \frac{E_1}{E_0}. \quad (8.4)$$

Частку кожної країни в торговельному обороті заданої країни (W_i) розраховують за такою формулою:

$$W_i = \frac{X_i + IM_i}{X_{total} + IM_{total}}, \quad (8.5)$$

де X_i – обсяги експорту країни-партнера;

IM_i – обсяги імпорту країни-партнера;

X_{total} – загальний обсяг експорту;

IM_{total} – загальний обсяг імпорту,

i – країна – торговельний партнер;

4) *реальний ефективний валютний курс* – це номінальний ефективний валютний курс, скоригований на зміну цін, який показує динаміку реального курсу національної валюти до валют країн – основних партнерів:

$$E_r^e = \sum (P_r^e \times W_i), \quad (8.6)$$

де E_r^e – реальний ефективний валютний курс;

P_r^e – індекс реального ефективного валютного курсу в поточному році, відповідно до базового.

Вплив валютного курсу на умови торгівлі країни узагальнено в *умові Маршалла – Лернена*: зниження вартості національної валюти сприяє покращенню торговельного балансу, якщо сума абсолютних значень

еластичності національного попиту на імпорт та іноземного попиту на національний експорт більша за одиницю:

$$r_{im} + r_{ex} > 1, \quad (8.7)$$

де r_{im} – еластичність попиту на імпорт;

r_{ex} – еластичність попиту на експорт.

За умови еластичності експорту більшої за 1 девальвація залишає доходи в іноземній валюті незмінними. Тоді за будь-якої еластичності імпорту девальвація буде сприяти покращенню торговельного балансу. І якщо еластичність імпорту більша за 1 або еластичність і експорту, і імпорту більша за 0,5, то девальвація буде сприяти погіршенню торговельного балансу. У разі, якщо сума еластичності експорту й імпорту менша за 1, девальвація погіршить стан торговельного балансу [7].

Форвардний валютний курс розраховують за такою формулою:

$$E_f = E_s + F_M, \quad (8.8)$$

де E_f – форвардний курс;

E_s – спот-курс;

F_M – форвардна маржа (величина премії, дисконту) [41].

8.6. Запитання для самодіагностики за темою 8

1. Визначте принципові відмінності у структурі національної та світової валютної системи.
2. Які види валютного курсу використовують у міжнародних економічних відносинах?
3. Чому платіжний баланс є показником ефективності міжнародної економічної діяльності країни?
4. Які існують методичні підходи до структуривання платіжного балансу та визначення його сальдо?
5. Які сучасні методи регулювання платіжного балансу України вам відомі?
6. Яка структура світового кредитного ринку?
7. У чому полягає специфіка кредитування експорту та імпорту?

Рекомендована література до теми 8: [1; 8; 9; 11; 15; 19; 26; 27; 31; 37; 41; 49; 53; 71; 76].

9. Міжнародна економічна інтеграція

9.1. Ключові поняття

Міжнародна економічна інтеграція – це процес господарсько-політичного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків і розподілу праці між національними економіками, взаємодії їхніх виробничих структур на різних рівнях та в різних формах. На мікрорівні цей процес відбудеться через взаємодію капіталів окремих суб'єктів господарювання (підприємств, фірм) окремих країн шляхом формування системи економічних угод між ними, створення філіалів за кордоном. На міжнародному рівні інтеграцію здійснюють на основі формування економічних об'єднань держав і погодження національних політик.

Принципи та умови розвитку міжнародної економічної інтеграції: поглиблення міжнародного поділу праці; розвиток продуктивних сил під впливом НТП; розширення можливостей перевезень вантажів на великі відстані; бурхливий розвиток комунікаційних можливостей; тісне переплетення національних економік на мікрорівні; чітка тенденція розвитку процесу оптимізації світового господарства; створення міжнародних організацій; об'єктивна необхідність у спільному вирішенні глобальних проблем існування людства.

Форми міжнародної інтеграції: зона преференційної торгівлі; зона вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; економічний союз; політичний союз; міжнародні організації, угруповання; комплекси.

Зона преференційної торгівлі – це початкова стадія регіонального інтеграційного процесу. Країни такого угруповання лібералізують торговельні відносини між собою, усуваючи перепони в торгівлі деякими (але не всіма) товарами та послугами.

Зона вільної торгівлі (вільний торговельний простір) – це пільгова зона регіонального типу, у межах якої підтримується вільна від митних і кількісних обмежень міжнародна торгівля країн, що входять до цієї зони. Зони вільної торгівлі сприяють переважному зростанню внутрішньої торгівлі країн-членів.

Митний союз – це спільна митна територія двох або більше країн із повною ліквідацією мит у взаємних відносинах і з єдиним митним тарифом щодо третіх країн. Мета створення митного союзу – полегшити

зовнішню торгівлю країн-учасниць і водночас не створити додаткових перепон у торгівлі із третіми країнами.

Спільний ринок – це об'єднання національних ринків декількох країн у єдиний великий ринок із вільним переміщенням у його межах капіталів, товарів, послуг і робочої сили.

Економічний союз – це об'єднання національних економік декількох країн на основі митного союзу, спільного ринку, уніфікації фінансових систем і здійснення спільної валютної політики.

Політичний союз – це об'єднання країн на основі спільного договору, із метою здійснення спільної політики у всіх сферах державного життя.

Міжнародні організації, угруповання, комплекси – це об'єднання країн або їхніх суб'єктів за окремими інтересами, із метою спільного здійснення різних заходів, спрямованих на їхнє задоволення.

Ефекти міжнародної економічної інтеграції можуть бути статичними (виявляють негайно), динамічними (виявляють на пізніх стадіях інтегрування).

Позитивні статичні ефекти: ефект створення торгівлі; ефект скорочення торговельних витрат; ефект сприяння конкуренції; ефект створення інвестицій; ефект споживання.

Позитивні динамічні ефекти: ефект структурних змін; ефект економії на масштабі виробництва; ефект накопичення; ефект економічного зростання; ефект конвергенції; ефект доміно (країни-учасниці мають додаткові вигоди за рахунок приєднання нових країн до системи інтеграції).

Негативні ефекти економічної інтеграції: ефект відхилення торгівлі (зменшення імпорту із третіх країн і переорієнтація на менш ефективний імпорт із країн об'єднання); ефект зменшення доходів держбюджету (скорочення доходів, унаслідок зняття митних бар'єрів у взаємній торгівлі країн об'єднання); ефект структурної перебудови (криза інститутів і суб'єктів, неефективних в умовах конкуренції); ефект збільшення взаємозалежності (швидке поширення економічних криз на всі країни-учасниці); ефект втрати економічного суверенітету (зменшення свободи ухвалення господарських рішень і присвоєння їхніх результатів); ефект дивергенції (посилення економічної нерівності країн-учасниць і їхніх регіонів, унаслідок нерівномірного розподілу вигод та витрат інтеграції).

Сучасні інтеграційні угруповання країн. Європейський Союз (ЄС), Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), Організація Чорноморського

економічного співробітництва (ОЧЕС), Співдружність Незалежних Держав (СНД), Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), Південний спільний ринок (МЕРКОСУР), Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАІ), Карибська співдружність та Карибський спільний ринок (КАРІКОМ), Азійсько-тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Шанхайська організація співробітництва (ШОС), Ліга арабських держав (ЛАД), Рада арабської економічної єдності (РАЕЄ), Економічне співтовариство держав Західної Африки (ЕКОВАС), Спільний ринок Східної та Південної Африки (СРСПА) та ін.

9.2. Тестові завдання

1. Якому рівню інтеграції відповідає регіональне об'єднання, за якого країни надають одна одній пільги в торгівлі деякими товарами та послугами:

- а) зоні преференційної торгівлі;
- б) зоні вільної торгівлі;
- в) митному союзу;
- г) спільному ринку;
- д) економічному союзу?

2. Якому рівню інтеграції відповідає регіональне об'єднання, за якого між країнами лібералізується торгівля всіма товарами та послугами; у торгівлі із третіми країнами кожний член об'єднання встановлює свою митну політику:

- а) зоні преференційної торгівлі;
- б) зоні вільної торгівлі;
- в) митному союзу;
- г) спільному ринку;
- д) економічному союзу?

3. Якому рівню інтеграції відповідає регіональне об'єднання, за якого повну лібералізацію торгівлі всередині об'єднання супроводжують установленням єдиних митних ставок у торгівлі із третіми країнами:

- а) зоні преференційної торгівлі;
- б) зоні вільної торгівлі;

- в) митному союзу;
- г) спільному ринку;
- д) економічному союзу?

4. Якому рівню інтеграції відповідає регіональне об'єднання, за якого лібералізовано торгівлю й рух факторів виробництва між країнами-учасницями:

- а) зоні преференційної торгівлі;
- б) зоні вільної торгівлі;
- в) митному союзу;
- г) спільному ринку;
- д) економічному союзу?

5. Якому рівню інтеграції відповідає регіональне об'єднання, за якого існує повна лібералізація торгівлі й руху факторів виробництва між країнами, утворення єдиної валютної системи:

- а) зоні преференційної торгівлі;
- б) зоні вільної торгівлі;
- в) митному союзу;
- г) спільному ринку;
- д) економічному союзу?

6. НАФТА об'єднує:

- а) Мексику, Бразілію, США;
- б) країни-експортери нафти Перської затоки;
- в) США, Мексику, Канаду.

7. Україна є учасницею таких регіональних економічних об'єднань:

- а) ГУАМ, ОЧЕС;
- б) СНД, ЕАВТ, ОЧЕС;
- в) СНД, ЄС, ГУАМ;
- г) ЕАВТ, ОЧЕС, ГУАМ.

8. Членами ГУАМ є:

- а) Грузія, Узбекистан, Азербайджан, Молдова;
- б) Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова;
- в) Греція, Україна, Албанія, Македонія.

9. Організація Чорноморського економічного співробітництва складається з:

- а) 4 держав;
- б) 8 держав;
- в) 11 держав;
- г) 12 держав.

10. Яку із програм Європейського Союзу спрямовано на співробітництво із країнами СНД:

- а) PHARE;
- б) TACIS;
- в) Ломейські угоди;
- г) Угоду про Європейський економічний простір (ЄЕП)?

11. Ідеологом економічного об'єднання Європи став:

- а) Шарль де Голль;
- б) Роберт Шуман;
- в) Жак Ширак.

12. Велика Британія була серед засновників:

- а) Європейського об'єднання вугілля та сталі;
- б) Європейської асоціації вільної торгівлі;
- в) Європейського Економічного Співтовариства.

13. Договір про створення ЄС було підписано:

- а) 1990 р.
- б) 1992 р.
- в) 1994 р.
- г) 1957 р.

14. Держави-члени ЄАВТ:

- а) Ісландія, Швеція, Норвегія, Чехія;
- б) Ірландія, Норвегія, Данія, Швеція;
- в) Ісландія, Данія, Фінляндія, Швейцарія;
- г) Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія.

15. Яка з перелічених держав не є членом ЄС:

- а) Греція;
- б) Бельгія;
- в) Швейцарія;
- г) Данія.

16. Європейський Союз засновано за угодою:

- а) Шенгенською;
- б) Маастрихтською;
- в) Амстердамською;
- г) Лісабонською.

17. Європейське об'єднання вугілля та сталі заснували:

- а) Франція, Велика Британія, ФРН, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;
- б) Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;
- в) Франція, ФРН, Іспанія, Португалія, Італія;
- г) Франція, Норвегія, Швеція, Данія, ФРН, Італія.

18. Найвищим політичним органом ЄС, що складається із глав держав і урядів країн-членів та їхніх заступників – міністрів закордонних справ є:

- а) Європейська рада;
- б) Європейська комісія;
- в) Рада Європейського Союзу;
- г) Європейський парламент.

19. Якого року створене Європейське Економічне Співтовариство – ЄЕС ("Спільний ринок"):

- а) 1948;
- б) 1921;
- в) 1957;
- г) 1967?

20. Якого року до Європейського співтовариства ввійшли Велика Британія, Данія, Ірландія:

- а) 1967;
- б) 1973;

- в) 1981;
- г) 1986?

21. Якого року до Європейського Співтовариства ввійшла Греція:

- а) 1967;
- б) 1973;
- в) 1981;
- г) 1986?

22. Якого року до Європейського Співтовариства ввійшли Іспанія і Португалія:

- а) 1967;
- б) 1973;
- в) 1981;
- г) 1986?

23. Якого року до Європейського співтовариства ввійшли Австрія, Фінляндія, Швеція:

- а) 1995;
- б) 1973;
- в) 1981;
- г) 1986?

24. Який орган управління у Європейському Співтоваристві відстоює національні інтереси:

- а) Рада міністрів ЄС;
- б) Комісія ЄС?

25. Який орган управління у Європейському Співтоваристві відстоює інтернаціональні інтереси:

- а) Рада міністрів ЄС;
- б) Комісія ЄС?

26. Укажіть кількість країн-членів ЄС:

- а) 12;
- б) 15;
- в) 17;
- г) 22;

- д) 25;
- є) 28.

27. До МЕРКОСУР належать такі країни:

- а) Греція, Іспанія, Португалія, Італія;
- б) Бразилія, Аргентина, Парагвай, Уругвай;
- в) США, Канада, Мексика;
- г) КНР, Індія, РФ, Бразилія, ПАР.

28. Не є країною-членом ШОС:

- а) КНР;
- б) РФ;
- в) Японія;
- г) Узбекистан.

29. Польща – це:

- а) країна-член ЄС;
- б) країна-претендент на членство у ЄС;
- в) країна-член ЄАВТ;
- г) немає правильної відповіді.

30. Латвія, Литва, Естонія:

- а) приєдналися до ЄС 2007 року;
- б) приєдналися до ЄС 2004 року;
- в) беруть участь в ОЧЕС;
- г) беруть участь у СНД.

9.3. Ситуаційні завдання

9.3.1. Укажіть початок функціонування Північноамериканської зони вільної торгівлі. Зробіть аналіз розвитку зазначеного процесу. Визначте його результати для:

- а) США;
- б) Канади;
- в) Мексики;
- г) європейських країн;
- д) країн СНД.

9.3.2. Уважно прочитайте текст кейса та дайте відповіді на запитання.

Кейс "Суперечності в розвитку міжнародних інтеграційних угруповань"

Виникнення та розвиток інтеграційних угруповань суверенних держав – процес складний і суперечливий. Основною його суперечністю є суперечність між національними, державно оформленими й інтернаціональними економічними інтересами. Перші є об'єктивним наслідком виникнення та розвитку суверенних держав і національної економіки, другі є відмінною рисою інтернаціоналізації господарського життя, наслідком все більшої цілісності світового господарства, виникнення і розвитку міжнародного виробництва, економічної транснаціоналізації та глобалізації. Зазначена суперечність – основна суперечність усього процесу інтернаціоналізації господарського життя, що виявляється на кожній його стадії у специфічних конкретних виявах.

На стадії міждержавної інтеграції цю суперечність виявляють, по-перше, у зіткненні економічних інтересів держав усередині інтеграційного утворення, по-друге, як суперечність інтересів різних регіональних інтеграційних угруповань, по-третє, як суперечність інтересів регіональної інтеграції та міжнародних економічних організацій і корпорацій.

На вияви основної суперечності великий вплив мають: рівень соціально-економічного розвитку країн-учасниць інтеграції; масштаби й темпи економічних і політичних перетворень; характер ринкових та політичних реформ; суперечність між економікою і політикою, обумовлені й суб'єктивними факторами (зокрема національними амбіціями, прагненням до використання влади в особистих цілях керівних еліт окремих держав); стан міжнародних економічних і політичних відносин, зокрема, характер світової ринкової кон'юнктури.

Економічні інтереси держав стикаються під час визначення цін і митних зборів на товари та послуги, умов іноземного інвестування, кредитування проектів; під час вирішення проблем використання інтелектуальної власності, проблем розвитку міжнародного виробництва, створення вільних економічних зон; під час розроблення та реалізації міжнародних договорів і спільних законодавчих актів у межах інтеграції, що ведуть до деякого обмеження суверенітету. Водночас національні інтереси часто заходять у суперечність з інтернаціональними інтересами під час вирішення глобальних проблем екології, розвитку транспорту та енергетики, міграційних процесів, конверсії військового виробництва, використання досягнень науки, науково-технічного прогресу, освіти, охорони здоров'я тощо. Для послідовного вирішення всіх цих суперечностей необхідний механізм міждержавного співробітництва, який забезпечував би оптимальне поєднання національних та інтернаціональних інтересів.

Запитання до кейса

1. Які суперечності існують у таких інтеграційних угрупованнях, як ЄС, НАФТА, СНД?
2. Які механізми розв'язання цих суперечностей використовують країни-учасниці?

9.3.3. Уважно прочитайте текст кейса та дайте відповіді на запитання.

Кейс "Створення зон вільної торгівлі"

Україна і Китай можуть створити зону вільної торгівлі (ЗВТ).

Очевидно, що у створенні зони вільної торгівлі зацікавлений, насамперед, Китай. Китай претендує на значно більшу роль у світі, зокрема і в економіці, порівняно з тією, що він відіграє сьогодні. Уже зараз китайська економіка є другою у світі після американської та має великі амбіції до розвитку. Крім того, останнім часом загострилися торговельні відносини КНР із США, у зв'язку з чим КНР потрібні нові ринки збуту.

КНР уже кілька років намагається почати діалог з Україною щодо угоди про ЗВТ, натомість обіцяючи безвізовий режим, кредити, інвестиції. Але наскільки реальними є шанси на те, що ЗВТ між Китаєм і Україною буде створено?

На думку багатьох експертів, для України режим вільної торгівлі з Китаєм є украй не вигідним. Уже сьогодні Україна має значне від'ємне сальдо в торгівлі з Китаєм, причому співвідношення експорту-імпорту – одне з найгірших, порівняно з іншими торговими партнерами. Якщо, наприклад, торговельний оборот із Китаєм, унаслідок створення ЗВТ виросте до 10 млрд дол. США, із них 7 – 8 млрд дол. США буде імпортом із Китаю, а решта – українським експортом у КНР. Це означає, що те негативне торговельне сальдо, яке є в Україні з усіма країнами світу, фактично, зросте вдвічі.

Важливо також проаналізувати структуру торгівлі України та Китаю. Так, Україна експортує в Китай в основному сировину (приблизно 90 %). Це залізна руда, рослинне масло, сільськогосподарська продукція сировинного характеру. А 90 % китайського імпорту в Україну – це товари з високим рівнем доданої вартості – продукція машинобудування, автомобілебудування, продукція легкої промисловості, товарів народного споживання.

За іншими експертними оцінками, режим вільної торгівлі з Китаєм як раз може бути вигідним Україні. Китайські товари за рахунок низької

ціни й без спеціальних режимів торгівлі вже навчилися проникати по всьому світу, зокрема, і в Україні. Наявність ЗВТ не створить для них особливих преференцій, але серйозно зможе допомогти українській продукції, передусім, аграрній, потрапити на величезний ринок Китаю. У цьому сенсі китайський ринок із його 1,5 млрд потенційних споживачів може бути дуже цікавим для українських виробників сільськогосподарської продукції. Інтерес України у створенні ЗВТ з Китаєм може полягати в можливості залучення китайських інвестицій у вітчизняні інфраструктурні проекти, для яких знайти зацікавленого інвестора досить складно, оскільки середня окупність таких проектів близько 30 років.

Китай, зі свого боку, можливо, не розглядає Україну як фінальний пункт призначення своєї продукції, а може бути зацікавлений у тому, щоб використовувати нашу країну як проміжний пункт для виходу на європейські ринки, завдяки можливостям, які відкриває зона вільної торгівлі Україна – ЄС. Крім того, Україна для Китаю може бути цікава в аспекті можливої логістичної бази.

Запитання до кейса

1. Як ви оцінюєте перспективи створення зони вільної торгівлі між Україною та КНР?
2. Які статичні та динамічні ефекти від інтеграції можна спостерігати?
3. Який, на вашу думку, має вигляд баланс інтересів двох країн?
4. Чи не суперечить таке інтеграційне об'єднання національним стратегічним інтересам України?

9.4. Розрахункові задачі

9.4.1. Автомобільна шина в Україні коштує 90 дол. США, у Південній Кореї – 70 дол. США, у Туреччині – 50 дол. США. Україна для міжнародного автомобільного ринку є малою країною і її торгівля автомобілями та їхніми комплектними виробами не впливає на рівень міжнародних цін.

1. В Україні запроваджують стовідсотковий адвалорний імпорتنний тариф на імпорт автомобільних шин. Чи будуть українські резиденти продовжувати імпорт шин?

2. Якщо після цього Україна створить митний союз із Туреччиною, то чи буде вона сама виробляти потрібні шини, чи буде їх імпортувати (за інших незмінних умов)?

3. Які стандартні ефекти виникають під час створення митного союзу між Україною і Туреччиною за цих умов?

4. Нехай тепер в Україні вводять не сто-, а п'ятдесятивідсотковий адвалорний тариф на імпорт шин. Чи буде Україна продовжувати імпорт шин?

5. Якщо тепер Україна створить митний союз із Туреччиною, то чи буде вона сама виробляти шини, чи буде їх імпортувати?

6. Який стандартний ефект виникає від створення митного союзу між Україною і Туреччиною?

9.4.2. Припустіть, що Норвегія розглядає можливість свого приєднання до ЄС. Проаналізуйте вигоди та витрати від цього кроку на прикладі ринку телевізорів.

Нехай на світовому ринку рівень ціни визначається японськими виробниками, і японський телевізор із середньою діагоналлю коштує 450 дол. США. Ціна аналогічних телевізорів, вироблених у країнах ЄС, – 520 дол. США. Власного виробництва телевізорів Норвегія немає. У Норвегії діє митний тариф у розмірі 15 %.

Як буде відбуватися торгівля телевізорами в Норвегії в разі приєднання до ЄС, якщо у країнах ЄС діє адвалорне мито на телевізійні приймачі в розмірі 8,8 %.

9.4.3. Як відомо, із 1 січня 2016 року почало діяти в режимі тимчасового використання Положення про утворення зони вільної торгівлі Україна – ЄС, а з 1 вересня 2017 року Угода про асоціацію України з Європейським Союзом набула чинності. За цей період торговельні відносини України з Європейським Союзом суттєво розширилися. Використовуючи статистичну інформацію, наведену в табл. 9.1 – 9.3, дайте оцінку рівню інтеграції, розрахувавши коефіцієнти відносного вподобання України та її найбільших торговельних партнерів у межах ЄС – Німеччини, Польщі та Італії.

Таблиця 9.1

**Зовнішня торгівля України товарами
в аспекті окремих торговельних партнерів, у 2016 – 2017 рр.,
млрд дол. США**

| Роки | Німеччина | | Італія | | Польща | |
|------|-----------|--------|---------|--------|---------|--------|
| | експорт | імпорт | експорт | імпорт | експорт | імпорт |
| 2016 | 1,423 | 4,318 | 1,929 | 1,358 | 2,200 | 2,693 |
| 2017 | 1,754 | 5,445 | 2,469 | 1,625 | 2,724 | 3,453 |

**Загальний імпорт товарів окремих країн-членів ЄС у 2016 – 2017 рр.,
млрд дол. США**

| Роки | Німеччина | Італія | Польща |
|------|-----------|---------|---------|
| 2016 | 1 022,135 | 389,794 | 193,077 |
| 2017 | 1 134,440 | 432,977 | 223,665 |

**Показники експорту товарів в Україні та світі у 2016 – 2017 рр.,
млрд дол. США**

| Роки | Україна | Загалом світ |
|------|---------|--------------|
| 2016 | 36,362 | 15 640 |
| 2017 | 43,264 | 17 700 |

9.5. Методичні рекомендації до виконання завдань

Із урахуванням стовідсоткового адвалорного тарифу ціни імпортованих шин для українських резидентів досягнуть рівня:

а) із Південної Кореї $P_{it} = (70 + 70 : 100 \times 100) = 140$ дол. США;

б) із Туреччини $P_{it} = (50 + 50 : 100 \times 100) = 100$ дол. США.

Ці ціни значно перевищують ціну шини, виробленої в Україні. Отже, імовірно за все, українські резиденти відмовляться від імпорту іноземних шин, якщо не буде ніякого політичного мотиву.

2. У разі створення митного союзу з Туреччиною Україна зможе імпортувати турецькі шини за ціною $P = 50$ дол. США. Тоді вона відмовиться від власного виробництва і південнокорейського імпорту, який буде коштувати 140 дол. США за кожну шину.

3. У разі створення митного союзу України з Туреччиною виникне ефект зростання добробуту, оскільки менш ефективне українське виробництво шин буде заміщуватися більш дешевим імпортом із Туреччини до України.

4. У разі запровадження п'ятдесятивідсоткового адвалорного мита для українських резидентів імпорتنі ціни досягнуть рівня

а) із Південної Кореї $P_{it} = (70 + 70 : 100 \times 50) = 105$ дол. США;

б) із Туреччини $P_{it} = (50 + 50 : 100 \times 50) = 75$ дол. США.

Ціни імпорту з Південної Кореї перевищують внутрішні ціни українського виробництва шин на 15 дол. США, тому вітчизняні резиденти імпортувати їх не будуть. Водночас турецькі шини з урахуванням імпортного мита для українських резидентів будуть коштувати на 15 дол. США менше, ніж вітчизняні шини. Є резон імпортувати в Україну саме турецькі шини.

5. У ситуації, яка склалася із запровадженням п'ятдесятивідсоткового адвалорного імпортного тарифу, якщо буде створено митний союз із Туреччиною, то українські резиденти будуть імпортувати зарубіжні шини та відмовляться від вітчизняних, дорожчих за імпортні.

6. Як і раніше, у разі створення митного союзу виникає ефект зростання добробуту за фактором більш високої продуктивності.

Для характеристики рівня реальної інтеграції використовують такі коефіцієнти:

1. *Уподобання*. Він дозволяє виявити торговельні зв'язки, у яких країни мають високий ступінь тяжіння одна до одної. Якщо значення коефіцієнта дорівнює нулю, то торговельні зв'язки між державами відсутні, якщо одиниці, то вони перебувають на середньому рівні. Чим більше значення коефіцієнта, тим сильніша торговельна інтеграція між країнами:

$$K_n = \frac{T_i}{T_w}, \quad (9.1)$$

де T_i – частка торговельного партнера в торгівлі з будь-якою країною;

T_w – питома вага країни-партнера в міжнародній зовнішній торгівлі.

2. *Взаємного уподобання*. Становить середню величину з показників переваги першого партнера над другим і навпаки. Важливість товарних потоків неможливо порівняти, використовуючи показники, розраховані на одну країну. Усунути вказаний недолік можна, визначаючи коефіцієнт на дві країни одночасно.

3. *Відносного уподобання*. Він демонструє, наскільки вища інтенсивність міжнародних торговельних зв'язків між двома країнами, порівняно

з їхніми відносинами з усіма іншими державами. Чим більше значення цього показника перевищує одиницю, тим вищий ступінь переваги. Його розраховують за такою формулою:

$$K_p = \frac{(E_{AB} + Z_{BA})E_W}{E_{AW} Z_{BW}}, \quad (9.2)$$

де $E_{AB} + Z_{BA}$ – сумарний обсяг двосторонньої торгівлі;

E_{AW} , Z_{BW} – загальний експорт та імпорт країн А і В, відповідно;

E_W – загальний обсяг світового експорту.

9.6. Запитання для самодіагностики за темою 9

1. Які передумови та цілі міжнародної економічної інтеграції?
2. Охарактеризуйте основні етапи інтеграційного процесу.
3. Що таке "статичні" та "динамічні ефекти" інтеграції? Яка між ними різниця?
4. Визначте, у яких випадках виникає: а) ефект створення торгівлі; б) ефект відхилення торгівлі.
5. Чому інтеграція сприяє зростання добробуту країн, які беруть у ній участь?
6. Проаналізуйте еволюцію західноєвропейської інтеграції.
7. У чому полягають особливості економічної політики Європейського Союзу?
8. Як вплинуло створення Європейського валютного союзу на економічний розвиток:
 - а) країн Західної Європи;
 - б) країн Східної та Центральної Європи;
 - в) світової економіки загалом?
9. Як поєднуються спільні та національні інтереси країн-членів НАФТА?
10. Які фактори зумовили створення МЕРКОСУР?
11. Яку роль відіграє АСЕАН в економіці Азійсько-Тихоокеанського регіону?
12. Дайте характеристику сучасного розвитку інтеграції в Африці.

Рекомендована література до теми 9: [7; 8; 10; 23 – 27; 37 – 39; 42; 46; 50; 52; 53; 57; 78; 81; 85].

10. Міжнародні економічні організації в багатосторонньому економічному співробітництві та регулюванні міжнародних економічних відносин

10.1. Ключові поняття

Міжнародні організації – це об'єднання суверенних держав, створене на основі міжнародного договору і статуту для виконання певних функцій, які мають систему постійно діючих органів, володіють міжнародною правосуб'єктністю та засновані, відповідно до міжнародного права.

Міжнародна економічна організація – це організація, створена на основі міжнародних угод, із метою уніфікації, регулювання, вироблення спільних рішень у сфері міжнародних економічних відносин. Міжнародні економічні організації, залежно від напрямів, розподіляють на універсальні та спеціалізовані.

Найвідомішою міжнародною організацією є **Організація Об'єднаних Націй (ООН)**, яка функціонує із жовтня 1945 р.

Економічна діяльність ООН охоплює чотири головні напрями: вирішення загальних для всіх країн глобальних економічних проблем; сприяння економічному співробітництву держав із різними рівнями соціально-економічного розвитку; сприяння господарському розвитку країн, що розвиваються; вирішення проблем регіонального економічного розвитку. Основними структурними підрозділами системи органів економічного і фінансового співробітництва в межах ООН є три із шести головних органів, названих у Статуті: Генеральна Асамблея ООН, Економічна і соціальна рада ООН та Секретаріат ООН.

Генеральна Асамблея ООН – це вищий форум у межах ООН для обговорення найбільш важливих, ключових проблем, зокрема економічного характеру. Свої функції в цьому напрямі Асамблея здійснює, головним чином, через Другий комітет (з економічних і фінансових питань), який є одним із головних комітетів Асамблеї.

Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОП) координує всю діяльність ООН у соціально-економічній сфері. Вона є: відповідальним спеціалізованим форумом держав у межах ООН для кваліфікованого обговорення міжнародних економічних і соціальних проблем та розроблення принципової політичної лінії; координатором усієї діяльності ООН з економічних

і соціальних питань та діяльності спеціалізованих установ ООН; організатором підготовки кваліфікованих досліджень із загальних і спеціальних проблем економічного й соціального розвитку та міжнародного співробітництва.

У межах ЕКОСОП здійснює діяльність **п'ять комісій регіонального спрямування**: Європейська економічна комісія (**ЄЕК**), створена 1947 року у складі 55 країн; Економічна комісія для Латинської Америки та Карибського басейну (**ЕКЛАК**), створена 1948 року у складі 55 країн; Економічна комісія ООН для Азії та Тихого океану (**ЕСКАТО**), створена 1947 року у складі 49 країн регіону; Економічна і соціальна комісія ООН для Західної Азії (**ЕСКЗА**), створена 1973 року у складі 13 країн (переважно арабського Близького Сходу); Економічна комісія ООН для Африки (**ЕКА**), створена 1958 року у складі 53 країн.

Секретаріат ООН – це адміністративно-виконавчий орган, який обслуговує нормальне функціонування інших інститутів ООН та установ і виконує конкретні доручення. Переважна більшість співробітників центрального апарату працює на економічну службу.

Існує досить велика кількість **пов'язаних з ООН спеціалізованих установ і міжурядових організацій**, які відіграють помітну роль у багатосторонньому економічному співробітництві, а також регулюванні міжнародних економічних відносин. Серед них:

Організація Об'єднаних Націй із промислового розвитку (ЮНІДО) – це спеціалізована установа ООН для сприяння індустріалізації країн, що розвиваються, їхнього промислового розвитку шляхом мобілізації національних і міжнародних матеріальних та фінансових ресурсів;

Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) є міжнародною програмою з надання багатосторонньої технічної й передінвестиційної допомоги країнам, що розвиваються, у найважливіших секторах економіки. Допомогу ПРООН фінансують за рахунок добровільних внесків;

Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), заснована 1945 року, охоплює 184 держави-учасниці. Мета – сприяння розвитку підприємств перероблення, збуту та розподілу продовольчих та сільськогосподарських товарів; підвищення рівня життя сільського населення; здійснення програм технічного співробітництва;

Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР), заснований 1977 року, охоплює 165 країн-учасниць. Мета – фінансування

проектів та програм збільшення виробництва продовольчих товарів, мобілізація додаткових засобів для надання допомоги країнам-учасницям, що розвиваються, допомога бідним прошаркам населення;

Міжнародна морська організація (ІМО), заснована 1958 року, охоплює 166 держав-учасниць. Мета – здійснення співпраці та обміну інформацією між країнами з технічних питань, сприяння встановленню стандартів і норм морської безпеки;

Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО), заснована 1947 року, охоплює 189 країн. Мета – налагодження безпечної та планомірної діяльності й розвитку цивільної авіації; задоволення потреб населення в регулярних, економічних повітряних перевезеннях; встановлення норм та міжнародних правил цивільної оборони;

Всесвітня організація з туризму (ВОТ), заснована 1975 року, охоплює 138 країн-учасниць. Мета – сприяння розвитку туризму, технічне співробітництво щодо підвищення якості туристичного бізнесу, збирання та опрацювання інформації з туристичної діяльності.

Загальна економічна компетенція притаманна не тільки ООН, а й регіональним інтеграційним об'єднанням (ЄС, ЄАВТ, ОЧЕС, СНД, АСЕАН), а також ОЕСР і консультативним групам держав.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – це міжнародна організація, що об'єднує 34 економічно розвинені країни світу, заснована, із метою координації економічної політики країн-учасниць та пом'якшення суперечностей, що виникають у світових господарських зв'язках.

Консультативні групи держав формуються для вирішення проблем міжнародної економіки, які виникають у процесі розвитку міжнародних відносин. Країни групуються, залежно від спільності інтересів у сфері світової економіки. Назва груп відповідає їхній кількості. Найвідоміші консультативні групи країн – Група семи, Група двадцяти, Група сімдесяти семи.

Міжнародні валютно-фінансові організації створено, із метою допомоги зниженню рівня бідності та фінансування інвестицій, які будуть сприяти економічному зростанню країн, що розвиваються.

Світовий банк – це кредитна установа, яка складається із шести тісно пов'язаних між собою організацій, що входять до системи ООН. Мета Світового банку полягає у сприянні економічному розвитку на користь найбільш бідних верств населення у країнах, що розвиваються. Світовий

банк надає позики країнам, із метою зниження рівня бідності та фінансування інвестицій, які будуть сприяти економічному зростанню.

До Групи Світового банку входять такі інституції:

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), створений 1945 року, із метою надання кредитів відносно багатим країнам, що розвиваються;

Міжнародна асоціація розвитку (МАР), заснована 1960 року, із метою надання кредитів на особливо пільгових умовах найбіднішим країнам, що розвиваються;

Міжнародна фінансова корпорація (МФК), створена 1956 року для сприяння економічному розвитку у країнах, що розвиваються, через надання підтримки приватному сектору;

Багатостороннє агентство гарантування інвестицій (БАГІ), створене 1988 року, діяльність якого спрямовано на підтримку іноземних інвестицій у країнах, що розвиваються;

Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС), створений 1966 року, із метою сприяння збільшенню потоків міжнародних інвестицій шляхом надання послуг з урегулювання суперечок між урядами та іноземними інвесторами;

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – це міжурядова організація, призначена для регулювання валютно-кредитних відносин між державами-членами й надання їм фінансової допомоги за валютних ускладнень, що викликаються дефіцитом платіжного балансу шляхом надання коротко- і середньострокових кредитів в іноземній валюті, створений 1944 року;

Банк міжнародних розрахунків виконує дві основні функції: сприяння співробітництву між центральними банками країн-членів і забезпечення додаткових сприятливих умов для міжнародних фінансових операцій.

Регіональні банки розвитку, створені за зразком МБРР, діють в основних регіонах планети (Міжамериканський банк розвитку, Азійський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку). Функціонує ряд субрегіональних банків, сферу діяльності яких обмежено невеликою групою країн (Східно-Африканський банк розвитку, Андська корпорація розвитку, Євразійський банк розвитку). Метою діяльності регіональних і субрегіональних банків розвитку є стимулювання економічного розвитку регіону.

Паризький клуб – це неформальна урядова організація країн-кредиторів.

Лондонський клуб – це неформальна організація банків-кредиторів, створена для врегулювання питань заборгованості іноземних позичальників перед членами цього клубу.

Галузеві економічні організації утворюють для досягнення координації міжнародного економічного співробітництва в окремій галузі чи сфері діяльності. Їх можна розподілити на міжурядові та неурядові організації.

До **міжурядових галузевих організацій** належать:

у промисловості – Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Асоціація країн-експортерів залізної руди (АПЕФ), Міжнародна рада з олова, Міжурядова рада країн-експортерів міді, Міжнародна енергетична конференція та ін.;

у сільському господарстві – Міжнародна комісія з рису, Міжнародна угода із зерна, Міжнародний комітет із чаю, Міжнародна угода з цукру, Рада виробників какао-бобів, Організація з кави, Міжафриканська організація з кави, Федерація кави Америки, Союз країн-експортерів бананів та ін.;

у галузі транспорту і зв'язку – Міжнародний комітет із залізничного транспорту, Арабський поштовий союз тощо.

Неурядові галузеві організації існують у формі міжнародних спілок виробників (підприємств, картелів, міжнародних асоціацій): Міжнародна конференція виробників електроенергії, Міжнародний союз підприємств газової промисловості, Міжнародна федерація торговців сталлю, трубами та металами, Міжнародна асоціація з виробництва мила і мийних засобів, Міжнародна асоціація власників підприємств з виробництва шпалер, Картель із радіоапаратури; фосфатний, содовий, сірниковий, калійний, азотний, нафтовий, алюмінієвий, трубний, електроламповий картелі.

10.2. Тестові завдання

1. Назвіть неформальну міжурядову організацію країн-кредиторів, членів МВФ:

- а) Лондонський клуб;
- б) Римський клуб;
- в) Паризький клуб;
- г) Дакарський клуб.

2. Спеціалізованою установою ООН у галузі промислового розвитку є:

- а) ЮНКТАД;
- б) ЮНЕСКО;
- в) ЮНІДО;
- г) ЕКОСОР.

3. Генеральна Асамблея ООН складається із:

- а) представників держав-членів, кожний із яких має один голос;
- б) представників від груп країн за територіальною ознакою;
- в) представників держав-членів із кількістю голосів, залежно від кількості населення країни;
- г) усе перелічене є неправильним.

4. Постійними членами Ради Безпеки ООН є:

- а) Канада, Франція, США, Китай, Швеція;
- б) Велика Британія, Китай, Росія, США, Франція;
- в) Китай, Росія, Нідерланди, Швеція, Німеччина;
- г) США, Франція, Німеччина, Італія, Японія.

5. Європейський банк реконструкції та розвитку за головну мету діяльності має:

- а) допомогу країнам, що розвиваються;
- б) сприяння економічному розвитку і реконструкції країн Центральної та Східної Європи;
- в) інвестування проектів, які реалізують у країнах ЄС;
- г) усе перелічене є правильним.

6. До якої форми інвестування МВФ належить стенд-бай:

- а) регулярного;
- б) концесійного;
- в) спеціального;
- г) немає правильної відповіді?

7. До складу якого органу ООН належать регіональні комісії ЄЕК, ЕКА, ЕСКАТО, ЕСКЗА, ЕКЛАК:

- а) Ради Безпеки;
- б) ЕКОСОР;

- в) Генеральної Асамблеї;
- г) Секретаріату?

8. Яка комісія ООН стосується питань Азії та Тихого океану:

- а) ЕСКАТО;
- б) ЕСКЗА;
- в) ЕКА;
- г) ЕКЛАК?

9. Основними розбіжностями в діяльності МАР і МБРР є такі:

- а) МБРР надає позики тільки розвиненим країнам;
- б) відсоткові ставки за кредитами МБРР значно нижчі;
- в) відсоткові ставки за кредитами МАР значно нижчі;
- г) МАР надає безвідсоткові кредити.

10. Головною метою БАГІ є:

- а) заохочення інвестицій на виробничі цілі в державах-членах шляхом надання гарантій, спільного перестраховування та сприяння потоку інвестицій;
- б) стимулювання інвестицій у країни з високим промисловим потенціалом;
- в) формування напрямів, пріоритетів і регулювання розмірів інвестування;
- г) стимулювання інвестицій в АПК шляхом надання урядових гарантій і страхування;

11. Членом якого з банків є Україна:

- а) Міжнародного банку економічного співробітництва;
- б) Європейського банку реконструкції та розвитку;
- в) Банку міжнародних розрахунків;
- г) немає правильної відповіді?

12. Серед цілей МВФ головною метою є:

- а) спостереження за станом міжнародної валютної системи;
- б) підтримка загальної системи розрахунків;
- в) сприяння стабільності обмінних курсів валют;
- г) надання кредитів.

13. Організація європейського економічного співробітництва згодом перетворилася на:

- а) ЄОВС;
- б) ЄАВТ;
- в) ОЕСР;
- г) ЄС.

14. Україна стала членом ООН:

- а) 1945 р.;
- б) 1960 р.;
- в) 1991 р.;
- г) 1994 р.

15. Україна стала членом Світового банку:

- а) 1992 р.;
- б) 1945 р.;
- в) 1991 р.;
- г) 1994 р.

16. ЄБРР надає кредити:

- а) тільки державним компаніям;
- б) тільки приватним компаніям;
- в) компаніям, які приватизують;
- г) державним і приватним компаніям, але перевагу віддають приватному сектору.

17. Організацію економічного співробітництва та розвитку створено:

- а) 1974 р.;
- б) 1983 р.;
- в) 1945 р.;
- г) 1961 р.

18. Членство України в ООН забезпечує:

- а) технічну і фінансову допомогу;
- б) підвищення ролі України у світі;
- в) інформацію, експертні послуги;
- г) усі зазначені переваги.

19. До Бреттон-Вудських інституцій належать:

- а) ООН та ОЕСР;
- б) МВФ і МБРР;
- в) Паризький і Лондонський клуби;
- г) Група семи та Група двадцяти.

20. ОПЕК належить до:

- а) спеціалізованих установ ООН;
- б) міжнародних валютно-кредитних установ;
- в) міжнародних галузевих організацій;
- г) регіональних комісій ООН.

10.3. Ситуаційні завдання

10.3.1. Уважно прочитайте текст кейса та дайте відповіді на запитання.

Кейс "Розвиток багатостороннього співробітництва та регулювання МЕВ"

Загально визнано, що міжнародні організації відіграють істотну роль у формуванні глобального інституційного середовища. Водночас слід погодитися, що "глобальні економічні організації на сучасному етапі не виконують належним чином функції врегулювання процесів глобалізації та часто обмежують поширення її позитивного ефекту". Наголошуючи на тому, що сучасні міжнародні організації не готові представляти інтереси всього людства, Дж. Стігліц звертає увагу на те, що більшість із них надто бюрократизовані та недостатньо прозорі, оскільки їхніх керівників обирають без прямої участі світового співтовариства.

На сьогодні є багато різних концепцій і моделей нового глобального управління. Це формування єдиного світового уряду, реформування міжнародних організацій, насамперед ООН; утвердження однополярності світу і легітимізація гегемонізму США; визнання поліцентричності світу та необхідності участі в глобальному управлінні не лише держав і міждержавних утворень, а й інших акторів.

Наприклад, відомий британський соціолог, директор Лондонської школи економіки та політичних наук Е. Гідденс вважає, що ефективна система глобального управління могла бути створена за приблизно такою самою схемою, яку покладено в основу політичних інституцій Європейського Союзу: представницький орган (парламент) і міжурядовий орган

(рада міністрів), а також повноважний міжнародний суд. Така система інституцій, безумовно, відрізнялася б за своєю роллю та функціями від наявних сьогодні інституцій ЄС. Однак вона могла б розвиватися в тому самому напрямі. Зокрема, СОТ, МВФ і Світовий банк могли б бути об'єднані в один орган, тоді як ООН, навпаки, можна було б розподілити на парламент і раду. У цій концепції глобального управління ОЕСР могла б стати більш розширеною та поглинути ЄС, посилив свої прерогативи до наявних сьогодні у ЄС. Як уважає Е. Гідденс, система, яку він пропонує, не тільки забезпечила б керованість на глобальному рівні, а й експансію демократії як умову для ефективного регулювання світової економіки, наступ на глобальну економічну нерівність та контроль за екологічними ризиками.

Запитання до кейса

1. Чи можливі, на вашу думку, такі трансформації системи міжнародного регулювання в найближчій перспективі?
2. Яких удосконалень, по-вашому, потребує чинний механізм багатостороннього економічного співробітництва та регулювання МЕВ?

10.3.2. Уважно прочитайте текст кейса та дайте відповіді на запитання.

Кейс "Співробітництво країн із МВФ"

Міжнародний валютний фонд і Світовий банк посідають сьогодні дуже важливе місце в системі регулювання міжнародних економічних відносин. Водночас діяльність МВФ і Світового банку є яскравою ілюстрацією суперечливих проблем, які породжує функціонування сучасних міжнародних організацій. Хоча МВФ було засновано 1944 року на конференції у Бреттон-Вудсі для нагляду за глобальними правилами управління грошовими та валютними відносинами, його основну діяльність протягом останнього часу спрямовано на забезпечення технічними консультаціям, економічним керівництвом і фінансовими позиками слабких економік, переважно країн, що розвиваються. До того ж доступ до фінансової допомоги надають на специфічних умовах, які часто називають принципом "обумовленості". Так, наприклад, МВФ може наполягати на тому, щоб уряд, який потребує фінансової допомоги, обмежив кредитування та скоротив державні видатки, мінімізував заробітну плату, девальював національну валюту, скоротив програми соціального забезпечення тощо.

Однак жорстко обумовлене кредитування для країн із трансформаційними економіками досить часто супроводжено напруженістю

та соціальними конфліктами, які загострюють проблеми розвитку перехідних економік в умовах глобалізації. Відомий західний дослідник Д. Гелд звертає увагу на те, що останнім часом МВФ має тенденцію здійснювати "структурну перебудову", відповідно до міжнародної економіки як заданої точки орієнтації, не беручи до уваги як зовнішні причини труднощів країн, так і структурний тиск і жорсткість самої світової економіки. На думку вченого, країни, що розвиваються, за сучасних умов мають не так багато можливостей чинити цьому опір.

Запитання до кейса

1. Які є приклади успішної співпраці окремих країн із МВФ, а у яких випадках результати, що були досягнуті, не відповідали очікуванням?
2. Які особливості сучасного співробітництва окремих країн (на прикладі розвинених країн, тих, що розвиваються, і країн із трансформаційною економікою) із МВФ?

10.4. Запитання для самодіагностики за темою 10

1. Визначте передумови створення міжнародних організацій та їхнє місце в розвитку міжнародних відносин
2. За якими критеріями класифікують міжнародні організації?
3. Дайте порівняльну характеристику міжнародних і наднаціональних організацій.
4. У чому полягають особливості кредитної діяльності МВФ?
5. Які організації входять до структури Світового банку?
6. У чому полягають відмінності між Міжнародною асоціацією розвитку та Міжнародною фінансовою корпорацією?
7. Яка мета створення Міжнародного банку реконструкції та розвитку?
8. У чому полягає специфіка діяльності Міжнародного агентства гарантій інвестицій?
9. Які існують регіональні банки розвитку?
10. Які групи міжнародні галузеві організації існують? Наведіть приклади.
11. Визначте особливості співробітництва України з міжнародними організаціями.

Рекомендована література до теми 10: [7 – 9; 11; 15; 16; 26; 27; 31; 38; 41; 44; 48; 53; 54; 68; 71; 72; 76; 77; 79; 85].

11. Економічна єдність світу і глобальні проблеми міжнародних економічних відносин

11.1. Ключові поняття

Глобалізація – це процес всесвітньої економічної, політичної й культурної інтеграції та уніфікації. Глобалізація є складним, багатофакторним і багатовекторним процесом, який охоплює різноманітні за походженням, сферами вияву, механізмами та наслідками явища. Глобалізацію розглядають як якісно новий етап у розвитку інтернаціоналізації господарського життя.

Інтернаціоналізація господарської діяльності – це посилення взаємозв'язку і взаємозалежності економік окремих країн, вплив міжнародних економічних відносин на національні економіки, участь країн у світовому господарстві.

Глобалістика – це нова галузь наукового знання, яка об'єднала представників різних наук, стала синтезом багатьох дисциплінарних підходів до дослідження різноманітних виявів глобалізації.

Основні виміри глобалізації: соціально-економічний, соціально-політичний і соціокультурний.

Соціально-економічна глобалізація – це щораз більша всезагальна господарська взаємозалежність суб'єктів міжнародної економіки. Вона становить основу глобалізаційних процесів і веде до формування нової відносно цілісної економічної системи – глобальної економіки. Соціально-економічна глобалізація стала наслідком двох основних процесів – поглиблення інтернаціоналізації економічного розвитку та прискорення науково-технічного прогресу.

Основні форми вияву (ознаки) глобалізації:

інтенсифікація і зростання масштабів міжнародної торгівлі товарами та послугами;

фінансова глобалізація – щораз більша єдність та взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу;

поглиблення інтернаціоналізації виробництва, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами;

інтенсифікація руху та зростання масштабів міжнародної трудової міграції;

інтенсифікація регіональних інтеграційних процесів;

формування глобальної інфраструктури;
створення інституцій міждержавного, міжнародного регулювання глобальних проблем;

послаблення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики;

уніфікація стандартів, цінностей, принципів функціонування економічних систем різних рівнів.

Позитивні наслідки (переваги) глобалізаційних процесів:

глобалізація сприяє поглибленню спеціалізації та міжнародного поділу праці, економії на масштабах виробництва;

підсилює вигоду від вільної торгівлі;

сприяє загостренню міжнародної конкуренції;

може привести до підвищення продуктивності праці;

дає країнам можливість мобілізувати більш значний обсяг фінансових ресурсів;

створює серйозну основу для вирішення загальних проблем людства.

Негативні наслідки (загрози) глобалізації:

несправедливий розподіл благ від глобалізації, що породжує загрозу конфліктів на регіональному, національному та інтернаціональному рівнях;

нерівномірність розподілу переваг від глобалізації в аспекті окремих галузей національної економіки;

можлива деіндустріалізація національних економік;

можливість переходу контролю над економікою окремих країн від суверенних урядів до інших рук, зокрема до сильніших держав, ТНК або міжнародних організацій;

можлива дестабілізація фінансової сфери;

потенційна регіональна або глобальна нестабільність через взаємозалежності національних економік на світовому рівні.

Глобальні проблеми людства мають загальнопланетарний характер, зачіпають життєві інтереси всіх країн і народів світу та можуть бути вирішені лише в результаті їхньої взаємодії.

Глобальні проблеми людства умовно розподіляють на:

політичні – проблеми миру та війни, гонки озброєнь у світовому масштабі, політичного протистояння військових блоків, регіональних військово-політичних і релігійних конфліктів;

екологічні – проблеми знищення природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, техногенних катастроф, використання ресурсів Світового океану, зміни клімату та ін.;

демографічні – несприятливі для економічного розвитку динаміки кількості населення та зрушення у його структурі;

економічні – паливно-енергетична, сировинна, продовольча проблеми; проблеми сталого розвитку міжнародної економіки; ліквідації відсталості країн, що розвиваються, та ін.;

соціально-економічні – проблеми розвитку людського потенціалу, охорони здоров'я, освіти, зайнятості, бідності, біженців, злочинності та ін.

11.2. Тестові завдання

1. В основі глобалізації лежить:

- а) інтернаціоналізація людської діяльності;
- б) міжнародний територіальний поділ праці;
- в) транснаціоналізація світової економіки;
- г) глобальний простір.

2. Головними суперечностями, що виникають у процесі глобалізації, є суперечності між:

- а) країнами та інтеграційними регіональними структурами;
- б) країнами з ринковою економікою і країнами з перехідною економікою;
- в) країнами з розвинутою економікою (в основному північними країнами) і найменш розвиненими країнами світового господарства, розташованими на Півдні;
- г) провідними країнами світу;
- д) країнами, що розвиваються.

3. Основною рисою глобалізації світового господарства є:

- а) лібералізація зовнішньої торгівлі;
- б) посилення ролі ТНК у світовій економіці;
- в) невирішеність проблеми зовнішньої заборгованості;
- г) посилення міжнародного тероризму;
- д) підвищення регулятивної ролі міжнародних економічних організацій;

е) перехід від вертикальної організації економічних відносин до горизонтальної (мережевий) на основі нових інформаційних технологій.

4. У галузевій структурі розвинутих країн провідною галуззю сьогодні є:

- а) сільське господарство;
- б) промисловість;
- в) сфера послуг.

5. Від процесу глобалізації найменше можуть виграти:

- а) країни, які обмінюються із зовнішнім світом поновлюваними ресурсами;
- б) країни, у структурі обміну яких домінують ноу-хау, патенти, передові технології та технічні рішення;
- в) країни, які постачають на світовий ринок природні ресурси;
- г) країни з високим рівнем соціально-економічного розвитку.

6. До нових рис сучасної світової економіки не належать:

- а) відсутність чітких розмежувань між зовнішньоекономічними та національними факторами розвитку;
- б) наявність єдиного міжнародного "конвеєрного" виробництва, заснованого на міжнародному кооперуванні;
- в) зникнення унікальності та самобутності національних економік;
- г) ослаблення міжнародної конкуренції, унаслідок зниження кількості учасників;
- д) прагнення країн до автаркії в економічному розвитку;
- е) виникнення нових глобальних проблем.

7. Процес глобалізації істотно відрізняється від міжнародного інтеграційного процесу тим, що:

- а) посилює нестійкість світової економіки та нерівномірність соціально-економічного розвитку країн;
- б) є об'єктивним, незворотним процесом;
- в) охоплює більш широкий спектр соціально-економічних процесів і суб'єктів;
- г) є більш складним і суперечливим процесом, який призводить до неоднозначних наслідків для розвитку світової економіки загалом;

- д) усі відповіді правильні;
- е) правильні тільки в) і г).

8. У техногенній моделі світового розвитку "периферія" спеціалізується на постачанні на світовий ринок:

- а) мінеральної сировини;
- б) енергоносіїв;
- в) аграрної продукції;
- г) наукомісткої продукції;
- д) послуг.

9. Під час визначення власної моделі економічного розвитку урядові країни з перехідною економікою найдоцільніше вибрати такий шлях:

- а) копіювати моделі розвитку найрозвиненіших країн;
- б) дотримуватися пропозицій і вимог МВФ, Світового банку і Світової організації торгівлі;
- в) погоджувати вимоги процесу глобалізації з особливостями національної економіки;
- г) спиратися на досвід розвитку національної економіки.

10. Основними рисами вияву нерівномірності розвитку світового господарства вважають:

- а) розрив у рівнях розвитку промислово розвинених країн і країн, що розвиваються, скоротився;
- б) наростає диференціація країн, що розвиваються, за рівнем економічного розвитку;
- в) відбувається зміна країн-лідерів;
- г) в умовах глобалізації світової економіки нові індустріальні країни наблизилися до групи провідних експортерів;
- д) розрив у рівнях розвитку промислово розвинених країн і країн, що розвиваються, збільшився.

11. Розробляючи стратегію розвитку з урахуванням феномену глобалізації, уряд країни має виходити з такої позиції:

- а) впливу глобалізації можна уникнути;
- б) можна скористатися перевагами глобалізації й уникнути її вад;

- в) глобалізацією можна керувати;
- г) глобалізації не можна протидіяти.

12. Проблемами, пов'язаними з відносинами "людина – природа", є:

- а) використання ресурсів Світового океану;
- б) розвиток культури, освіти, охорони здоров'я;
- в) забезпечення зайнятості економічно активного населення;
- г) міжнародний тероризм.

13. Проблемами, пов'язаними з відносинами "людина – суспільство", є:

- а) розвиток культури, освіти, охорони здоров'я;
- б) мирне освоєння космосу;
- в) роззброєння й запобігання новій світовій війні;
- г) збереження і відновлення екологічної рівноваги.

14. Основними причинами виникнення руху антиглобалізму є, те, що:

- а) глобалізація діє на благо "клубу обраних країн";
- б) глобалізація реалізується на основі врахування культурних цінностей Заходу;
- в) плодами глобалізації користуються всі країни.

15. Глобальними демографічними проблемами є:

- а) зростання населення світу;
- б) міграція населення;
- в) старіння населення;
- г) нелегальна міграція.

16. Глобальними проблемами в політичній сфері є:

- а) країни-ізгої;
- б) міжнародний тероризм;
- в) расизм;
- г) релігія.

17. Глобальними проблемами в економічній сфері є:

- а) економічні війни;
- б) наростання відставання країн;

- в) проблема міжнародного боргу;
- г) протистояння міждержавних блоків між собою;
- д) конфлікт між ТНК і національними компаніями.

18. Глобальними соціальними проблемами є:

- а) нерівність у доходах;
- б) безробіття;
- в) падіння реальної заробітної плати;
- г) урбанізація.

19. Глобальними екологічними проблемами є:

- а) обмеженість ресурсів;
- б) проблеми відходів і забруднення;
- в) потепління клімату;
- г) проблеми сільськогосподарських земель.

20. Характерними рисами глобалізації світового господарства є:

- а) лібералізація зовнішньої торгівлі;
- б) посилення ролі ТНК у світовій економіці;
- в) невирішеність проблеми зовнішньої заборгованості;
- г) посилення міжнародного тероризму;
- д) підвищення регулятивні ролі міжнародних економічних організацій.

21. Причинами прискорення процесу глобалізації на поч. ХХІ ст. є:

- а) інформаційні технології;
- б) нові фінансові технології;
- в) зростання міжнародного ринку капіталів;
- г) фінансові кризи;
- д) нерівномірність економічного розвитку країн світового господарства.

22. До глобальних проблем природно-економічного характеру належать:

- а) економічні проблеми;
- б) забезпеченість енергоресурсами;
- в) демографічні проблеми;
- г) проблеми охорони здоров'я;

- д) проблеми міжнаціональних відносин;
- е) продовольча і сировинна проблеми.

23. У якій із наведених організацій системи ООН головною метою є охорона довкілля:

- а) ЮНКТАД;
- б) ЮНЕСКО;
- в) ЮНЕП;
- г) ЮНІСЕФ?

24. Провідною тенденцією в розвитку сучасного світового господарства є:

- а) локалізація;
- б) розвиток світового ринку;
- в) глобалізація.

25. Негативними наслідками діяльності ТНК у країнах, що розвиваються, можуть стати:

- а) зниження безробіття та створення нових робочих місць;
- б) контроль над стратегічними підприємствами, із метою усунення конкурентів;
- в) посилення сировинної спрямованості національної економіки;
- г) посилення конкуренції як стимулу НТП;
- д) посилення технологічної залежності від інших країн.

26. Основними проблемами країн, що розвиваються, є:

- а) зростання зовнішньої заборгованості;
- б) несприятлива кон'юнктура на світовому ринку;
- в) інфляція, спад виробництва;
- г) упровадження новітніх досягнень науки та техніки;
- д) низька кваліфікація кадрів;
- е) внутрішні й зовнішні конфлікти;
- є) інтеграція у світовий простір.

27. У яких формах можна реалізовувати іноземну фінансову допомогу країнам, що розвиваються:

- а) у зростанні зовнішньої заборгованості;
- б) у політичній та економічній залежності від країн-донорів;

- в) у наданні кредитів у вигляді товарів або технологій;
- г) в упровадженні новітніх досягнень науки і техніки;
- д) у підготовці спеціалістів у закладах вищої освіти розвинених країн;
- е) у підготовці спеціалістів у самій країні;
- є) у наданні грошових сум через світові банки?

28. Які негативні наслідки ведуть за собою науково-технічна та економічна діяльність у сучасних умовах:

- а) різке збільшення витрачання природних ресурсів;
- б) негативний антропогенний вплив на природу, погіршення екологічних умов життя людей;
- в) посилення нерівномірності в рівнях соціально-економічного розвитку між промислово розвиненими та країнами, що розвиваються;
- г) створення зброї масового знищення;
- д) усе перелічене?

29. Визначальну роль у вирішенні глобальних проблем відіграють:

- а) міжнародні економічні організації;
- б) ТНК;
- в) спільні зусилля всіх країн;
- г) зусилля найбільш багатих країн світу.

30. Сутність продовольчої проблеми полягає в тому, що:

- а) у світі загалом не вистачає продовольства;
- б) географія виробництва продовольства не збігається з географією споживання;
- в) є надлишок продовольства;
- г) постійно знижується врожайність.

11.3. Ситуаційні завдання

11.3.1. Прокоментуйте інформацію, надану в табл. 11.1, визначте проблеми та спробуйте сформулювати можливі шляхи вирішення зазначених глобальних проблем людства.

**Відмінності в рівні економічного розвитку
найбідніших і найбагатших держав світу**

| Критерії | 34 найбідніші країни | 33 найбагатші країни |
|---------------------------------------------------|----------------------|----------------------|
| Населення, що живе за межею бідності, % | 37 | 6 |
| Рівень грамотності населення 15 – 24 роки, % | 50 | 99 |
| Рівень смертності у віці до 5 років на 1 000 осіб | 175 | 17 |
| Коефіцієнт народжуваності | 6,1 | 1,5 |
| Доступ до питної води, % | 37 | 94 |

11.3.2. Уважно прочитайте текст кейса та дайте відповіді на запитання.

Кейс "Вплив глобалізації на розвиток країн"

Негативні наслідки зростання, обумовлені глобалізацією, усе більш помітні. Протягом останніх двох десятиліть зміна розташування виробничих потужностей із розвинених країн до країн, що розвиваються, привела до зростання світової економіки. Розвиток глобальної моделі, безперечно, має переваги, але дані показують, що глобалізація фактично обмежила зростання в розвинених країнах.

В економічному плані глобалізація – це процес, у якому корпорації, уряди та інші організації в усьому світі все більше взаємодіють. Система – її сучасна форма сформувалася в 1970-х роках – сприяла зростанню торгівлі в усьому світі, збільшенню капіталу та інновацій, поширенню культурних, соціальних і політичних цінностей.

Глобалізацію можна виміряти декількома шляхами, але найважливішим є співвідношення "торгівля до ВВП", яке визначає, наскільки важливою є глобальна торгівля для національної економіки. Цей показник можна розрахувати, розподіливши загальну вартість імпорту й експорту країни на її валовий внутрішній продукт протягом певного періоду часу.

Коли великі економіки передають виробничі потужності, відсоток імпорту, що споживають у цих країнах, зростає, а внутрішнє виробництво зменшується. Збільшення імпортного споживання корелює зі зменшенням робочих місць середнього та нижчого класів.

І дійсно, останніми десятиліттями частка імпорту у внутрішньому споживанні зросла для багатьох розвинених країн. Наприклад, із 1995 до 2014 рр. у Німеччині цей показник зріс із 12 до 19,1 % (споживання

проміжних продуктів зросло з 15 до 24 %); у Японії – із 3,7 до 10,1 %; у Сполучених Штатах воно зросло із 6,2 до 7,7 %. Найбільше зростання спостерігалось – як у світі загалом, так і в розвинених країнах – у таких галузях промисловості, як хімічне виробництво, машинобудування, гірничодобувна промисловість та первинне перероблення.

Відповіддю на цю ситуацію стало введення більш потужних бар'єрів у міжнародній торгівлі, девальваційні "війни" та інші дії, спрямовані на обмеження конкуренції. Наприклад, 2018 року США впровадили тарифи на сталь та алюміній, оскільки високі частки імпорту на внутрішньому ринку становили суттєву загрозу фінансовій стабільності ряду галузей, а також національній безпеці. Крім того, США також підвищили тарифи на цільові товари, що імпортують із Китаю, який є найбільшим джерелом імпортованих товарів для США.

Слід зазначити, що ключовим результатом є те, що система, яку було утворено, перерозподіляє доходи між країнами серед корпорацій. Цей зсув, який почався у 1970-х рр., був наслідком зростання продуктивності, що створило величезні прибутки, які корпорації отримали під час стагнації заробітної плати. Зростання доданої вартості в розвинених країнах, таким чином, зосереджено в обмежених групах населення, які більш-менш пов'язані з діяльністю транснаціональних корпорацій.

Не дивно, що ці популяції, переважно, були серед найбагатших. Наприклад, у США частка доходів найбагатших 10 % населення зросла із 27,6 % 1991 року до 30,6 % 2016 року, тоді як частка доходів, що утримуються в нижчих 10 %, знизилася з 1,9 до 1,6 %. Дослідження Pew Research Center показало, що відсоток населення середнього класу знизився з 61 % 1971 року до 52 % 2016 року. У тому ж дослідженні було встановлено, що середні доходи в категорії населення з високим доходом спостерігали середній приріст доходу за період 2000 – 2016 рр., тоді як доходи середнього класу залишалися практично незмінними, а домогосподарства з низькими доходами взагалі продемонстрували зниження середніх доходів. Ці цифри відображають зростання нерівності доходів.

Таким чином можна передбачити, що соціальна стабільність у розвинених країнах може значною мірою впливати на те, як уряди формують нові канали для перерозподілу надлишкових корпоративних прибутків домогосподарствам.

Великі країни, що розвиваються, які продовжують цей шлях, можуть збільшити внутрішні доходи шляхом подальшого переміщення виробничих потужностей до менш розвинених країн, де ресурси дешевше. Парадоксально,

однак підвищення ефективності також збільшує соціальну диференціацію, яка потенційно може обмежити зростання. Розвинені країни можуть процвітати, якщо вони мають потенціал для створення стабільних нових ланцюгів доданої вартості, але це стосується лише країн, які можуть перекрити внутрішнє зростання через зростання транснаціональних промислових і фінансових груп. Менш розвинені країни мають залежати від своїх відносин із країнами третього світу, які, своєю чергою, повинні будуть здійснювати подальшу індустріалізацію, щоб приєднатися до світової економіки.

Тому можна побачити, що основною відмінною рисою між розвиненими та країнами, що розвиваються, є те, що перші мають ключові технології та супутню економічну інфраструктуру, яка дозволяє їм формувати глобальну систему для роботи в їхніх інтересах. Це затримує розвиток країн до того моменту, коли їм практично неможливо істотно скоротити розрив. Єдиний реальний спосіб здійснити якісні зміни – створити спеціальний сектор для розвитку технологій, але до того ж це можливо тільки для економік, які мають ресурси для підтримки НДДКР, незалежних від транснаціональних корпорацій.

Багаті країни стають заможнішими, і заможні люди стають ще більш багатими. Така система налаштована на нестабільність.

Запитання до кейса

1. Які ключові проблеми та виклики пов'язані із глобалізацією?
2. Що, на вашу думку, потрібно змінювати на міжнародній економічній арені задля зменшення негативного впливу глобалізації?
3. Чи реально досягти конвергенції (зближення) в економічному розвитку розвинених країн і країн, що розвиваються, за умов збереження тих тенденцій, що існують в динаміці економічного розвитку країн?

11.3.3. Уважно прочитайте текст кейса та дайте відповіді на запитання.

Кейс "Сучасна глобалізація світової економіці"

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури свідчить про існування таких двох крайніх поглядів на трактування майбутнього націй-держав в умовах глобалізації економіки. Так, дослідники, які вважають державу "провідним глобалізатором", акцентують увагу на тому, що постіндустріальний прорив і досягнення успіхів у глобальній конкуренції неможливі без активної ролі національних урядів. Зокрема, на думку М. Кастельса, "ніякі технології чи бізнес самі по собі не змогли розвинути глобальну економіку.

Головними агентами у її становленні були уряди, особливо уряди країн Великої сімки...". Відтак за умов глобалізації держава не зникає, а, навпаки, активно приєднується до змагальної гонки за можливість залишатися на гребені хвилі глобалізації та право брати участь в управлінні нею.

Прибічники протилежного підходу пишуть про "кінець ери держави". Звертаючи увагу на те що глобалізація підриває національну державу за трьома основними напрямками (руйнування валютних і митних кордонів, створення гнучких глобальних ринків та масова міграція робочої сили), вони наголошують на розмиванні й послабленні регулятивних та контрольних функцій урядів, які не в змозі захистити національну економіку від зовнішніх впливів. На думку цих дослідників, "національні держави руйнуються або зникають" під впливом сил, що "мають транснаціональну природу", а державне регулювання перетворюється на "віртуальну реальність". На думку, Ч. Кіндлбергера, розвиток транснаціонального капіталу не дозволяє зберегти суверенну незалежність національних держав в економічній сфері. Кульмінацією цього процесу стане економічна організація світу під егідою могутніх корпорацій.

Запитання до кейса

1. Чи поділяєте ви якусь із зазначених думок?
2. Якщо так, то які аргументи можете додати на її користь?
3. Якщо ви вважаєте, що глобалізація потребує відповідних трансформацій у регулюванні економічних процесів як на рівні держави, так і на міжнародному рівні, то у якому напрямі ця трансформація має відбуватися?

11.4. Запитання для самодіагностики за темою 11

1. Визначте характерні риси глобалізації світової економіки.
2. Що таке "інтернаціоналізація господарського життя"?
3. Охарактеризуйте етапи розвитку економічної глобалізації.
4. Які глобальні проблеми світового господарства є найбільш загостреними в умовах його сучасного розвитку?
5. Чи бере Україна участь у вирішенні глобальних проблем світової економіки?

Рекомендована література до теми 11: [1; 7; 8; 11; 12, 17; 18; 26; 27; 37; 48; 51 – 53; 57; 58; 63; 66].

12. Проблеми інтеграції України до системи світогосподарських зв'язків

12.1. Ключові поняття

Інтернаціоналізація – це процес розширення господарської діяльності за межі окремих національних економік у вигляді багатосторонніх коопераційних контактів, із метою збільшення продуктивності та підвищення ефективності.

Національна геоекономічна модель – це схема створення механізмів співробітництва з іншими країнами, що є однією із ключових для динамічного розвитку держави.

Регіоналізація світової економіки – це спеціалізація країн-сусідів окремого регіону (частки континенту, континенту) у певних галузях виробництва продукції чи послуг за наявності між ними сталих внутрішньорегіональних зв'язків (із більш-менш пільговим переміщенням товарів і послуг між країнами всередині регіону) та спільною пропозицією регіональних товарів на світовому ринку за спільних економічних умов регіонального групування держав.

Економічна інтеграція – це процес зближення національних економік шляхом утворення єдиного економічного простору для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів та робочої сили через національні кордони.

Прикордонне співробітництво – це система економіко-соціальних зв'язків, що реалізують у виробничій і невиробничій сферах на регіональному та місцевому рівні в межах прикордонного регіону, із метою реалізації спільних інтересів органів місцевого самоврядування.

Прикордонний регіон – це визначена територія, яка характеризується наявністю схожих природно-кліматичних умов і охоплює прикордонні регіони двох чи декількох держав, що мають спільні кордони, тобто цілий географічний простір.

Єврорегіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох чи більше держав, що мають спільні кордони. Його утворення спрямовано на координацію взаємних зусиль і здійснення погоджених дій у різних сферах життєдіяльності щодо національного законодавства й норм міжнародного права для вирішення спільних проблем

в інтересах людей, що населяють його території з обох боків державного кордону.

Модель бігравітаційної інтеграції – це модель розвитку інтеграційних процесів, яка ґрунтується, насамперед, на наявності двох головних гравітаційних полів, із якими взаємодіє економічний комплекс України, – Європейського Союзу та Єдиного економічного простору.

Зовнішньоекономічна стратегія України – геополітична політика України, що передбачає створення умов для максимально ефективної взаємодії національної економіки та світового господарства, із метою досягнення розширеного суспільного відтворення всередині країни.

Глибока та всеохопна зона вільної торгівлі між Україною та ЄС (Deep and Comprehensive Free Trade Area) – це широкомасштабна за змістом торговельна угода, спрямована на зменшення та скасування тарифів, які застосовуються сторонами щодо товарів, лібералізацію доступу до ринку послуг, а також на приведення українських правил і регламентів, що стосуються бізнесу, у відповідність до правил та регламентів ЄС, із метою забезпечення вільного руху товарів і послуг між двома сторонами та взаємного недискримінаційного ставлення до компаній, товарів і послуг на території України та ЄС.

Асоційоване членство у ЄС – це організаційно-правова форма взаємовідносин між Україною та ЄС, яка регламентується окремою міжнародною угодою "Угода про асоціацію Україна – ЄС" та є об'єктом переговорів і передбачає "взаємні права й обов'язки, спільні дії та особливі процедури".

12.2. Тестові завдання

1. Із факторів, які перешкоджають входженню України до світової економіки, внутрішніми є:

а) суперечності регіонального характеру, труднощі діалогів із міжнародними фінансовими організаціями;

б) невизначені напрями та механізми структурної перебудови народного господарства;

в) невирішені питання безпеки у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

г) правильні друга і третя відповіді.

2. Із факторів, які перешкоджають входженню України до світової економіки, зовнішніми є:

- а) суперечності регіонального характеру;
- б) труднощі діалогів із міжнародними фінансовими організаціями;
- в) невизначені напрями та механізми структурної перебудови народного господарства;
- г) невирішені питання безпеки у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- д) правильні перші дві відповіді.

3. У механізмі реалізації конкурентних переваг України у світовому просторі першим рівнем є:

- а) стабілізація і нарощування виробництва;
- б) залучення іноземного капіталу;
- в) створення високих технологій;
- г) насичення і підвищення якості товарів на внутрішньому ринку, створення конкурентного середовища.

4. У механізмі реалізації конкурентних переваг України у світовому просторі другим рівнем є:

- а) стабілізація і нарощування виробництва;
- б) залучення іноземного капіталу;
- в) створення високих технологій;
- г) насичення і підвищення якості товарів на внутрішньому ринку, створення конкурентного середовища.

5. У механізмі реалізації конкурентних: переваг України у світовому просторі третім рівнем є: '

- а) стабілізація і нарощування виробництва;
- б) залучення іноземного капіталу;
- в) створення високих технологій;
- г) насичення і підвищення якості товарів на внутрішньому ринку, створення конкурентного середовища.

6. У механізмі реалізації конкурентних переваг України у світовому просторі четвертим рівнем є:

- а) стабілізація і нарощування виробництва;
- б) залучення іноземного капіталу;

- в) створення високих технологій;
- г) насичення і підвищення якості товарів на внутрішньому ринку, створення конкурентного середовища.

7. Умовами розвитку міжнародних економічних відносин України є:

- а) виникнення нових держав, поява нових регіональних економічних центрів сили, перехід від конфронтації до співробітництва;
- б) геополітичне положення, багаті ресурси, значний економічний і науково-технічний потенціал;
- в) обидві відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді.

8. Факторами розвитку міжнародних економічних відносин України є:

- а) виникнення нових держав, поява нових регіональних економічних центрів сили, перехід від конфронтації до співробітництва;
- б) геополітичне положення, багаті ресурси, значний економічний і науково-технічний потенціал;
- в) обидві відповіді правильні;
- г) немає правильної відповіді.

9. Першим рівнем реалізації національних економічних інтересів України є:

- а) розвиток двосторонніх міждержавних відносин;
- б) розширення участі у Європейському Союзі;
- в) співробітництво в межах СНД;
- г) членство в ООН та інших міжнародних організаціях.

10. Другим рівнем реалізації національних економічних інтересів України є:

- а) розвиток двосторонніх міждержавних відносин;
- б) розширення участі у Європейському Союзі;
- в) співробітництво в межах СНД;
- г) членство в ООН та інших міжнародних організаціях.

11. Третім рівнем реалізації національних економічних інтересів України є:

- а) розвиток двосторонніх міждержавних відносин;
- б) розширення участі у Європейському Союзі;
- в) співробітництво в межах СНД;
- г) членство в ООН та інших міжнародних організаціях.

12. Четвертим рівнем реалізації національних економічних інтересів України є:

- а) розвиток двосторонніх міждержавних відносин;
- б) розширення участі у Європейському Союзі;
- в) співробітництво в межах СНД;
- г) членство в ООН та інших міжнародних організаціях.

13. У розвитку двосторонніх міждержавних економічних відносин пріоритетним напрямом для України є:

- а) країни, що розвиваються;
- б) країни ЄС, США, Японія;
- в) прикордонні країни (Росія, Східна Європа);
- г) Китай.

14. Пріоритетним напрямом участі України у Європейській економічній інтеграції є:

- а) Європейський Союз, Карпатський єврорегіон;
- б) Рада держав Балтійського моря;
- в) Євразійський економічний союз;
- г) інший напрям.

15. У співробітництві України в межах СНД фактором інтеграції є:

- а) економічна взаємодія;
- б) неучасть у наднаціональних органах;
- в) територіальні близькість;
- г) інші фактори.

16. У співробітництві України в межах СНД фактором дезінтеграції є:

- а) економічна взаємодія;
- б) неучасть у наднаціональних органах;

- в) територіальні конфлікти;
- г) інші фактори.

17. Членство України в ООН забезпечує:

- а) технічну і фінансову допомогу;
- б) підвищення ролі України у світі;
- в) інформацію, експертні послуги;
- г) усі з названих переваг.

18. Якого року Україну прийнято до МВФ та Світового банку:

- а) 1988;
- б) 1960;
- в) 1992;
- г) 1956?

19. Яка квота України в капіталі МВФ:

- а) 17,7 %;
- б) 0,68 %;
- в) 5,5 %;
- г) 13,2 %?

20. Група міжнародних економічних організацій, де членом є Україна, – це:

- а) МВФ, Світовий банк, ЄБРР;
- б) МВФ, ГАТТ/СОТ, ЄБРР;
- в) МВФ, МОП, ГАТТ/СОТ;
- г) МВФ, ІКАО, ГАТТ/СОТ.

12.3. Ситуаційні завдання

12.3.1. Виберіть внутрішньоекономічні фактори інтеграції України у світовий економічний простір:

- а) велика питома вага фізично та морально застарілої техніки у складі основних виробничих фондів (понад 60 %);
- б) диспропорції в системі самозабезпечення ключових галузей життєдіяльності країни (майже повна зовнішня паливно-енергетична залежність тощо);

- в) нераціональність товарної структури імпорту;
- г) деформована географічна структура експорту та імпорту, аж до монопольної залежності від окремих країн;
- д) нерівномірне розміщення експортного потенціалу України;
- е) незбалансованість галузевої структури промисловості з погляду її соціальної орієнтації (потенціал промисловості на 90 % формують важкі галузі; питома вага виробництва предметів споживання становить близько 30 %, тоді як у розвинених країнах вона досягає 50 – 60 %);
- є) переважно, сировинна спрямованість експорту, превалювання матеріаломісткого обладнання в експорті продукції машинобудування.

12.3.2. Виберіть зовнішньоекономічні фактори інтеграції України у світовий економічний простір:

- а) велика питома вага фізично та морально застарілої техніки у складі основних виробничих фондів (понад 60 %);
- б) диспропорції в системі самозабезпечення ключових галузей життєдіяльності країни (майже повна зовнішня паливно-енергетична залежність тощо);
- в) нераціональність товарної структури імпорту;
- г) деформована географічна структура експорту та імпорту, аж до монопольної залежності від окремих країн;
- д) нерівномірне розміщення експортного потенціалу України;
- е) незбалансованість галузевої структури промисловості з погляду її соціальної орієнтації (потенціал промисловості на 90 % формують важкі галузі; питома вага виробництва предметів споживання становить близько 30 %, тоді як у розвинених країнах вона досягає 50 – 60 %);
- є) переважно, сировинна спрямованість експорту, превалювання матеріаломісткого обладнання в експорті продукції машинобудування.

12.3.3. Виберіть економічні передумови інтеграції України у світовий економічний простір:

- а) економічний потенціал і розроблення напрямів структурної перебудови економіки;
- б) розроблення і реалізація обґрунтованої програми переходу до ринкових відносин із пріоритетом роздержавлення та приватизації, соціального захисту населення;

в) оцінювання експортного потенціалу, вироблення експортно-імпортної стратегії та адекватного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

г) вирішення проблеми зовнішньої заборгованості;

д) відродження і виховання почуття власної гідності, створення умов соціально-культурної життєздатності народів України;

е) формування сучасної, орієнтованої на світові пріоритети системи народної освіти;

є) розвиток контактів з українцями, які проживають за межами України;

ж) розвиток транспортних комунікацій (морських, наземних, повітряних), необхідних для нормальної життєдіяльності суверенної держави (національні авіакомпанії, флот, транспортні корпорації);

з) розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних систем із унесенням їх до міжнародних систем.

12.4. Розрахункові задачі

12.4.1. Виходячи з аналізу процесів інтеграції у світовій економічній системі, установіть взаємозв'язки між етапами інтеграції та їхніми результатами (табл. 12.1).

Таблиця 12.1

Взаємозв'язок етапів інтеграції з діями та очікуваними результатами

| Етапи інтеграції | Дії | Результат |
|-------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Преференційні угоди між країнами | Розроблення заходів та уніфікація законодавства зі скасування торговельних бар'єрів між країнами. Поліпшення умов торгівлі, інвестування, кооперації виробництва та ін. | Збільшення товарообігу між країнами, обсягів інвестування, виробництва продукції та ін. |
| 2. Митний союз | | |
| 3. Єдиний ринок | | |
| 4. Валютний союз | | |
| 5. Політичний союз | | |

12.4.2. Оцініть ступінь відкритості національної економіки України та рівень залежності від імпорту, якщо економіка країни характеризується статистичними даними, наведеними в табл. 12.2. Зробіть висновки.

Таблиця 12.2

Макроекономічні показники України за 2015 – 2017 рр., млн грн [69]

| Роки | ВВП | Експорт | Імпорт |
|------|-----------|-----------|-----------|
| 2015 | 1 988 544 | 991 305 | 975 427 |
| 2016 | 2 385 367 | 945 404 | 1 020 494 |
| 2017 | 2 982 920 | 1 124 883 | 1 289 786 |

12.5. Методичні рекомендації до виконання задач

На основі вивчення теоретичної інформації та міжнародного досвіду необхідно виявити конкретні практичні дії що змін законодавчої й регулятивної бази країн під час їхнього вступу до інтеграційних об'єднань різного рівня інтеграції та проаналізувати можливі результати після створення об'єднання.

Основними показниками оцінювання рівня інтегрованості країни в систему світогосподарських зв'язків є показники рівня активності країни у світовій торгівлі:

- *експортна квота* – це кількісний показник, що характеризує значущість експорту для національної економіки загалом і окремих галузей за тими або тими видами продукції, який розраховують за такою формулою:

$$E_k = \frac{E_x}{\text{ВВП}} \times 100 \%, \quad (12.1)$$

де E_x – вартісні обсяги експорту товарів країни за певний період часу (рік);

ВВП – вартісні обсяги валового внутрішнього продукту країни за певний період часу (рік);

• *імпортна квота* – це кількісний показник, що характеризує значущість імпорту для національної економіки й окремих галузей за різними видами продукції, який розраховують за формулою:

$$I_k = \frac{Im}{ВВП} \times 100 \%, \quad (12.2)$$

де Im – вартісні обсяги імпорту товарів країни за певний період часу (рік);

• *зовнішньоторговельна квота* – це кількісний показник, що характеризує ступінь відкритості національної економіки за рівнем розвитку її міжнародного економічного сектору, який розраховують за такою формулою:

$$ЗТ_k = \frac{(Ex + Im)}{ВВП} \times 100 \%. \quad (12.3)$$

12.6. Запитання для самодіагностики за темою 12

1. Визначте пріоритетні напрями інтеграції України у світову економіку.
2. Відокремте внутрішньо- і зовнішньоекономічні фактори, що формуються в системі передумов, особливостей і шляхів інтеграції України у світову економіку.
3. Які є економічні, соціально-економічні, політико-правові та інфраструктурні передумови інтеграції України у світовий економічний простір.
4. Визначте пріоритетні напрями співробітництва України з ЄС.

Рекомендована література до теми 12: [3; 7; 8; 12; 13; 26; 27; 29; 31; 33; 37; 46; 49; 53; 71; 76; 78; 79].

Рекомендована література

1. Бестужева С. В. Глобалізація та світова фінансова криза: прогнозована реальність / С. В. Бестужева // Економічний простір : зб. наук. пр. – № 22/1. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2009. – С. 78–85.
2. Бестужева С. В. Дослідження економічної сутності експорту / С. В. Бестужева // Ринкова трансформація економіки : зб. наук. пр. – Харків : ХІБМ, 2009. – Вип. 11. – С. 104–108.
3. Бестужева С. В. Комплексний підхід до формування системи показників оцінки усталеного розвитку зовнішньоекономічної діяльності / С. В. Бестужева, К. Б. Коблякова, І. В. Мілько // Економічний простір : зб. наук. пр. – № 21. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2009. – С. 5–8.
4. Бестужева С. В. Концептуальні підходи щодо визначення сутності експортного потенціалу / С. В. Бестужева // Економіка і суспільство. – 2017. – № 8. – С. 22–28.
5. Бестужева С. В. Методичні засади оцінки ефективності державного регулювання міжнародної економічної діяльності підприємств / С. В. Бестужева // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія "Економіка та менеджмент". – 2017. – № 23. – С. 32–36.
6. Бестужева С. В. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / С. В. Бестужева, О. М. Котиш, І. В. Мілько // Coastal regions: problems and paradigms of socio-economic development. Section 2. Institutional support of regional development : колективна монографія. – Riga, Latvia, 2018. – С. 206–233.
7. Бестужева С. В. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / С. В. Бестужева. – Харків : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 266 с.
8. Бестужева С. В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / С. В. Бестужева. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 384 с.
9. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник / С. Я. Боринець. – 5-те вид., переробл. і допов. – Київ : Знання, 2008. – 582 с.
10. Газуда М. В. Теоретичні підходи до сутності транскордонного й прикордонного співробітництва / М. В. Газуда // Сталий розвиток економіки : наук.-вироб. журн. – 2012. – № 1. – С. 10–18.

11. Глобальна економіка : навч. посіб. / Т. В. Шталь, Ю. Б. Доброскок, О. О. Тищенко та ін. – Харків : Вид-во "Форт", 2016 р. – 358 с.
12. Громенкова С. В. Глобальные цепочки создания стоимости как фактор современного экономического развития стран / С. В. Громенкова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. тр. – Донецк : ДонНУ, 2014. – С. 87–91.
13. Громенкова С. В. Міжнародна конкурентоспроможність країн: сучасні тенденції та порівняльний аналіз / С. В. Громенкова // *Perspective directions of scientific researches : collection of scientific articles*. – Coventry, United Kingdom : Agenda Publishing House, 2016. – P. 79–83.
14. Громенкова С. В. Міжнародна трудова міграція як фактор впливу на конкурентоспроможність країн та їх економічне зростання / С. В. Громенкова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки". – Херсон : ВД "Гільветика". 2018. – Вип. 29. – С. 37–40.
15. Громенкова С. В. Оптимизация взаимодействия Украины с международными финансовыми организациями в условиях выхода из кризиса / С. В. Громенкова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. тр. – Донецк : ДонНУ, 2012. – Ч. 2. – С. 110–113.
16. Громенкова С. В. Протекционистские тенденции в современной внешнеторговой политике стран / С. В. Громенкова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. тр. – Донецк : ДонНУ, 2013. – С. 113–116.
17. Доброскок Ю. Б. Виробничі інноваційні технології та їх роль у сучасній міжнародній економіці // Ю. Б. Доброскок, Л. В. Михайлова // Бізнес Інформ, 2017. – № 12. – С. 43–47.
18. Доброскок Ю. Б. Влияние глобализационных процессов на поиск потенциальных контрагентов на международном рынке / Ю. Б. Доброскок // Региональная экономика и управление. – 2014. – Вып. 3 (03). – С. 31–34.
19. Доброскок Ю. Б. Современное состояние международного рынка производных финансовых инструментов, его проблемы и перспективы развития / Ю. Б. Доброскок // Экономическая стратегия и перспективы развития сферы торговли : сб. науч. тр. ХДУХТ. – Харьков : ХДУХТ, 2016. – С. 57–63.

20. Задорожний Г. В. Неодирижизм государства / Г. В. Задорожний, В. И. Олефир // Соціальна економіка. – 2014. – № 3–4. – С. 28–36.
21. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: кредитно-модульний курс : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінової, К. І. Ржепішевського. – 3-тє вид., переробл. та допов. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
22. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / О. В. Шкурूपій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. ; за ред. О. В. Шкурूपій. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
23. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, К. І. Ржепішевського. – Київ : ЦУЛ, 2011. – 352 с.
24. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. / [О. Є. Кузьмін, Л. І. Чернобай, А. О. Босак, М. В. Кізло] ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Львівська Політехніка". – Львів : Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2010. – 403 с.
25. Кардозо Ф. Э. Зависимость и развитие Латинской Америки: опыт социологической интерпретации / Ф. Э. Кардозо, Э. Фалетто ; [пер. с исп.] – Москва : ЮНИТИ, 2002. – 220 с.
26. Козак Ю. Г. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак, М. А. Заєць, Н. В. Притула. – Одеса : ТОВ "ПЛУТОН", 2016. – 352 с.
27. Козик В. В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко. – 7-ме вид. – Київ : Знання, 2008. – 406 с.
28. Котиш О. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: організація та управління / О. М. Котиш, І. В. Мілько. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 196 с.
29. Кулініч О. А. Економіка зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. / О. А. Кулініч, В. О. Козуб. – Харків : Форт, 2013. – 157 с.
30. Кухарська Н. О. Міжнародна економічна діяльність України : [навч. посіб.] / Н. О. Кухарська, С. К. Харічков. – Харків : Одісей, 2006. – 456 с.
31. Макогон Ю. В. Международные организации : учеб. пособ. / Ю. В. Макогон, С. В. Громенкова, А. Г. Музыченко. – Донецк : ДонНУ, 2009. – 289 с.
32. Матюшенко І. Ю. Наукові парки як один з механізмів розвитку високотехнологічних галузей промисловості / І. Ю. Матюшенко. – Київ : Знання, 2010. – С. 336–346.

33. Международная экономика : учебник / Ю. В. Макогон и др. ; под ред. Ю. В. Макогона. – Донецк : ДонНУ, 2011. – 448 с.
34. Международная экономическая деятельность Украины : учебник / Ю. В. Макогон, С. В. Громенкова, В. А. Кравченко и др. ; под общ. науч. ред. Ю. В. Макогона. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 570 с.
35. Мельник Т. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції : монографія / Т. Мельник. – Київ : КНТЕУ, 2007. – 451 с.
36. Милль Дж. С. Основы политической технополиии. В 3-х т. Т. 1 / Дж. С. Милль. – Москва : Прогресс, 1980. – 492 с.
37. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Т. В. Шталь [та ін.]. – Харків : Вид-во "Форт", 2015. – 364 с.
38. Міжнародні організації : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського. – Київ : ЦУЛ, 2011. – 347 с.
39. Мікула Н. А. Транскордонне співробітництво : посібник / Н. А. Мікула, В. В. Толкованов. – Київ : Крамар, 2011. – 301 с.
40. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України : [підручник] / В. Є. Новицький. – Київ : КНЕУ, 2003. – 948 с.
41. Пейро М. Международные экономические, валютные и финансовые отношения / М. Пейро. – Москва : Прогресс Универс, 1994. – 592 с.
42. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС : монографія / [за ред. Н. Мікули, В. Борщевського, Т. Васильціва]. – Львів : Ліга Прес, 2012. – 436 с.
43. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогообложения / Д. Рикардо ; [пер. с англ.] – Москва : Наука, 1995. – 784 с.
44. Світова організація торгівлі: проблеми та перспективи вступу : [монографія] / за ред. А. В. Череп. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. – 331 с.
45. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит ; [пер. с англ.] – Москва : Наука, 1992. – 572 с.
46. Старостіна А. О. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. / А. О. Старостіна, А. О. Длігач, Н. В. Богомаз. – Київ : Знання, 2009. – 454 с.
47. Тимошина Т. М. Экономическая история зарубежных стран : [учеб. пособ.] / Тимошина Т. М. ; [под ред. проф. М. Н. Чепурина]. – [4-е изд., доп.] – Москва : Юридический Дом "Юстицинформ", 2003. – 496 с.
48. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: Історія : підручник / А. С. Філіпенко. – Київ : Либідь, 2006. – 687 с.

49. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: теорія: підруч. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. / А. С. Філіпенко. – Київ : Либідь, 2008. – 408 с.
50. Чужиков В. І. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. / В. І. Чужиков. – Київ : КНЕУ, 2012. – 308 с.
51. Шевчук В. О. Міжнародна економіка: Теорія і практика : підручник / В. О. Шевчук. – Київ : Знання, 2008. – 663 с.
52. Шишков Ю. Регионализация и глобализация мировой экономики: альтернатива или взаимодополнение? / Ю. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 8. – С. 3–20.
53. Школа І. М. Міжнародні економічні відносини : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Школа, В. М. Козменко, О. В. Бабінська ; Чернів. торг.-екон. ін-т Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Чернівці : Книги-XXI, 2007. – 544 с.
54. Bhagwati J. Termites in the Trading System : How Preferential Trade Agreements are Undermining Multilateral Free Trade / J. Bhagwati. – Oxford : University Press, 2008. – 144 p.
55. Carbaugh Robert J. International economics / Robert J. Carbaugh. – 10th ed. – Ohio : South-Western Thomas Corporation, 2005. – 554 p.
56. Jones R. W. Factor Proportions and the Hecksher – Ohlin Theorem / R. W. Jones // Review of Economic Studies. – Amsterdam, 1956. – No. 24. – P. 1–10.
57. Keet P. South Africa and the Non Aligned Movement in an Area of Regionalization and Globalization / P. Keet, R. De Villiers. – Huntington : Pretoria, 1999. – 47 p.
58. Lasku D.-N. International Marketing. Managing Worldwide Operations in a Changing International Environment / D.-N. Lasku. – 3rd ed. – Cincinnati : Atomic Dog Publishing (Thomson), 2003. – 315 p.
59. Posner M. International Trade and Technical Change / M. Posner // Oxford Economic Papers. – 1961. – Vol. 13 (October). – P. 323–341.
60. Proskurnina N. V. Strategic directions of development of foreign economic activity of Ukrainian enterprises in the world market / N. V. Proskurnina, V. A. Vovk, K. V. Tymoshenko // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – № 23. – С. 15–21.
61. Proskurnina N. V. Ukraine on the way to sustainable development: the experience of European countries / N. V. Proskurnina // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 17. – С. 72–78.

62. Rybchynski M. M. Factor Endowments and Relative Commodity Prices / M. M. Rybchynski // *Economica*. – 1955. – No. 84 (November). – P. 336–341.
63. Scholte J. A. The Sources of Neoliberal Globalization / J. A. Scholte // *Overarching Concerns Program Paper*. United National Research Institute for Social Development. – 2005. – No. 8. – P. 38–40.
64. Toyne B. *Global Marketing Management : Strategic Perspectives* / B. Toyne, P. Walters. – Boston : Allyn and Bacon, 1997. – 215 p.
65. Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Cycle / R. Vernon // *The Quarterly Journal of Economics*. – 1966. – May. – P. 190–207.
66. Єрохін С. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічна перспектива України [Електронний ресурс] / С. Єрохін. – Режим доступу : <http://www.soskin.info/ea/2006/1-2/20060102.html>.
67. Омеляненко В. А. Міжнародний трансфер технологій в контексті побудови високотехнологічної економіки [Електронний ресурс] / В. А. Омеляненко. – Режим доступу : <http://fei.idgu.edu.ua/conference/dokl/d111.pdf>.
68. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації. – Режим доступу : <http://unwto.org>.
69. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
70. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua>.
71. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. – Режим доступу : <http://imf.org>.
72. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції. – Режим доступу : <http://iom.org>.
73. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://me.gov.ua>.
74. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : <http://minfin.gov.ua>.
75. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.
76. Офіційний сайт Світового банку. – Режим доступу : <http://worldbank.org>.
77. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. – Режим доступу : <http://wto.org>.

78. Офіційний сайт Статистичної служби Європейського Союзу. – Режим доступу : ec.europa.eu/eurostat.

79. Офіційний сайт ЮНКТАД. – Режим доступу : <http://unctad.org>.

80. Про схвалення Експортної стратегії України ("дорожньої карти" стратегічного розвитку торгівлі) на 2017 – 2021 роки [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1017-р. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua>.

81. Рамкова програма ЄС з досліджень та інновацій "Горизонт-2020" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.fp7-ncsr.kiev.ua.

82. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua>.

83. Стратегія економічного розвитку України до 2020 року: стратегія національної модернізації [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua>.

84. Стратегія інноваційного розвитку України на 2009 – 2018 роки та на період до 2039 року [Електронний ресурс] / Державне агентство України з інвестицій та розвитку. – Режим доступу : <http://www.in.gov.ua>.

85. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] : Закон України № 1678-VII від 16.09.2014 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

Зміст

| | |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Вступ | 3 |
| Розділ 1. Теоретичні засади формування та розвитку міжнародних економічних відносин..... | 5 |
| 1. Предмет і завдання навчальної дисципліни "Світове господарство і міжнародні економічні відносини" | 5 |
| 2. Світове господарство та особливості його розвитку..... | 18 |
| 3. Міжнародний поділ праці – матеріальна основа світового господарства | 29 |
| 4. Міжнародна торгівля як провідна форма міжнародних економічних відносин..... | 38 |
| 5. Міжнародна інвестиційна діяльність і виробниче співробітництво | 65 |
| 6. Міжнародна міграція робочої сили..... | 76 |
| 7. Міжнародний науково-технічний обмін | 88 |
| Розділ 2. Інституційні засади розвитку світового господарства в умовах глобалізації та міжнародної економічної інтеграції | 98 |
| 8. Світова валютна система. Міжнародні валютно-фінансові та кредитні відносини | 98 |
| 9. Міжнародна економічна інтеграція..... | 109 |
| 10. Міжнародні економічні організації в багатосторонньому економічному співробітництві та регулюванні міжнародних економічних відносин..... | 124 |
| 11. Економічна єдність світу і глобальні проблеми міжнародних економічних відносин..... | 135 |
| 12. Проблеми інтеграції України до системи світогосподарських зв'язків | 148 |
| Рекомендована література | 158 |

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Бестужева Світлана Василівна
Вовк Володимир Анатолійович
Громенкова Світлана Вячеславівна та ін.

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Практикум

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Відповідальний за видання *Т. В. Шталь*

Відповідальний редактор *М. М. Оленич*

Редактор *О. Г. Доценко*

Коректор *О. Г. Доценко*

План 2019 р. Поз. № 25 ЕНП. Обсяг 166 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*